

ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΤΩΝ ΤΕΛΩΝ ΤΗΣ ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΕΩΣ

Ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν πολὺς ἐγένετο καὶ γίγνεται λόγος περὶ ἰσοζυγίου τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους καὶ περὶ ἐξουρέσεως νέων πόρων χρησίμων πρὸς τοῦτο, ἐπίκαιρον νομίζομεν τὴν στιγμὴν, ὅπως ρίπτωνται ἐν τῇ δημοσιότητι ἰδέαι τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξυπηρετοῦσαι, ἢ τουλάχιστον δυναμεναι ἀφορμὴν νὰ παράτχωσι τοῖς ἀρμοδίοις εἰς μελέτην.

Ἄραϊον ἔργον καὶ πᾶν λυσιτελές ἔσται, ἐὰν ἐν τῇ ἀναζητήσει τῶν μέσων τούτων ἐνεφορούμεθα οὐ μόνον καθαρῶς ταμειυτικοῦ πνεύματος, ἤτοι τῆς διὰ τῶν νέων πόρων εἰσπράξεως χρημάτων πρὸς πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ Κράτους, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῆς ἰδέας νὰ παρὰσχωμεν διὰ τῆς ἐπιβολῆς νέου τινὸς φόρου εἰς τὴν κοινωνίαν, ἣν ὁ φόρος μέλλει νὰ ἐπιβαρύνῃ, καὶ ἀγαθὴν τινα ὑπηρεσίαν, τείνουσαν νὰ ἐξασφαλίσῃ σπουδαῖα αὐτῆς συμφέροντα καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως καταφανῆ εἰς τὸν φορολογούμενον. Ἐὰν λοιπὸν τὸ βῆρος, ὅπερ οὕτως ἐπὶ τοῦ πολίτου θὰ πέσῃ, φροντίσωμεν νὰ μετριάσωμεν διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν παροχῆς ἄλλης τινὸς ὠφελείας εἰς ἀντάλλαγμα, νομίζομεν, ὅτι τοῦ σκοποῦ μας τοῦ φορολογικοῦ κάλλιον ἐπιτυγχάνομεν, καθιστῶντες οὕτω τὴν ἐφαρμογὴν ἥττον ἐπαχθῆ, καὶ ἐν ταῦτῳ ἔργον δικαιοσύνης πράττομεν, καθότι οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῆ, ὅτι ἀδικία καλεῖται, ὅταν ἀφαιρῆται ἀπὸ τὸν πολίτην τὸ χρήμα χωρὶς ποσῶς νὰ παρέχηται τι αὐτῷ ὡς ἀντιστάθμισμα.

Α'

Ἄπειρά εἰσι τὰ ἀντικείμενα, ἐφ' ὧν καθ' ἄπασαν σχεδὸν τὴν Εὐρώπην καὶ ἀλλαχοῦ βραρεῖς ἐπεβλήθησαν φόροι, καὶ πολλὰ τὰ φορολογικὰ μέτρα, τὰ ἀπὸ πολλοῦ ἐκεῖσε ἀπροσκόπτως λειτουργοῦντα, ἐντελῶς ὁμῶς ζέοντα πρὸς τὸν ἡμέτερον προϋπολογισμὸν τῶν ἐσόδων. Ἐν Γαλλίᾳ ἰδίως, εἴθη καὶ αὐτὸ τὸ κινώριον, δυνάμει τοῦ νόμου τῆς 4 Σεπτεμβρίου 1871 φορολογεῖται, ἀπειράριθμοι ἐπεβλήθησαν φόροι μεγάλα ποσὰ ἀποφέροντες εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ἐκεῖ, ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων, καὶ κεφαλικὸς εἰσπράττεται φόρος (impôt de capitation), ὁ ἄμεσος φόρος, ὁ λεγόμενος προσωπικὸς (contribution personnelle). Ὁ φόρος οὗτος, ὃν ὁ μὲν J. B. Say (Traité d'économie politique, τομ. III, σ. 206) ἀπαίσιον καὶ ἀποτρόπαιον ἐκά-

λεσεν», ὁ δὲ Montesquieu (Esprit des lois, βιβλ. XIII, κεφ. XIV) ὅτι ἀγει-
 τνιάζει πολὺ πρὸς τὴν δουλείαν, ἦτο κατ' ἀρχὰς 5 λίτραι κατὰ κεφα-
 λὴν δυνάμει τοῦ νόμου τῆς 7 Thermidor an III, κατόπιν διὰ τοῦ νόμου
 τῆς 14 Thermidor an V, ὠρίσθη εἰς 30 σολδία μέχρις 120 φράγκων, καὶ
 τελευταῖον διὰ τοῦ νόμου τῆς 21 Ἀπριλίου 1832 περιορίσθη, ὡς καὶ σή-
 μερον λειτουργεῖ, εἰς τὴν κατ' ἔτος πληρωμὴν παρ' ἐκάστου Γάλλου, ἀμ-
 φοτέρων τῶν φύλων, καὶ ξένου ἀπολαύοντος τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων,
 ἐνὸς καὶ ἡμίσεος φράγκου μέχρι τεσσάρων καὶ ἡμίσεος κατ' ἀνώτατον
 ὄρον, ὀριζομένου τοῦ φορολογικοῦ τούτου ὄρου ἐκάστοτε κατὰ τὰς τοπι-
 κὰς περιστάσεις ὑπὸ τῶν νομαρχιακῶν συμβουλίων. Τὴν ὑπαρξίν δὲ τοῦ
 φόρου τούτου στηρίζουσιν ἐπὶ τῆς θεωρίας, ὅτι ἕκαστον ἄτομον ὀφείλει
 κατ' ἔτος νὰ ἐργασθῆ διὰ τὸ Κράτος τρεῖς ἡμέρας. Τὸ ἀντίτιμον λοιπὸν
 τῆς τριημέρου ταύτης ἐργασίας ἀντιπροσωπεύει ὁ φόρος οὗτος. Παραπλή-
 σιός τις φόρος προσωπικὸς ὑπάρχει καὶ ἐν Πρωσσίᾳ, ἀλλ' ἀφορᾷ εἰς ἐκεί-
 νους, ὧν τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα δὲν ὑπερβαίνει τὰς 3000 μάρκας, ἐν ᾧ οἱ
 ἀνωτέρων τούτου πρόσδοτον ἔχοντες ὑπόκεινται εἰς τὸν κυρίως φόρον ἐπὶ
 τοῦ εἰσοδήματος. Ὡσαύτως καὶ ἐν Αὐστρίᾳ ὑπῆρχε προσωπικὸς φόρος,
 ὅστις κατηργήθη τὸ 1848, ὡς καὶ εἰς τὰς διαφόρους χώρας τῆς Ἰταλίας
 πρὸ τῆς ἐνώσεως, ἀντικατασταθεὶς μετ' αὐτὴν διὰ τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ κι-
 νητοῦ πλοῦτου. Ἐν γένει δὲ εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ἔθνη ἐλειτούργησεν ὁ φό-
 ρος οὗτος· σήμερον ὅμως εἶναι κατηργημένος παρὰ τοῖς πλείστοις, ὡς ἐν
 Ἀγγλίᾳ, ὀφίσταται δὲ παρ' ἄλλοις λίαν πεπολιτισμένοις ὡς ἐν Γαλλίᾳ
 καὶ ταῖς πλείστασι τῶν ἀποτελουσῶν τὴν Ἀμερικανικὴν συμπολιτείαν
 χωρῶν. Ἐν Βοστώνῃ καὶ Μασσαχουσέτῃ λειτουργεῖ τὸ λογικώτερον πάν-
 των σύστημα. Ἐκεῖ ἕκαστος ἔχων τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ὑπόκειται
 εἰς πληρωμὴν προσωπικοῦ φόρου ἐκ δύο δολαρίων, ἦτοι ἀνω τῶν δέκα
 φράγκων. Ἐπὶ τῆ βιάσει δὲ ταύτῃ, καθ' ἣν καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἄλλοτε προσε-
 πάθησαν, ἀλλ' ἀνευ ἀποτελέσματος, νὰ τροποποιήσωσι τὸ ἔτι καὶ νῦν ὀφί-
 στάμενον σύστημα, ἐννοοῦμεν κάλλιστα τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεως προσω-
 πικοῦ φόρου, ἦτοι ὅταν οὗτος ἐπιβάλληται ὡς ὄρος πρὸς ἀπόλαυσιν πολι-
 τικῶν δικαιωμάτων.

Κατὰ τὸν Paul Léroy Beaulieu (Traité de la science des finances, τόμ.
 I, σ. 119) ὁ πολίτης θεωρεῖται ἐλαφρῶς φορολογούμενος, ὅταν εἰς τι Κρά-
 τος οἱ Δημόσιοι, Ἐπαρχιακοὶ καὶ Δημοτικοὶ φόροι δὲν ὑπερβαίνωσι τὸν
 ὄρον τοῦ 5 τοῖς 0/0 ἐπὶ τοῦ ἐτησίου εἰσοδήματος τῶν ἰδιωτῶν· ὁ φόρος
 δὲ λογίζεται ἀνεκτὸς, ὅταν δὲν φθάνη εἰς τὸ 12 τοῖς 0/0. Ἀλλ' ὅταν
 ὑπερβαίνη καὶ τούτον θεωρεῖται ὑπέρογκος. Καὶ δύναται μὲν Κράτος τι
 νὰ ὑποφέρῃ καὶ ἀνωτέραν ἀναλογίαν, ἀλλὰ φόβος εἶναι μήπως ἐκεῖ ἢ
 πρόδοτος τοῦ Δημοσίου πλοῦτου κατασταλῆ, ἢ ἐλευθερία τῆς βιομηχανίας

περιορισθῆ καὶ οἱ πολῖται ὑποστῶσι τὰ δεινὰ ἅπερ ἀναγκαίως συνεπάγε-
 ται ἡ ὑπέρογκος τοῦ φόρου ὑψώσις.

Τρία εἰσὶν ἐν Εὐρώπῃ τὰ Κράτη, ἅτινα ἀνταποκρίνονται εἰς τοὺς τρεῖς
 τούτους βαθμοὺς τοῦ ἐλαφροῦ, τοῦ μετρίου καὶ τοῦ βαρέως φόρου· τὸ Βέλ-
 γιον, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία. Καὶ ἐν Βελγίῳ μὲν, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας
 στατιστικάς, εἰς ἕκαστον πολίτην ἀναλογεῖ φόρος 6 τοῖς 0/0 ἐπὶ τοῦ ἐτη-
 σίου εἰσοδήματος αὐτοῦ, ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ 8 τοῖς 0/0. Ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ,
 κατὰ προσφάτους σχεδὸν στατιστικάς πληροφορίας, ὁ φόρος εἶναι πολὺ
 ὑπέρτερος, ὡς θέλομεν ἀμέσως ἐξηγήσει. Ἐὰν ἐκ τῶν ἐν τῷ προϋπολογι-
 σμῷ τῶν ἐσόδων τοῦ 1882 ἀφαιρέσωμεν κοινὴν τινὰ, ἅτινα δὲν εἶναι
 φόροι, ἦτοι ἔσοδα δημοσίων κτημάτων, δασῶν, κρατήσεις ἐκ τῆς μισθο-
 δοσίας τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, τηλεγραφικὰ ἔσοδα καὶ ἄλλα τινὰ,
 προσθέσωμεν δὲ εἰς αὐτὰ τοὺς δημοτικούς φόρους, ἔχομεν καθαρὰ ἔσοδα
 ἐκ φόρων 3,000,000,000 ὡς ἕγγιστα φράγκων. Πρὸς εὔρεσιν λοιπὸν τῆς
 ἀναλογίης ἐκάστου Γάλλου ἐπὶ τῶν φόρων τούτων ὑπελόγησαν, ὅτι τὰ ὑπὸ
 διαφόρους τύπους ἐτήσια εἰσοδήματα τῶν ἰδιωτῶν ἀνέρχονται κατὰ προ-
 σέγγισιν εἰς 20,000,000,000 φράγκων. (Τὴν πληροφορίαν περὶ τῶν ἰδιω-
 τικῶν εἰσοδημάτων ἠρύσθημεν ἐξ ἄρθρου, καταχωρισθέντος ἐν τῷ φύλλῳ
 τῆς 24 Μαΐου 1879 τῆς ἐγκρίτου Παρισινῆς Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων).
 Τῶν ἀριθμῶν λοιπῶν τούτων δοθέντων, καὶ ἂν συγχρόνως ὑποθέσωμεν,
 ὅτι ἐκεῖ οἱ φόροι εἰσὶ δικαίως διανενημένοι, ἔχομεν τὸ κατὰ προσέγγισιν
 ἀποτέλεσμα, ὅτι ἡ πολιτεία ἀφαιρεῖ κατ' ἔτος παρ' ἐκάστου Γάλλου τὸ
 1/6 ἢ τὸ 1/7 ἐκ τοῦ εἰσοδήματος αὐτοῦ, ἦτοι 16:60 ἢ 14:20 τοῖς 0/0.
 Τοῦθ' ὑπερ ἀντιστοιχεῖ διὰ τοὺς ἐξ ἡμερομισθίων ἢ μισθῶν ἀποζῶντας
 πρὸς τὸ ἀντίτιμον δύο μηνῶν ἐργασίας αὐτῶν.

Ἐὰν ὁ Paul Léroy-Beaulieu, ὅστις ὑπέρογκον ἀπεκάλεσε τὸν ὑπὲρ τὴν
 ἀναλογίαν τοῦ 12 τοῖς 0/0 φόρον ἔγραφε σήμερον, βεβαίως ἤθελεν εὔρει
 ἄλλο ὄνομα πλέον ἐκφραστικόν, ὅπως ἀποδώσῃ αὐτὸ εἰς τὴν τελευταίαν
 ταύτην ἀναλογίαν τῶν 16:60 ἢ 14:20 τοῖς 0/0. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν
 Ἑλλάδα δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν νὰ ὀρίσωμεν τὴν
 ἀναλογίαν τοῦ φόρου, καθότι δὲν ἔχομεν στατιστικάς πληροφορίας οὐδ'
 ἄλλα βοηθήματα πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον συντελεστικά. Ἐν τούτοις ὅμως
 ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰ εἶδη τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιβληθέντων δημοσίων καὶ
 δημοτικῶν φόρων, καὶ συγκρίνοντες αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἀπειραριθμούς καὶ
 ποικιλομόρφους τῶν ἄλλων Κρατῶν μετ' οὐχὶ μικρᾶς πεποιθήσεως δυνά-
 μεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀναλογία εἶναι
 πολὺ κατωτέρα καὶ τοῦ κατὰ τὸν Léroy-Beaulieu ἐλαφροῦ φόρου.

Ἐκ τῶν ἀπείρων λοιπῶν φόρων, τῶν παρ' ἄλλοις πεπολιτισμένοις ἔθνε-
 σι πρὸ πολλοῦ λειτουργούντων, νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ μεταφέρωμεν
 τινὰς καὶ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐκείνους, ὧν τινῶν ἡ ἐφαρμογὴ νὰ μὴ προσκρού-

ση μὲν ἀφ' ἐνὸς εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰς συνθηκὰς τοῦ τόπου, νὰ παράσχη δ' ἀφ' ἐτέρου καὶ ὠφέλειάν τινα ὡς ἀντάλλαγμα εἰς τὰ ἰδιωτικά συμφέροντα καὶ τὰ τῆς κοινωνίας καθόλου, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν.

Φόρος, ἐν ᾧ εὐρίσκομεν τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα καὶ τὸν ὅποιον ἐκ τῶν πρώτων νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ εἰσαγάγωμεν καὶ παρ' ἡμῶν, εἶναι ὁ λεγόμενος *Τέλη καταχωρίσεως* (*Droits d'enregistrement*), ὅστις μᾶλλον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐμμέσων φόρων ὑπάγεται. Λέγομεν δὲ *μᾶλλον*, καθότι ὁ φόρος οὗτος τυγχάνει φύσεως μικτῆς. Εἶναι δηλονότι ἔμμεσος, διότι εἶναι ἀπαιτητὸς καθ' ὅσον ὑπάρχουσι πράξεις πρὸς *καταχώρισιν*, καὶ κατὰ γενικὸν κανόνα οἱ φορολογούμενοι δύνανται ν' ἀποφύγῃ τὸν φόρον τοῦτον ἀπέχοντες τῶν φορολογητέων πράξεων, ἐκτὸς μόνον τῶν αἰτίας θανάτου μοιραίως ἐπερχομένων μεταβιβάσεων τῆς περιουσίας. Ἄλλ' ὑπὸ ἄλλην τινα ἔποψιν τὰ *τέλη τῆς καταχωρίσεως*, ὁμοιάζουσι πολὺ πρὸς τὸν ἄμμεσον φόρον, καθότι ὀφείλονται ὑπὸ τῶν πολιτῶν *ὀνομαστικῶς*, κατὰ δὲ τὸν Γαλλικὸν νόμον εἶναι ἀπαιτητὰ καὶ διὰ καταναγκαστικῶν μέτρων (ἄρ. 63—66 τοῦ νόμου τῆς 22 Frimaire an VII). Τοιούτην περίπου γνώμην εἶχε περὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ φόρου τούτου καὶ ὁ Jules Mallein, καθηγητῆς τοῦ διοικητικοῦ δικαίου, ὅστις ἐχώρισεν ἀπὸ τῶν ἐμμέσων φόρων τὰ *τέλη τῆς καταχωρίσεως* καὶ τοῦ *χαρτοσήμου*, ὀνομάσας αὐτὰ *φόρους κατὰ σύμπτωσιν* (*Considérations sur l'enseignement du droit administratif*, σ. 240).

* *

Ἡ ἀδυναμία, εἰς ἣν πολλάκις τὰ Κράτη εὐρέθησαν ἵνα ἐπιβλάσῃ φορολογικὴν χεῖρα διὰ τῶν ἀμέσων φόρων ἐφ' ὅλης ἐν γένει τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν, ἔφερον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εὐφυᾶ ἐπινοήτιν τῶν ἐμμέσων φόρων, δι' ὧν εἶδον, ὅτι μετ' εὐκολίας ἠδύναντο νὰ φορολογήσωσι τὰς κερυμμένας περιουσίας, καθ' ἣν στιγμὴν αὐταὶ ἀπεκαλύπτοντο.

Μεταξὺ ὅμως τῶν οἰκονομολόγων πολλοὶ προτιμῶσι τοὺς ἀμέσους φόρους, οἵτινες βρῶνται κατ' εὐθείαν τὸ ἄτομον ἢ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ὀλιγώτερα ἐξοδα εἰσπράξεως ἀπαιτοῦντες καὶ οἱ ὅποιοι ὡς πρὸς ἡμᾶς εὐρίσκονται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν ἐν τῷ 3 ἄρθρῳ τοῦ ἡμετέρου Συντάγματος ἀναγεγραμμένην ἀρχήν, ὅτι «οἱ Ἕλληνες ἀδιακρίτως συνεισφέρουσιν εἰς τὰ Δημόσια βάρη ἀναλόγως τῆς περιουσίας των». Οὗτοι ἰσχυρίζονται, ὅτι οἱ ἀμέσοι φόροι ἔχουσι πολλὰ πλεονεκτήματα καὶ ὀλίγας ἐλλείψεις καὶ ὅτι εἶναι οἱ μόνοι, οἵτινες μένουσι σταθεροὶ καὶ ἀμετάβλητοι ἐν περιπτώσει κρίσεως ἢ συμφορᾶς ἐνὸς τόπου, ἐν ᾧ οἱ ἔμμεσοι ἐλαττοῦνται σπουδαίως καὶ ἢ ἐπικράτεια εὐρίσκειται ἐστερημένη τῶν πηγῶν τῆς, καθ' ἣν στιγμὴν ἀκριδῶς εἶχε τὴν μεγαλειτέραν αὐτῶν ἀνάγκην. Ἄλλ' εἰς τούτους δύνανται τις ν' ἀπαντήσῃ ὅτι αἱ τῆς κρίσεως καὶ συμφορᾶς πε-

ριπτώσεις εἰσι λίαν σπάνια, καὶ ὅτι δι' αὐτὰς εὐρέθησαν ὡς σωτήριον φάρμακον τὰ δάνεια. Κατηγοροῦσι πρὸς τούτους οὗτοι τῶν ἐμμέσων φόρων καὶ ἰδίως τῶν τῆς καταναλώσεως, ὅτι εἰσὶν ἄνιστοι καὶ ἀδικοί, διότι βρῶνται τὸν φορολογούμενον τόσον περισσώτερον, ὅσον ὀλιγώτερον πλούσιος εἶναι, καθόσον ἡ ποσότης τοῦ καταναλισκόμενου πράγματος δὲν δύναται εἶναι, καθόσον ἡ ἀναλογία τῆς περιουσίας πρὸς ὑποστήριξιν δὲ νὰ παρακολουθητῆ τὴν ἀναλογίαν τῆς περιουσίας πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τούτου φέρουσι τὸ ἐξῆς παράδειγμα, ὅτι ἄνθρωπός τις ἔχων ἐτήσιον εἰσόδημα 300,000 δραχμῶν δὲν δύναται νὰ καταναλώσῃ 300 φορὰς πλείονον σάκχαρον, φέρ' εἰπεῖν, ἀπὸ τῶν ἔχοντα εἰσόδημα μόνον 1,000 δρ. Ἄλλ' τοῦτο ἀπλῆ θεωρία μόνον μένει ἰσχυρῶς πολεμουμένη ὑπὸ ἄλλου τινὸς ἐπιχειρήματος, καθ' ὃ οἱ φόροι οὗτοί εἰσιν *θελοῦσιοι* ἢ *προαιρετικοί* καὶ ἕκαστος ἀξίολογα δύναται ν' ἀποφύγῃ αὐτοὺς ἀπέχων τοῦ φορολογουμένου εἴδους ἢ τῶν πράξεων, ἐφ' ὧν οὗτοι ἐπεβλήθησαν.

Ἄλλοι πάλιν γοητευόμενοι ὑπὸ τῆς εὐκολίας, τῆς ἐλαστικότητος καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἰδιοτήτων τῶν ἐμμέσων φόρων, δι' ὧν ἀθρόον τὸ χρέμα εἰσέρχεται εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, προκρίνουσι τούτους, οὓς λέγουσι δὲν *βλέπομεν*, ἐν ᾧ τοὺς ἀμέσους καὶ *βλέπομεν* ὡς *προουσιαζομένους* ἀνευ μεταμπίσεως καὶ φοβερᾶς καταθλίψεως ἐξ αὐτῶν ὑφιστάμεθα.

Ὁ Arthur Young λέγει, ὅτι διὰ μόνης τῆς εὐκολίας, ἣν εἰς τὴν εἰσπράξιν τῶν ἐμμέσων φόρων ἀπαντᾷ τις, αἱ εἰσπράξεις ἐκ τῶν τελῶν τῆς καταχωρίσεως ἐν Γαλλίᾳ ἔφθασαν εἰς ὄντως καταπληκτικὸν ποσόν, ὅπερ σήταγερὸν ἀνέρχεται εἰς 600,000,000 φράγκων περίπου κατ' ἔτος, ὁ δὲ Victor Bonnet ἐν τῇ κατὰ τὸ 1879 δημοσιευθείσῃ πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ *φόρων*, ἐξήνεγκε συμπεραίνων τὴν ἐξῆς περὶ ἐμμέσων φόρων ἰδέαν, ὅτι δι' αὐτῶν καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἐργατικῶν τάξεων κρείττων καθίσταται διὰ τῆς τῶν ἡμερομισθίων ὑψώσεως, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει πάντοτε, ὅτι ἡ ὑψοῦς αὕτη ἢ τὰς ἀνωτέρας τάξεις ἀείποτε ἐπιβαρύνουσα εἶναι κατ' ἀναλογίαν ὑπὲρ τῆς αὐξήσεως τῆς τιμῆς τῶν εἰδῶν τῆς ζωῆς καὶ ἐπομένως ἀπολείπεται τι ἐπὶ πλέον τῷ ἐργάτῃ, ὅπως βαθμηδὸν τὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ βελτιώσῃ.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων οἱ ἔμμεσοι φόροι κέκτληται καὶ ἄλλην τιὰ ἀγαθὴν ἰδιότητα εἰσὶν εἰς ἄκρον διαιρετοί, παρέχοντες εἰς τὸν φορολογούμενον τὴν εὐκολίαν, ὅπως ἀποτίνῃ αὐτοὺς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέρας, ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν μάλιστα, ἐν μικρῷ καὶ οὐχὶ ἐφάπαξ ἢ διὰ μεγάλων ποσῶν οἱ φόροι ἰδίως τῆς καταναλώσεως φρονίμως συνδυαζόμενοι, μακρὰν τοῦ νὰ ἔχωσιν ἐπιβλαβὴ ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ πλουτισμοῦ καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, τείνουσι μᾶλλον ὅπως ἐπαυξήτωσιν καὶ ἐπιρρώσωσιν τὰ δύο ταῦτα θεμέλια τῆς ἐθνικῆς δυνάμεως καὶ εὐτυχίας. Ἡ τελευταία δ' αὕτη θεωρία νομίζομεν, ὅτι παρέχει ἡμῶν τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἐν τῇ πολιτικῇ οἰκονομικῇ ἐκπληκτικοῦ φαινομένου, τῆς ὀρηκτικῆς δηλονότι καὶ τεραστίας

αυξήσεως τοῦ πλούτου, πρὸς τὰς χώρας, αἵτινες τοὺς μᾶλλον βραβεύει ἐπέδωλον φόρους ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῆς γενικῆς κατακλώσεως.

Περὶ τῆς ἐπιρροῆς δὲ ταύτης τῶν ἐμμέσων φόρων καὶ ὁ πολλῆς ἀπολαύων ὑπολήψεως ἀγγλος οἰκονομολόγος Mac Culloch ἐξήνεγκε τὴν ἐξῆς γνώμην «ὅτι οἱ ἔμμεσοι φόροι ἐχρησίμευσαν πολλάκις ὡς ἐλατήριον, δι' οὗ οἱ βιομηχανοὶ ἠναγκάσθησαν ἢ τοῦλάχιστον ὠδηγήθησαν εἰς τὸ νὰ ἐπινοήτῃσι μέσα πρὸς πρόδοτον τῆς βιομηχανίας αὐτῶν (On taxation)».

* *

Μεθ' ὅλα ταῦτα ἡμεῖς πολλὴν ἀνευρίσκοντες πρακτικὴν ἀξίαν εἰς τὸ σύστημα τοῦ προοδευτικοῦ λεγομένου φόρου (impôt progressif) καὶ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις δίκαιον αὐτὸ θεωροῦντες, δὲν νομίζομεν ἄσκοπον νὰ προσθέσωμεν καὶ τινὰ περὶ αὐτοῦ. Τὴν βῆσιν τοῦ συστήματος τούτου πάντες γνωρίζομεν· εἶναι ἡ θεωρία τοῦ νὰ καταβάλλωσι πλείοτερα τῆς ἀναλογίας πρὸς συντήρησιν τῆς πολιτείας οἱ ἀνωτέρως προσόδους ἔχοντες, ὑπὲρ ὧν ὑποτίθεται, ὅτι, ὡς ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῆς περιουσίας τῶν, τὸ Κράτος πλείοτερας καταβάλλει μερίμνας. Διὰ τοῦ συστήματος λοιπὸν τούτου ἀφαιρεῖται ἐκ τῆς προσόδου ἐκάστου πολίτου ἓν μέρος δι' ἀναλογίας κατὰ τοσοῦτον μεγαλητέρας ὅσον ὑπερέταρ εἶναι ἡ πρόσοδος του, ἥτοι ὁ διαίρετης ποικίλλεται μεγεθυνόμενος καθ' ὅσον εἶναι ἀνώτερον τὸ ἀτομικὸν ἐτήσιον εἰσόδημα, ὑπερ χρησιμεύει ὡς διαιρετέος. Ἐν παραδείγματι, ἐάν ὁ ἔχων εἰσόδημα κατ' ἔτος ἐξ ἑνοικιάσεως κτιρίων δρ. 2000 ὀφείλῃ νὰ πληρώσῃ εἰς τὸ δημόσιον ὡς φόρον οἰκοδομῶν τὸ $\frac{1}{20}$, ἥτοι 5 τοῖς $\frac{0}{10}$ ἐπ' αὐτοῦ, ὁ ἀπολαμβάνων 10,000 ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας πρέπει νὰ πληρώσῃ $\frac{2}{20}$, ἥτοι 10 τοῖς $\frac{0}{10}$ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Τὸ εἶδος τοῦ φόρου τούτου καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἦτο γνωστόν. Σόλων ὁ σοφὸς τῶν Ἀθηναίων νομοθέτης διελὼν τοὺς πολίτας εἰς τέσσαρας κλάσεις τὴν βῆσιν τοῦ προοδευτικοῦ φόρου ἠθέλησε νὰ καθιερώσῃ. Καὶ δὴ εἰς μὲν τὴν πρώτην κλάσιν ἔταξε τοὺς πεντακοσιομεδίμνους, οἵτινες ὡς φόρον ἐτέλουν ἓν τάλαντον, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τοὺς τριακοσιομεδίμνους, οἵτινες ἐπλήρωνον τὸ ἥμισυ αὐτοῦ, εἰς τὴν τρίτην τοὺς διακοσιομεδίμνους, οἵτινες κατέβαλλον δέκα μνᾶς, ἥτοι τὸ $\frac{1}{6}$ τοῦ τάλαντου, καὶ τέλος εἰς τὴν τετάρτην τοὺς μηδεμίαν περιουσίαν ἔχοντας μισθούτους, οὓς ἀπῆλλαξε παντὸς φόρου. Ἐκ τούτων ἐξάγεται ἀριδῆλως, ὅτι ὁ Σόλων ὅταν τὴν φορολογικὴν ταύτην κλίμακα ἐθέσπισε, τὸ προοδευτικὸν σύστημα εἶχε κατὰ νοῦν, διότι τὰς ἐλάσσονας προσόδους ἐλαφρότερον καὶ μετριώτερον ἐπεβάρυνεν.

Ὁ ἐνδοξὸς ἰδρυτὴς τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης Adam Smith, οὗ τινος ἡ δόξα ἀγῆρας μέχρι σήμερον μένει, διότι πάντες οἱ μετ' αὐτὸν περὶ πο-

λιτικῆς οἰκονομίας πραγματευθέντες συνετέλεσαν ὅπως καταδείξωσιν εἰς μᾶλλον τὴν λαμπρότητα τῶν ἀδαμάντων τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ στεφάνου, πραγματευθεὶς διὰ μακρῶν τὰ περὶ φόρων καὶ ἀναπτύξας τὰ πολύμορφα συστήματα αὐτῶν, συνεπέρανεν, ὅτι «εἶναι πολὺ δίκαιον ὁ πλούσιος νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὰ δημόσια βάρη ὄχι μόνον κατ' ἀναλογίαν τοῦ κείνου ἀποδοῦ, ἀλλὰ καὶ τι πλείοτερον τῆς ἀναλογίας ταύτης». (Recherches sur la richesse des nations, I. V. ch. 2). Ὁ δὲ J. B. Say τῶν αὐτῶν καὶ οὗτος ἐμπορούμενος ἰδεῶν δὲν ἐδίστασε μετ' ἐνθουσιασμοῦ ν' ἀποφανθῇ ὡς ἐξῆς: «Οὐδὲν ἄλλο φοβοῦμαι περικτεῖναι προβαίνων (ἢ ὁ Smith) νὰ παραδεχθῶ ὅτι ὁ προοδευτικὸς φόρος εἶναι ὁ μόνος δίκαιος» (Traité d' économie politique, τόμος 3 σελίς 168). Διὰ τῶν αὐτῶν δὲ περίπου ἐκφράσεων ἀπεφάνηκε ὑπὲρ τοῦ φόρου τούτου καὶ ὁ Montesquieu (Esprit des lois I. XIII, ch. VIII). Ἄλλ' ὁ Paul Léroy-Beaulieu (τ. I, σ. 133 καὶ 135), ἐντελῶς ἀντίθετος εἰς τὸ σύστημα τοῦτο, οὐδὲν ἄλλο ἐκ τούτων θεωρεῖ τὸν Smith ὡς παρὰ τοῦ προοδευτικοῦ φόρου, διότι φρονεῖ ὅτι ἡ ἀνωτέρω φράσις ἐξέφυγε τοῦ ἔρκου; τῶν ὀδόντων αὐτοῦ ἀπροσέκτως, καὶ δὲν ἀποδίδει εἰς αὐτὴν τὴν ἔνοιαν, ἣν πολλοὶ συγγραφεῖς ἀπέδωκαν· ἀλλ' οὕτε καὶ τοῦ J. B. Say τὴν ἐτέραν ῥῆσιν ἀποδέχεται ὡς μὴ σπουδαίω; δεικνυομένην, ἐκλαμβάνει δὲ αὐτὴν ὡς θεωρίαν ἀπλῶς αἰσθηματικὴν καὶ μὴ ἐρειδομένην ποσῶς οὕτε ἐπὶ τῆς λογικῆς οὕτε ἐπὶ τῆς πείρας.

Τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ μέγαν ἀριθμὸν δημοσιολόγων ἀπητηγόλησε, λαβὼν μάλιστα καὶ ἐφαρμογὴν τινὰ, ἔχει ἀρκετὰ μεγάλην σπουδαιότητα. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ δημοκρατία τῆς Φλωρεντίας ἐφήρμοσεν αὐτὸ μετὰ πάθους, Γερμανικὰ δὲ τινὰ Κράτη ἐποίησαν χρῆσιν αὐτοῦ μετρίαν. Τὸ Πεδεμόντιον διὰ τοῦ συστήματος προοδευτικῆς κλίμακος ἐπέβαλε τὸ ἐπὶ τῶν ἐνοικίων φόρον, οὗτινος ὁ ὅρος ἐκυμαίνετο ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ μεταξὺ τοῦ 4 καὶ 12 τοῖς $\frac{0}{10}$, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ νόμου τῆς 28 Ἀπριλίου 1853. Σήμερον δὲ τὸ σύστημα τοῦτο λειτουργεῖ ἐν μέρει ἐν Πρωσσίᾳ καὶ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτεῖαις ὡς καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος. Καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ ἐν τῷ συστήματι τοῦ income-tax ἀναφάνεται τὸ προοδευτικὸν σύστημα, καθότι ἐκεῖ μένει ἐντελῶς ἀφορολόγητον τὸ κατώτερον τῶν 2500 φράγκων εἰσόδημα καὶ ἐπὶ εἰσοδήματος 2500—7500 ἐξαίρουται τοῦ φόρου 2500 φράγκων. Νομίζομεν δὲ ὅτι δὲν σφάλλομεν φρονοῦντες ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο διαφάνεται καὶ παρ' ἡμῶν ἐν τῷ ἀρ. 2 τοῦ ἀπὸ 31 Δεκεμβρίου 1863 ΚΒ' Νόμου περὶ φόρου τῶν οἰκοδομῶν, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἀναγεγραμμένη ἐξαιρέσις ἐκ τῆς φορολογίας τῶν κτιρίων ἐκείνων, ὧν ἡ ἐτήσια πρόσοδος εἶναι ἐλλάσσων τῶν δραχμῶν 240. Ἀλλὰ πολὺ καθρωτότερον διαφάνεται τοῦ προοδευτικοῦ φόρου τὸ σύστημα ἐν τῷ ἀρ. 6 τοῦ ἀπὸ 1 Φεβρουαρίου 1878 ΧΗΣΤ' Νόμου, περὶ φόρου τῶν ἐπιτηδευσμάτων, καθ' ὃ οἱ ὑπάλληλοι τῶν τραπεζῶν, ἐμπορικῶν ἢ βιο-

μηχανικῶν καταστημάτων κλ. υπόκεινται εἰς φόρον ἐπιτηδεύματος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐτήσιου μισθοῦ καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀποδοχῶν. Ὁ φόρος οὗτος συνίσταται εἰς ἓν καὶ ἡμισυ τοῖς 10 ἔξεν τὸ ἐτήσιον ποσὸν τῶν ἀπολαυῶν των ὑπερβαίνη τὰς 4000 δραχμῶν ἐτήσιαι ἀπολαυαὶ μικρότεραι τοῦ εἰρημένου ποσοῦ, εἰ μὲν εἶναι κατώτεραι τῶν 500 δραχμῶν μένουσιν ἀφορολόγητοι, εἰ δὲ ἀνώτεραι ὑποβάλλονται εἰς φόρον ἑνὸς τοῖς 10.

Ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἱστορία τοῦ συστήματος τούτου ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἡ Ἑθνικὴ Συνέλευσις εἶχε ψηφίσει κατὰ τὴν 18 Μαρτίου 1793 τὸν προοδευτικὸν φόρον ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῆς πολυτελείας καὶ τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας, ἀλλ' ὁ Νόμος ἐκεῖνος ἔμεινε σχεδὸν νεκρὸν γράμμα. Ὡσαύτως καὶ τὸ 1848 τὸ σύστημα τοῦτο ἔσχε θερμοὺς ὑπερασπιστὰς, ἀλλ' ἐπίσης ζωηρῶς ἐπολεμήθη καὶ ἐναντίον τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγώνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπεκρούσθη δυστυχῶς ὡς ἀδικον καὶ ἐπικίνδυνον, διότι ἐθεώρησαν ὅτι διὰ τῆς ἐπ' ἀπειρον τοῦ φορολογικοῦ ὅρου αὐξήσεως θὰ ἔφθανον εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν περιουσιῶν, ἐν ᾗ ἀξιόλογα ἠδύναντο νὰ σταματήσωσι μέχρις ἑνὸς ἀνωτάτου ὅρου, καθότι ὁ προοδευτικὸς φόρος μόνον περιωρισμένος δύναται νὰ ἐννοηθῇ. Τὴν βᾶσιν ταύτην εἶχε καὶ νομοσχεδιόν τι τῆς 3 Ἰουλίου 1848 τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Goudchaux, δι' οὗ τὰς κληρονομίας καὶ δωρεὰς ἠθέλησε διὰ προοδευτικῆς κλίμακος νὰ φορολογήσῃ μέχρις 20 ἐπὶ τοῖς 10 κατ' ἀνώτατον ὅρον.

* * *

Ἐὰν ἠδυναίμεθα νὰ βασισθῶμεν ἐπὶ τῆς καλῆς πίστεως τοῦ φορολογουμένου εἰς τρόπον φορολογίας θὰ ἦτο τότε ἀρκετὸς: νὰ τὸν ἐρωτήσωμεν δηλονότι ὅποια εἶναι τὰ ἐτήσια αὐτοῦ ὀφείλη, ὅποσον τὸ εἰσόδημά του. Δὲν θὰ ἐχρειάζετο ποσῶς ἄλλη βᾶσις διὰ τὸν ὀρισμὸν τῆς ἀναλογίας του, παρὰ μόνον μίαν ἐκ μέρους αὐτοῦ δῆλωσιν. Τότε εἰς καὶ μόνος φόρος θὰ ὑπῆρχε καὶ οὐδέποτε φόρος θὰ ἦτο δικαιότερος, ἢ δὲ εἰσπραξις αὐτοῦ ἦττον δαπανηρά. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐφημερόζετο ἄλλοτε ἐν Ἀμβούργῳ δύναται δὲ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπίσης καὶ εἰς μικρὰς ἐκτάσεις δημοκρατικῆς πολιτείας, ἐνθα οἱ πολῖται γνωρίζονται ἀμοιβαίως.

Ἄλλ' ὁ φόρος, ὑπὸ οἰονδήποτε ὄνομα καὶ ἂν ἐπιβάλλωμεν αὐτὸν εἰς τὴν κοινωνίαν, ὑπὸ οἰονδήποτε μορφήν ἢ ὅψιν παρουσιάσωμεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ φορολογουμένου, καὶ δι' οἰονδήποτε τρόπον καὶ ἂν ἀφαιρέσωμεν τὸ χρῆμα παρ' αὐτοῦ, εἶναι πάντοτε φόρος, θυσία καὶ βᾶρος δηλονότι τοῦ ἀτόμου, ἀναπόφευκτος παραβίασις τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας. Ὄταν δὲ οὗτος ὑπερβαίνῃ τὴν ἀναγκαίαν πρὸς συντήρησιν καὶ πρόοδον τῆς πολιτείας ποσότητα εἶναι, νομίζομεν, ἐπιτετραμμένον νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν ὡς σύλητιν καὶ ἀρπαγῆν. Τοῦτο ἐνέει καὶ ὁ Montesquieu εἰπὼν

αὐτὸν θὰ ψηφίσωμεν φόρον τινὰ δὲν πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν αὐτὸν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τί ὁ λαὸς δύναται νὰ δώσῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τί ὑδρῆι καὶ πρέπει νὰ δώσῃ (I. XIII, ch. I.). Ἡ δὲ τέχνη τοῦ οἰκονομολόγου κατὰ τινὰ Ἰσπανὸν συγγραφέα (Conte, Examen de la Hacienda publica de Espana) συνίσταται εἰς τὸ πῶς τὸν τρέποντα τοῦτον φόρον νὰ εἰσπράξωμεν ἐν τῷ μεγίστῳ ὄρω αὐτοῦ διὰ τοῦ ἐλαχίστου ὄρου τῶν παρὰ τῶν καὶ γογγυσμῶν τοῦ λαοῦ

Τὰ παράπονα ὅμως ταῦτα καὶ τοὺς γογγυσμούς οὐδέποτε θὰ δυνηθῶμεν ν' ἀποφύγωμεν ὅσον ἐλαφροὺς καὶ ἂν ἐπιβάλλωμεν φόρους, διότι πάντες ἐπιθυμοῦμεν νὰ κυβερνώμεθα καλῶς καὶ προστατευόμεθα πραγματικῶς ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐδεὶς θέλει ὅπως ἡ ὑπηρεσία αὕτη τελῆται δι' ἐξόδων του. Τοιαύτη εἶναι ἡ φυσικὴ κατὰστάσις παντὸς λαοῦ, δυσχεραίνοντος ν' ἀποδώσῃ εἰς τὰ ἔθνη τὸ ἀντίτιμον ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ ἴδῃ παρ' αὐτῶν ἐκτελούμενον ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Ἐπιθυμεῖ νὰ κυβερνᾶται καὶ ὑπερασπίζηται, ἀλλ' ἀρνούμενος τὰς εἰσφορὰς καὶ τοὺς φόρους: ἐπιθυμεῖ ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ ἴδῃ τελούμενον τὸ ἀδύνατον.

Καθόσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰ φορολογικὰ συστήματα παρατηροῦμεν ὅτι οὐδὲν ἐξ' αὐτῶν ὑπάρχει, εἰς οἰονδήποτε χώρῳν καὶ ἂν λειτουργῇ, ὅπερ νὰ μὴ ἦ δεκτικὸν πολλῶν παρατηρήσεων καὶ τὸ ὅποσον ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις νὰ μὴ παρέχῃ λαβὴν εἰς ἐπικρίσεις: ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι κανὲν δὲν παρουσιάζει ὀλιγωτέρως δυσαρσεκείας καὶ γογγυσμούς τοῦ λαοῦ, οὐδὲν γεινιάζει πλειότερον εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἰσότητα, οὐδὲν τέλος εἶναι ὀλιγώτερον ἐπαχθὲς εἰς τοὺς πολίτας, ἀναλόγως τοῦ ἀφθόνως καὶ κανονικῶς εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσρέοντος χρήματος, παρὰ τὸ φορολογικὸν σύστημα, ὅπερ ἠσπίασται ἡ Γαλλία περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Καταχρήσεις συμβᾶσαι ἐν Γαλλίᾳ εἰς παρωχημένους ἐποχὰς ἐπῆνεγον τὸ ἀποτελεσμα ὅπως ὡς θεμελιώδης βᾶσις καθιερωθῆ ἡ ἀποδοχὴ τῶν φόρων ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τῆς παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων του ψηφίσεως αὐτῶν ἐν μέτρῳ γενικῷ, τουτέστι πάντες οἱ πολῖται νὰ ὑπόκεινται ἀνεξαιρέτως εἰς τὰ βάρη τῆς φορολογίας. Ἡ γενικότης λοιπὸν τοῦ φόρου καθιερωθῆ ἐν Γαλλίᾳ μόνον ἀπὸ τοῦ 1789. Ἔως τῆς ἐποχῆς ταύτης κλάσεις τινὲς τῆς κοινωνίας ἀπελάμβανον ἀτελείας εἰς ἀναλογία κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐπαισθητήν. Ἄλλ' ἡ κατάργησις τοῦ προνομίου τούτου ὑπῆρξεν ἡ συνέπειά τῆς κατὰ τὴν νύκτα τῆς 4 Αὐγούστου 1789 προκηρῆχθαισης πολιτικῆς ἰσότητος. Ὡσαύτως καὶ ἐν Πολωνίᾳ οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοὶ ἦσαν ἐξηρημένοι τοῦ ἐγγείου φόρου, τῶν τελωνιακῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν τῆς καταναλώσεως, ἐν ᾗ ἐν τῇ ἀριστοκρατικῇ Ἀγγλίᾳ σχεδὸν πλήρης ὑπῆρχεν ἕκτοτε γενικότης φορολογίας. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου ἡ πρόοδος τῆς πολυτελείας καὶ ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας ἐδημιούργησαν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πλήρη γενικότητα τῆς

φορολογίας ὡς πρὸς τε τοὺς πολίτας καὶ τὰ ἀντικείμενα καὶ πλεῖστα μέσα εἰς τοῦτο συντελεστικά ἐπενόησαν τὰ διάφορα Κράτη. Ἐάν τις ρίψη βλέμμα ἐτκοτικὸν ἐπὶ τοῦ συστήματος τῶν φόρων θέλει ἐκπλαγῆ ἐκ τῆς ἀκρας ποικιλίας τῶν ἀντικειμένων, ἅτινα περιλαμβάνει. Τὰ πρόσωπα, τὰ κτήματα, αἱ ἀπολαύσεις, τὰ εἶδη τῆς καταναλώσεως, εἴτε ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐνὸς Κράτους ταῦτα προέρχονται εἴτε ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, αἱ διαφοροὶ πράξεις τοῦ ἀνθρώπινου βίου ἐν ἐνὶ λόγῳ πᾶσα τῶν πολιτῶν ἢ ὑπαρξίς φίνεται ὅτι περιεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ εὐφυοῦς δικτύου, τοῦ ὑπὸ τῶν οἰκονομολόγων ἐξυφανθέντος.

B'

Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ φόρων συλλήβδην λεχθέντα δὲν διστάζομεν καὶ ἡμεῖς νὰ δεχθῶμεν, ὅτι διὰ τὴν Ἑλλάδα ἰδίως, ἔνθα ὡς τὰ πολλὰ δὲν ὑπάρχουσι μεγάλοι ἰδιοκτηταί, ὅπου ἡ ἀκίνητος περιουσία εἶναι κατατετμημένη εἰς χεῖρας πολλῶν, ἡ δὲ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία εὐρίσκονται ἔτι καὶ νῦν εἰς νηπιώδη κατάστασιν, προτιμότερον εἶναι τὸ σύστημα τῶν ἐμμέσων φόρων διὰ τὰ ἀπειρα πλεονεκτήματα αὐτῶν, ἅτινα ἀνωτέρω ἀφηγήθημεν. Διὸ πεποηότες ἐρχόμεθα νὰ συνηγορήσωμεν ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν τελῶν τῆς καταχωρίσεως, ἅτινα μᾶλλον μεταξὺ τῶν ἐμμέσων φόρων καταλέγονται, ὡς ἔφθην εἰπόντες ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ.

Τὰ τέλη τῆς καταχωρίσεως εἰσῆχθησαν τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ περὶ τὰ τέλη τοῦ περελθόντος αἰῶνος, ἦτοι διὰ τοῦ νόμου τῆς 19 Δεκεμβρίου 1790, εἰς ἀντικατάστασιν ἄλλων δικαιωμάτων, ἅτινα ὑπὸ διαφόρους ὀνομασίας εἰσεπράττοντο ἄχρι τότε (droits de contrôle, d'insinuation, de centième dénier etc.). Κατόπιν δὲ δι' ἐτέρου νόμου τῆς 13 Δεκεμβρίου 1798 ὠρίσθησαν αἱ βάσεις τοῦ φόρου τούτου μετὰ περισκέψεως καὶ ἀκριβείας. Ὁ φόρος οὗτος οὐ μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ παρὰ πολλοῖς ἄλλοις πεπολιτισμένοις ἔθνεσι λειτουργεῖ. Ἐν Ῥωσσίᾳ, Αὐστρίᾳ, Ἰταλίᾳ, Βελγίῳ καὶ Βυτεμβέργῃ πρὸ πολλοῦ τὸ σύστημα τῆς καταχωρίσεως εἶναι εἰσηγμένον· παρ' ἄλλαις δὲ ἐπικρατεῖσι ὑπάρχουτιν ἀνάλογοι πρὸς τὴν καταχώρισιν φόροι, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλας ὀνομασίας. Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ τὰ τέλη καταχωρίσεως συνεχωνεύθησαν εἰς τὰ τοῦ χαρτοσήμου.

Τὴν εἰσαγωγὴν λοιπὸν τοῦ φόρου τούτου θεωροῦντες ὑπὸ πολλὰς ἐπάρψεις ἐπωφελῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα προβαίνομεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν κυριωδωτέρων αὐτοῦ βάσεων ἵνα τοῦτο καταδείξωμεν.

* *

*

Ὁ σκοπὸς τῆς συστάσεως τοῦ προκειμένου φόρου βραβύεται εἰς δύο λό-

γους ἐξίτου σπουδαίους. Ὁ πρῶτος εἶναι «Δημοσία ὑπηρεσία ἐν τῷ συμφέροντι τῶν συμβαλλομένων, τῶν τρίτων, τῶν διαδίκων καὶ τῆς κοινωνίας ἐν γένει». Ὁ δ' ἕτερος «Ἡ ἔνεκα ταύτης τῆς ὠφελίμου τῆ κοινωνικῆς ὑπηρεσίας ἰδρυσις προσόδου ἐν τῷ συμφέροντι τῆς ἐπικρατείας».

Ὁ τύπος τῆς καταχωρίσεως συνίσταται εἰς τὸ νὰ μεταγράψωμεν ἐπὶ δημοσίῳ τινὸς βιβλίου εἴτε κατὰ λέξιν εἴτε ἐν ἀναλυτικοῖς ἀποσπάσματι, τὰς συμβολαιογραφικὰς καὶ ἄλλας ἐπισήμους διοικητικὰς πράξεις, τὰ ἐπιδοτήρια, τὰς ἀποφάσεις, τὰ ὑπὸ ἰδιωτικὴν ὑπογραφὴν ἔγγραφα καὶ τὰς δηλώσεις ἢ ὁμολογίας, αἵτινες ἐπιβάλλονται ἐν διαφόροις περιπτώσεσιν ἐπὶ κληρονομιῶν κλπ.

Ὡς ὑπηρεσία κοινῆς ὠφελείας θεωρουμένη ἡ καταχώρισις ἔχει σκοπὸν ποικίλον ἀναλόγως τοῦ καταχωριστέου ἔγγραφου. Καὶ διὰ μὲν τὰς συμβολαιογραφικὰς καὶ τὰς ἄλλας ἐπισήμους πράξεις ὁ σκοπὸς τοῦ τύπου τούτου εἶναι νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑπαρξίν καὶ νὰ βεβαιώσῃ τὴν χρονολογίαν αὐτῶν. Ἄνευ τούτου αἱ πράξεις αὗται ἀποβάλλουσι τὸν αὐθεντικὸν των χαρακτῆρα πράξεις ἰδιωτικαὶ ἀπομένουσαι καὶ μόνον ἀρχὴν ἔγγραφου ἀποδείξεως ἀποτελοῦσαι. Διὰ δὲ τὰ ἐπιδοτήρια, ἦτοι πράξεις κλητῆρων καὶ ἄλλων ὑπαλλήλων, ἐχόντων τὸ δικαίωμα τοῦ συντάσσειν ἐπιδοτήρια καὶ πρακτικὰ εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις, ὁ Γαλλικὸς νόμος καθιεροῦ ἀκυρότητα εἰς περίστασιν μὴ καταχωρίσεως, ἵνα ἐπιστήτῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων ὑπαλλήλων εἰς τὴν ἔγκυρον καὶ κανονικὴν τῶν ἔγγραφων τούτων σύνταξιν πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν συμφερόντων τῶν τρίτων. Ὡς πρὸς τὰς ἀποφάσεις ἢ καταχώρισις σκοπὸν προτίθεται ὄχι νὰ θέσῃ ἐπ' αὐτῶν τὴν αὐθεντίαν, ἣτις ἄλλως τε ἔγκειται εἰς τὸν δημόσιον χαρακτῆρα τοῦ ἀπαγγέλλοντος αὐτὰς δικαστοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑπαρξίν των ἐν περιπτώσει ἀπωλείας τοῦ πρωτοτύπου, ὅτε ἡ καταχώρισις θέλει χρησιμεύσει ὡς ἀρχὴ ἔγγραφου ἀποδείξεως. Διὰ τὰς ὑπὸ ἰδιωτικὴν ὑπογραφὴν πράξεις ὁ τύπος οὗτος χρησιμεύει νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰ βεβίαν χρονολογίαν καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐν ταύτῳ τὴν εἰσπραξίν τοῦ φόρου. Ἐπὶ τέλους ὡς πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν νόμων ἐπιβαλλομένας εἰς τινὰς περιπτώσεις δηλώσεις, ἢ καταχώρισις σκοπὸν ἔχει ἢ νὰ τεκμηριώσῃ τὴν μεταξὺ ζώντων κίνησιν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐπιβάλλῃ τὸν φόρον, ὡς ἐπὶ ὁμολογιῶν μεταβιβάσεως ἀκινήτου ἰδιοκτησίας ἢ ἐπικαρπίας ἀκινήτων κτημάτων, ὅταν δὲν προσάγῃται πράξις, ἢ νὰ βεβαιώσῃ καὶ φορολογῆτῃ τὴν μετάβασιν κτημάτων ἐκ μιᾶς γενεᾶς εἰς ἄλλην, ὡς ἐπὶ δηλώσεων νομίμων κληρονόμων ἐκ διαθήκης ἢ διὰ συμβιβασμοῦ.

Ὡς σύστασις φόρου ἐν τῷ συμφέροντι τῆς ἐπικρατείας ἐξεταζομένη ἡ καταχώρισις εἶναι τὸ ἀντίτιμον τῆς εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν χορηγουμένης κοινωνικῆς προστασίας κατὰ τὴν μεταβίβασιν καὶ τὴν κίνησιν, ἢ τινὰς

ἐπιβάλλει αὐτῇ ὁ φυσικὸς τῶν πραγμάτων ρόυς καὶ ἡ πρόοδος τῶν συναλλαγῶν.

Ἡ καταχώρισις τῶν διαφόρων πράξεων τῶν ποικίλων ἐν τῇ κοινωνίᾳ συναλλαγῶν, μεγάλην ἀσφάλειαν παρέχουσα εἰς τοὺς συναλλασσομένους, εἶναι τύπος κατ' ἐξοχὴν ἐπωφελῆς εἰς τὸ κοινόν. Διὰ τοῦ φόρου τούτου δὲν ἀπειλοῦνται τάξεις τινὲς ἐν τῇ κοινωνίᾳ νὰ ἐπιβρυνθῶσι πλεῖον ἄλλων, καθότι τὰ τέλη τῆς καταχωρίσεως πίπτουσι ἐφ' ὄλων τῶν τάξεων ἀπὸ τοῦ χειρόνακτος μέχρι τοῦ τραπεζίτου, ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τῶν συναλλαγῶν ἐνὸς ἐκάστου. Οὐτε θὰ δικτρέζωμεν τὸν κίνδυνον, ὡς φρονοῦσιν οἱ τινες, ὅτι ἐπι πωλήσεων ἢ δανείων ὁ φόρος οὗτος θὰ πέσῃ εἰς βάρος τοῦ ἐν ἀνάγκῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐρισκομένου πωλητοῦ ἢ ὀφειλέτου καὶ οὐχὶ τοῦ ἀγοραστοῦ ἢ δανειστοῦ. Ὁ κίνδυνος οὗτος δὲν εἶναι βέβαιος εἶναι μᾶλλον ἰδανικός.

* *
*

Ἐν Γαλλίᾳ μέχρι τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τὸ πλεῖστον μέρος τῶν δημοσίων εἰσδημάτων ἐξεμίσθουν εἰς ἐταιρίαις ἢ εἰς ἐνοικιαστὰς, οἵτινες δυνάμει ποσοῦ τινος, ὅπερ λόγῳ μισθώματος κατέβαλλον εἰς τὸ κράτος, ὑπειτήρχοντο εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ δημοσίου καὶ ἐλάμβανον οὕτω τὴν ἄδειαν τοῦ εἰσπράττειν τοὺς φόρους δι' ἴδιον αὐτῶν λογαριασμὸν. Τοῦτο ἐγένετο καὶ διὰ τοὺς φόρους, οἵτινες τὸ 1790 ἀντικατεστάθησαν διὰ τῶν τελῶν τῆς καταχωρίσεως. Τὸ σύστημα τῆς ἐνοικιάσεως ὑπῆρχε καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ μέχρι τοῦ 1747, κατὰ δὲ τὸ 1848 βλέπομεν τὸ σύστημα τοῦτο καὶ πάλιν ἀναφαινόμενον ἐπὶ τῶν φόρων τῆς καταναλώσεως, ἀλλὰ τμηματικῶς εἰς τινὰ μόνον μέρη τοῦ Ἰσπανικοῦ Κράτους.

Ἐν Γαλλίᾳ ὡς καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα κράτη, ἐφρόνουσιν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅτι ἡ ἐνοικίασις τῶν φόρων καὶ μάλιστα τῶν νεωστὶ εἰσαγομένων εἶναι ἐπωφελῆς διὰ τὸ κράτος, διότι καὶ κατὰ τὸν Montesquieu (liv. XIII. ch. XIX), τὸ συμφέρον ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς ἐνοικιαστὰς τὴν ἐξέυρεσιν μέσων πρὸς πρόληψιν τῆς ἀπάτης καὶ ὀλοσχερῆ τῶν φόρων εἴπραξις, ἅτινα τὸ δημοσίον δὲν ἠδύνατο ποσῶς νὰ ἐπινοήσῃ, τῶν ὁποίων ὅμως κατόπιν ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ. Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ τὸν τρόπον τῆς εἰσπράξεως τοῦ δασμοῦ ἐπὶ τῶν τροφίμων (accise) ὡς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν εἰσδημάτων ἐδανείσθησαν πάλαι ποτὲ παρὰ τῶν ἐνοικιαστῶν. Ἄλλ' ἡ συντακτικὴ συνέλευσις τῆς Γαλλίας ἀποδεχθεῖσα τὴν ἀρχὴν τῆς διὰ λογαριασμὸν τοῦ κράτους εἰσπράξεως τῶν φόρων συνέστησεν ἰδίαν διὰ τὸν φόρον τοῦτον ὑπηρεσίαν ὀνομάσασα αὐτὴν *Διοίκησις τῆς καταχωρίσεως*. Ἡ μόνη δὲ ὑποστροφή πρὸς τὸ σύστημα τῆς ἐνοικιάσεως, τὸ πρὸ τοῦ 1789 λειτουργήσασα καὶ ὑπὸ τῆς πείρας καταδικασθὲν, ἐγένετο ἐν Γαλλίᾳ ὡς πρὸς τὰ χημικὰ πυρεῖα, καθότι τὸ διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1872 εἰσαχθὲν

μονοπόλιον αὐτῶν ἐξεχωρήθη εἰς ἐταιρίαν. Εἰς τὸ μέτρον τοῦτο ἠναγκάσθη ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις νὰ καταφύγῃ ἕνεκα πολλῶν δυσκολιῶν, ἅς κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου ἀπήντησε, καὶ αἰτίνας, ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν ἐξωμαλύνθησαν, θὰ ἐπιφέρωσιν ἴσως τὴν κατάργησιν αὐτοῦ τοῦ νόμου.

* *
*

Τὰ τέλη τῆς καταχωρίσεως ἔχουσι ποιὰν τινὰ ὁμοιότητα πρὸς τὰ τοῦ χαρτοσήμου, ἅτινα καὶ ταῦτα ἐπὶ ὁμοίων σχεδὸν στηρίζονται διατιμήσεων, ἡ δὲ φορολογία διὰ τῶν δύο τούτων μέσων συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἐπινοήσεων. Καὶ τὰ μὲν τέλη τοῦ χαρτοσήμου ἐγενικεύθησαν ἐντελῶς ἐν Εὐρώπῃ, τὰ δὲ τῆς καταχωρίσεως κατέστησαν εἰς ἄκρον κοινὰ, διότι πᾶσαι αἱ Κυβερνήσεις ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ δικαιώσωσι τὸν Adam Smith εἰπόντες, ὅτι αἱ ἐθνὴ οὐδὲν μὴθάνουσιν ἢ ἀπομιμοῦνται ἢ ταχύτερον παρὰ τὴν τέχνην τοῦ ἀντλεῖν τὸ χρῆμα ἐκ τοῦ βαλαντίου τοῦ λαοῦ. (Τόμ. II σ. 549). Διὰ τοῦτο δὲ σήμερον βλέπομεν ὅτι εἰς ὅλα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη τὰ τέλη τῆς καταχωρίσεως διὰ τῶν χαρτοσήμου, μολταῦτα ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν ἡ ἐξῆς οὐσιώδης διαφορά. Τὸ χαρτόσημον ἔχει χαρακτῆρα πολὺ πλεον ταμιευτικόν, διότι δι' αὐτοῦ ἀφαιρεῖται τὸ χρῆμα ὑπὸ τῆς πολιτείας χωρὶς νὰ παρέχεται ὡς ἀντάλλαγμα εἰς τὸν πληρωτὴν ἄμεσος καὶ ψηλαφητὴ ὑπηρεσία, ἐν ᾧ διὰ τῆς καταχωρίσεως τὸ κράτος χορηγεῖ ὑπηρεσίαν προφανῆ καὶ σπουδαίαν. Ἡ Ἐπικράτεια καταχωρίζουσα τὰς πράξεις καὶ φυλάττουσα τὰ βιβλία, ἐν οἷς αὐτὰ ἐνεγράφησαν, συντηρεῖ τὸ περιεχόμενον καὶ ἐξασφαλίζει τὴν εὐκόλον ἀπόδειξιν αὐτοῦ, ἐν περιπτώσει ἀπωλείας τῶν πρωτοτύπων. Εἶναι δὲ γεγονόςδες μεμαρτυρημένοι, ὅτι αἱ μεταβιβάσεις περιουσίας εἰσὶν ἀπειρώς ἀσφαλέστεραι ἐν αἷς χώραις λειτουργεῖ ἡ ὑπηρεσία τῆς καταχωρίσεως. Οὕτω λοιπὸν, κατὰ τὸν Léroy-Beaulieu (Τόμ. I. σ. 483), τὸ πληρωνόμενον εἰς τὸ κράτος ποσὸν ὡς δικαίωμα καταχωρίσεως δὲν εἶναι φόρος, εἶναι ἀμοιβὴ δικαίως ὀφειλομένη.

Ὁ ἐφευρετὴς τῆς Καταχωρίσεως ἠθέλησεν ἀφ' ἐνὸς νὰ φορολογήτῃ τὸ κεφάλαιον, τὸ γόνιμον τοῦτο σπέρμα παντὸς πλούτου, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς μεταβιβάσεως αὐτοῦ εἰς νέας χεῖρας, ἤτοι ὅτε ἡ περιουσία τοῦ πολίτου αὐξάνεται ἢ μετασχηματίζεται ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς Καταχωρίσεως. ἠθέλησεν ὅμως ἀφ' ἑτέρου νὰ προλάβῃ καὶ πᾶσαν ζημίαν εἰς τὰ συμφέροντα τῶν ἰδιωτῶν ἐπερχομένην ἐκ τῆς παρατύπου ἢ παρανόμου συντάξεως διαφόρων ἐπισήμων πράξεων ὑπὸ συμβολαιογράφων, δικαστικῶν κλητῆρων, ἢ ἄλλων ὑπαλλήλων, διότι τίς δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι οὐχὶ σπανίως πολλὰ τοιαῦτα πράξεις ἐκηρύχθησαν ὑπὸ τῶν δικαστηρίων ἄκυροι καὶ μέγιστα οὕτως ἰδιωτικὰ συμφέροντα κατεστράφησαν ἕνεκεν ἀγνοίας,

ἀπειρίας ἢ κακῆς προθέσεως τῶν ταύτας συντάξαντων ὑπαλλήλων; ὅταν λοιπὸν αἱ τοιαῦται πράξεις διέλθωσιν ὑπὸ τῆς ὄψεως καὶ ἐτέρας τινὸς ἀρχῆς, τῆς Καταχωρίσεως, ὅταν καὶ ἕτερον βλέμμα ἐπικρατικὸν καὶ μᾶλλον ἐξησηκημένον διέλθῃ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, εὐκολον, νομιζόμεν, εἶναι νὰ προκαλῆται ἢ ἀναπλήρωσις τῶν ἐν αὐταῖς ἐλλείψεων διὰ συντάξεως νέων καὶ σώζωνται οὕτω τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα ἀπὸ βέβηκτον ὄλεθρον· διὰ δὲ τῆς ἐπιβολῆς τῶν καταλλήλων ποινῶν νὰ ἐριστᾶται ἢ ἐπὶ τὸ μέλλον προσοχὴ τῶν συντάξαντων τὰς πράξεις ταύτας ὑπαλλήλων, οἵτινες, φυσικὸν εἶναι, ὅτι καταστρατήθοντα ἐπιμελέστεροι περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἑαυτῶν καθήκοντων. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων ἡ Καταχώρισις θέλει χρησιμεύει ὡς χαλινὸς εἰς πάντα δημόσιον ὑπάλληλον, οὐτινος ἢ ἠθικῆ ἠδύνατο νὰ ἀμφιρρέπῃ, καὶ ὡς αἰγίς ἐν περιπτώσει σύκοφαντίας ἐκείνων, ὧν ἡ ὑπηρεσία εἶναι ἄσπιλος καὶ ἀνεπίληπτος. Θέλει ἐξασφαλίξει καὶ τὴν μετὰ θάνατον, οὕτως εἰπεῖν, ἡσυχίαν τῶν συμβολαιογράφων, πρὸς οὓς ἐγγυᾶται, ὅτι εἰς ἄγνωστον διάδοχος, ὅστις ἔσται ὁ θεματοφύλαξ τῶν πράξεων τοῦ προκατόχου του, δὲν θὰ δυνῆθῃ νὰ ἀλλοιώσῃ ἢ ἐξαφανίσῃ αὐτάς μετὰ τὸν θάνατόν του καὶ ἀτιμᾶσῃ οὕτω τὴν μνήμην του.

Αἱ μεταβιβάσεις ἀκινήτου ἰδιοκτησίας παντὸς εἴδους, μετὰ ζῶντων ἢ αἰτίᾳ θανάτου, εἰσὶ πράξεις ἐκ τῆς φύσεώς των δημόσιαι καὶ φανεραὶ, ἢ τοῦλάχιστον ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲν δύνανται νὰ μένωσι μυστικαί. Ταύτας δυνάμεθα νὰ φορολογήσωμεν ἀμέσως. Αἱ κινήσεις ὅμως τῶν κεφαλαίων ἢ ἰδιοκτησίας κινήτων πραγμάτων ὑπὸ τύπον χρηματικῶν δανείων ἢ ἄλλως γενόμεναι, εἰσὶ συνήθως συμβάσεις μυστικαὶ καὶ δύνανται πάντοτε νὰ συνομολογῶνται ἐν κρυπτῷ. Ταύτας λοιπὸν δὲν εἶναι εὐκολον νὰ φορολογήσωμεν ἀμέσως, διότι δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν τὸ δικαίωμα πρὸς ἀναζήτησιν αὐτῶν νὰ παραβιάζωμεν τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας τοῦ πολίτου, διακαίουμεθα ὅμως νὰ ἐπιβάλλωμεν φορολογικὴν χεῖρα καὶ ἐπ' αὐτῶν, ὡς ἐφ' ὅλων τῶν φαινομένων περιουσιῶν, καθ' ἣν στιγμὴν τὰ κεφάλαια ἔρχονται εἰς φῶς διὰ τῆς μεταβιβάσεως ἢ οἰασδήποτε ἄλλης χρήσεως. Τούτου ἕνεκα δύο τρόποι ἐπινοήθησαν ἐμμέσου φορολογίας αὐτῶν· ὁ πρῶτος ἐπιβάλλει τὴν ἐπὶ ὠρισμένου χαρτοσήμου σύνταξιν τῶν πράξεων τούτων ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος, ὁ δεῦτερος ἀπαιτεῖ ἐπὶ τῇ αὐτῇ ποινῇ, ὅπως αὐταὶ καταχωρίζονται εἰς βιβλίον δημόσιον ἢ μυστικὸν ἐπὶ πληρωμῇ τῶν δικαιωμάτων τῆς καταχωρίσεως.

Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ διπλοῦ προτερήματος, ὅπερ ἐν Ἑλλάδι ἡ εἰσαγωγή τοῦ συστήματος τῆς καταχωρίσεως μέλλει νὰ ἔχῃ, ἦτοι τῆς παροχῆς ἀφ' ἐνὸς μεγάλης ὑπηρεσίας εἰς τὰ συμφέροντα τῶν ἰδιωτῶν καὶ τῆς κοινωνίας καθόλου, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς εἰσπράξεως κατ' ἔτος σπουδαίου ποσοῦ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ταμείου, περὶ ὧν πρὸ μικροῦ ἐπραγματεύθημεν, εὐρίσκομεν καὶ ἄλλον λόγον ἐπίσης σπουδαῖον καὶ ἐπιβάλλοντα μάλιστα τὸν νεωτε-

ρισμὸν τοῦτον. Ἐν Ἑλλάδι, ὡς γνωστὸν, ἡ περιουσία τῶν πολιτῶν εἶναι σχεδὸν ἐντελῶς ἄγνωτος εἰς τὸ δημόσιον, ἕνεκεν ἐλλείψεως Κτηματολογίου, οὐτινος ἢ σύνταξιν ἀδράς δαπάνας ἀπαιτεῖται καὶ ἀτρυτοῦ κόπους. Εἰς τὴν ἀπόκτησιν τοῦ στοιχείου τούτου, τοῦ ὄντως πολυτίμου εἰς διαφόρους τοῦ κράτους ὑπηρεσίας, καὶ ἰδίως εἰς τὰ τῆς φορολογίας, φρονούμεν, ὅτι μετὰ πρῆλυσιν χρόνου τινὸς θέλομεν φθάσει εἰσάγοντες τὸ σύστημα τῆς καταχωρίσεως.

Οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν καταχώρισιν ἔσονται οἱ μόνον ὑπάλληλοι, οἵτινες διὰ τῶν εἰδικῶν των μελετῶν καὶ διὰ τῆς θέσεως, ἣν ὁ νόμος θέλει δώσει αὐτοῖς, θὰ λαμβάνωσι γνῶσιν ἀδιακόπως ἕλων τῶν συμβάσεων καὶ πάντων τῶν ἀναγομένων ζητημάτων εἰς τὰ κτήματα τῶν ἰδιωτῶν ὡς καὶ εἰς τὴν προιοῦσαν μεταλλαγὴν αὐτῶν ἐν γένει καὶ συγχρόνως θὰ εἰσπράττωσι τὰ δικαίωματα τῆς ἐπικρατείας ἐπὶ τῶν εἰς καταχώρισιν κομιζόμενων τίτλων. Ἐν λοιπὸν οἱ ὑπάλληλοι οὗτοι διὰ μεθοδικῷ μηχανισμοῦ τῶν ἐγγραφῶν συνενώσωσι χωρὶς νὰ συγχύτῳσιν εἰς ἐν βιβλίον, τηρούμενον κατ' εἶδος παρ' ἐκάστῳ γραφεῖω χωρίσεως, τὰς περιλήψεις τῶν διαφόρων καταχωριζομένων πράξεων, ἔχομεν πεποίθησιν, ὅτι θὰ κατορθώσωσι νὰ βεβαιώσωσι κατ' εἶδος καὶ παρακολουθῶσιν ἄνευ διακοπῆς καὶ μετὰ λεπτομερείας τὴν κατάστασιν τῆς περιουσίας ἐκάστου. Τὸ δημόσιον τοῦτο βιβλίον, εἰς φῶς ἀδιακόπως κρατούμενον, θὰ παρουσιάξῃ τὸ τέλειον ἰσοζύγιον τῆς ἀτομικῆς περιουσίας καὶ εἰς αὐτὸ θὰ εὐρίσκῃ τις ἀμέσως τὰς βάσεις τῶν ἀμέσων φόρων διὰ τῆς εὐκόλου συγκρίσεως τῶν τιμῶν τῆς πωλήσεως καὶ τοῦ ἐνοικίου. Θὰ ἀρῶμεθα ἐξ αὐτοῦ ὅλας τὰς στατιστικὰς πληροφορίας, αἵτινες σήμερον ἐπιτυγχάνονται μόνον δι' ἐπιμόχθων καὶ ἀνακριθῶν ἐν πολλοῖς ἐξετάσεων, προκαλουτῶν ἐνίοτε καὶ ἐπιζημίους διὰ τὴν κοινωνικὴν συγκρούσεις. Θὰ βλέπωμεν ἐκεῖ ἐκ πρώτης ὄψεως ἄνευ πλημμυλειῶν, ἄνευ ἀσφαλείας, ἄνευ τύπων βραδέων καὶ ἐνοχλητικῶν, ὅλας τῆς περιουσίας τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ὑποθηκικὰς ὑποχρεώσεις, αἵτινες τοὺς πάντας θὰ φωτίζωσι καὶ κατὰ συνέπειαν θὰ ἐξασφαλίζωσι τοὺς παντὸς εἴδους πιστωτὰς ἐμπεδοῦσθαι τὴν πίστιν τῶν ἰδιοκτητῶν.

Ἐν τοῖς γραφεῖοις τῆς Καταχωρίσεως σκόπιμον καὶ λυσιτελεῖ θεωροῦμεν τὴν συγχώνευσιν καὶ τῆς ὑπηρεσίας τῶν ὑποθηκῶν καὶ μεταγραφῶν καὶ τὴν παρὰ τῶν αὐτῶν ὑπαλλήλων τήρησιν τῶν σχετικῶν βιβλίων, καθότι διὰ τῆς ἐνότητος τῶν δημοιδῶν τούτων ὑπηρεσιῶν ἔχομεν πεποίθησιν ὅτι κρεῖσσον θὰ ἀσφαλίσωμεν τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα καὶ ἀπραγμονέστερον θὰ κατορθώσωμεν τὴν κατάρτισιν τοῦ Κτηματολογίου.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τοῦ συστήματος τῆς καταχωρίσεως καὶ παρ' ἡμῖν εἰσαγομένου ὡς ἀναπόφευκτος συνέπειαι παρίσταται ἡ τροποποίησις τοῦ περὶ Συμβολαιογράφων νόμου καὶ ἡ ἀνάλογος μεταρρύθμισις τῶν περὶ χαρτοσήμου Ἀζίας διατάξεων τῶν ἡμετέρων νόμων.

* * *

Τὰ τέλη τῆς καταχωρίσεως εἰσι δύο εἰδῶν, σταθερὰ καὶ ἀναλογικὰ. Καὶ τὰ μὲν ἀναλογικὰ ἐπιβάλλονται ἐπὶ πάσης πράξεως ἐπισήμου, δικαστικῆς καὶ ἐξωδίκου, ἥτις περιέχει ὑποχρέωσιν, ἀπαλλαγὴν, κατὰ γινῶσιν, κατὰ ταξίν ἢ ἐκκαθάρσιν ποσοτήτων καὶ ἀξιών, μεταβίβασιν ἰδιοκτησίας, χρήσεως ἢ ἐπικαρπίας, κινήτων ἢ ἀκινήτων εἴτε μεταξὺ ζώντων εἴτε αἰτία θανάτου. Τὰ δὲ σταθερὰ τέλη ἐπιβάλλονται ἐπὶ τῶν πράξεων ἐκείνων, αἵτινες δὲν ὑπάγονται εἰς οὐδεμίαν ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω ἀριθμουμένας κατηγορίας.

Αἱ προθεσμίαι πρὸς καταχώρισιν τῶν πράξεων τούτων κατὰ τὸν Γαλλικὸν νόμον, εἰσι α) Τεσσάρων ἡμερῶν διὰ τὰς πράξεις τῶν κλητῆρων καὶ ἄλλων ἐχόντων δικαίωμα συντάξεως ἐπιδοτηρίων καὶ πρακτικῶν β) Δέκα ἡμερῶν διὰ τὰς τῶν συμβολαιογράφων τῶν ἐδρευόντων ἐν τῷ δήμῳ, ἐνθα τὸ γραφεῖον τῆς καταχωρίσεως, καὶ δεκαπέντε ἡμερῶν διὰ τοὺς μὴ ἐν αὐτῷ ἐδρευόντας· γ) Ἐξοσιν ἡμερῶν διὰ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις, ὡς καὶ διὰ τὰς πράξεις τῶν διοικητικῶν καὶ δημοτικῶν ἀρχῶν, τὰς εἰς τὸν τύπον τοῦτον ὑποκειμένας. Πράξεις δὲ τῶν διοικητικῶν καὶ δημοτικῶν ἀρχῶν εἰς καταχώρισιν ὑποκειμένηι ἐν Γαλλίᾳ εἰσιν αἱ ἐξῆς, κατὰ τὸ ἀρ. 76 τοῦ ἀπὸ 15 Μαΐου 1818 νόμου 1) αἱ πράξεις, αἱ περιέχουσαι μεταβίβασιν ἰδιοκτησίας, χρήσεως ἢ ἐπικαρπίας καὶ αἱ κατακυρώσεις δημοπρασιῶν πάσης φύσεως· καὶ 2) αἱ σχετικαὶ πρὸς τὰς πράξεις ταύτας ἐγγυοδοσίαι. δ) Τριῶν μηνῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου διὰ τὰς εἰς τοὺς συμβολαιογράφους κατατεθείσας διαθήκας ἢ παρ' αὐτῶν συνταχθείσας· ε) Τριῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς συντάξεως τῶν διὰ τὰ ὑπὸ ἰδιωτικὴν ὑπογραφὴν ἐγγραφα, καὶ ς) Διὰ τὰς δηλώσεις τῶν κληρονομιῶν κλπ. ἐξ μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν, ἀναλόγως ἰδιαιτέρων τινῶν περιπτώσεων. Αἱ δὲ ποιναὶ, αἱ εἰς τοὺς παραλείψαντας ἐντὸς τῶν προθεσμιῶν τούτων νὰ ἐνεργήσωσι τὴν καταχώρισιν ἐπιβαλλόμεναι εἰσιν αἱ ἐξῆς. α) Πρόστιμον δέκα φράγκων εἰς τοὺς συμβολαιογράφους διὰ πᾶσαν πράξιν τῶν ὑποκειμένην εἰς τὸ σταθερὸν τέλος ἢ τὸ ἰσότιμον τοῦ τέλους τῆς καταχωρίσεως διὰ πᾶσαν πράξιν τῶν ὑποκειμένην εἰς τὸ ἀναλογικόν. Ὑποχρεοῦνται δ' ἐκτὸς τούτων καὶ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν νομίμων τῆς καταχωρίσεως δικαιωμάτων. β) Εἰς τοὺς κλητῆρας ἢ ἄλλους συντάσσοντας ἐπιδοτήρια καὶ πρακτικὰ πρόστιμον ἐκ φράγκων πέντε σὺν τῇ πληρωμῇ τοῦ νομίμου δικαιώματος τῆς μὴ καταχωρισθείσης πράξεως, ἥτις κηρύσσεται ἄκυρος, ὁ δὲ παραβάτης ὑπεύθυνος διὰ τὰς συνεπείας ἀπέναντι τῶν ἐνδιαφερομένων. γ) Εἰς τοὺς δικαστικούς, διοικητικούς καὶ δημοτικούς ὑπαλλήλους ἐκτὸς τῆς πληρωμῆς τοῦ νομίμου δικαιώματος καὶ πρόστιμον ἴσον αὐτῷ. δ) Εἰς τοὺς παραλείψαντας τὴν καταχώρισιν πράξεων ὑπὸ ἰδιωτικὴν ὑπογραφὴν καὶ πρόστιμον ἴσον τῷ ἀναλόγῳ δικαιώματι, οὐχὶ ὅμως κατώτερον τῶν φράγκων πενήτηκοντα. ε) Εἰς τοὺς συμβολαιογράφους διὰ τὰς παρ' αὐτῶν συνταχθείσας διαθήκας

ἢ παρ' αὐτοῖς κατατεθείσας καὶ πρόστιμον ἴσον τῷ δικαιώματι· καὶ ς) Εἰς τοὺς κληρονόμους κλπ. τοὺς παραλείποντας νὰ παρουσιάσωσι τὰς δηλώσεις τῶν εἰς καταχώρισιν, ἐκτὸς τοῦ νομίμου τέλους καὶ πρόστιμον ἴσον τῷ ἡμίσει αὐτοῦ.

Πρὸς τοῦτοις εἶναι ἀπηγορευμένον εἰς ὅλας τὰς ἀρχὰς ἐπὶ ποινῇ πρόστιμου φράγκων 50 νὰ δέχωνται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν οἰκονομήποτε πράξιν εἰς καταχώρισιν ὑποκειμένην πρὸ τῆς πληρωμῆς τῶν νομίμων τελῶν.

Γ'.

Τὰς προθεσμίας καὶ τὰς ποινὰς ταύτας ἢ καὶ ἄλλας διατάξεις τοῦ συστήματος τῆς καταχωρίσεως τροποποιούντες συμφώνως πρὸς τὴν λοιπὴν τοῦ κράτους νομοθεσίαν καὶ τὰ ἦθη καὶ τὰς συνθηκὰς τοῦ τόπου δὲν ἀμφιβάλλομεν ποσῶς, ὅτι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τούτου θέλομεν προσπορίσει ἄνευ γογγυσμοῦ μεγάλην ποσὰ εἰς τὸ κράτος καὶ ἐπιτύχει συγχρόνως τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα ἐν ἐκτάσει ἀνεπτύξαμεν ἐν τοῖς προηγούμενοις κεφαλαίοις τῆς παρούσης πραγματείας.

Τὰς προθεσμίας καὶ τὰς ποινὰς ταύτας, ὡς καὶ τὰς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν περι χαρτοσήμου Νόμων ἀφαιρώσας, νομίζομεν ὅτι ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον δυνάμεθα νὰ τροποποιήσωμεν ἀρ' οὐ εἰς πολλὰ κράτη αἱ ποιναὶ αὐταὶ ἐφθασαν μέχρις ὑπερβολῆς. Ἐν Ὁλλανδίᾳ φέρ' εἰπεῖν, πᾶν ἐγγραφον εἰς χρεώτημον ὑποκειμένον καὶ μὴ ἐπ' αὐτοῦ γεγραμμένον εἶναι ἄκυρον, αἱ δὲ κληρονομικαὶ περιουσίαι μεταβιβάζουσιν εἰς τὸ δημόσιον ἐὰν αἱ διαθήκαι εἰσι συντεταγμέναι ἐπὶ ἀτήμου ἢ μὴ ἀρμοδίου ἐνόμιμου κράτους, ἢ ἐὰν αὐταὶ συντετάχθησαν μὲν προσηκόντως δὲν προσήχθησαν ὅμως ἐγκαίρως εἰς καταχώρισιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ τοιαῦτα ἐγγράφα στεροῦνται πάσης νομικῆς ἰσχύος (Esquiro de Parieu, Traité des impôts, τ. III σ. 183). Ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῖν τοιαύτη διάταξις εὔρηται ἐν ἀρθρῷ ΤΑΖ'. Νόμου τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1869, ἅλλ' εἶναι εἰδική, ἀφαιρῶσα μόνον εἰς τὰ κατὰστιχα, ἅτινα οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀποδεικτικὴν ἰσχύον, οὐδὲ δύναται νὰ γείνη οἰκονομήποτε χρῆσις αὐτῶν ἐπὶ δικαστηρίου ἐὰν δὲν ᾧσι σεσημασμένα πρὸ πάσης ἐν αὐτοῖς ἐγγραφῆς.

Δὲν πρέπει ποσῶς νὰ μᾶς πτοήσῃ ἡ ἰδέα, ὅτι ἔξοδα ὑπέρογκα θέλομεν χρειασθῆ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματος τῆς καταχωρίσεως, καὶ τὴν ἐν γένει διοίκησιν τοῦ φόρου τούτου, οὐδ' ὅτι μεγάλα προσκόμματα παρουσιασθήσονται κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, καθότι οἱ ὑποστηρίζοντες τοιαύτας ἰδέας διαψευσθήσονται ὑπὸ τῶν πραγμάτων. Ἐχομεν πεποιθήσιν ὅτι διὰ χειρῶν ἀγαθῆς καὶ πεφωτισμένης διοικήσεως τὰ ἔξοδα τῆς εἰσπράξεως δύνανται εἰς ἐλάχιστον ποσὸν νὰ περιορισθῶσιν· ὡς παράδειγμα δὲ φέρομεν αὐτὰ ἐξῆς. Ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸν Arthur Young, τὰ ἐν γένει ἔξοδα τοῦ φόρου τοῦ

χαρτοσήμου ἀνολογοῦσιν εἰς ὀλιγώτερον τοῦ $\frac{1}{2}$ τοῖς $\frac{0}{100}$ ἐπὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ εἰσπράξεων. Ἐν Γαλλίᾳ δὲ, κατὰ τὴν ἀπὸ 15 Μαρτίου 1830 ἐπίσημον ἔκθεσιν περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ Κράτους, τὰ ἔξοδα ἐν γένει τῆς καταχωρίσεως ἦσαν φρ. 5 καὶ $\frac{25}{100}$ τοῖς $\frac{0}{100}$, τὸ 1853 φρ. 4 καὶ $\frac{2}{100}$, τὸ 1863 κατηλλθον εἰς φρ. 3 καὶ $\frac{85}{100}$ καὶ τὸ 1875 εἰς φρ. 3 καὶ $\frac{14}{100}$. Σημειωτέον δὲ ὅτι εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ποσὸν συμπεριλαμβανόντι καὶ τὰ ἔξοδα τῆς εἰσπράξεως τῶν τελῶν τοῦ χαρτοσήμου, ἅτινα κατὰ τὴν στατιστικὴν, ἣν ἡμεῖς εἶδομεν, ὑπελογίσθησαν ἠνωμένως, διότι καὶ τὸ χρετόσημον εἰς τὴν αὐτὴν Διοίκησιν τῆς καταχωρίσεως ὑπάγεται. Ὡστε σήμερον κατὰ φυσικὸν λόγον τὰ ἔξοδα τῆς καταχωρίσεως θὰ κατηλλθον εἰς πολὺ ἕλκυσσον ποσὸν τῶν 2 φράγκων τοῖς $\frac{0}{100}$.

Δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεασθῶμεν ὑπὸ τῆς ιδέας, ἣν τινες πιθανὸν νὰ ἔχωσιν, ὅτι ἡ βεβαίωσις καὶ εἴσπραξις τοῦ φόρου θέλουσιν ἐπιφέρει μεγάλας πιέσεις κατὰ τῶν πολιτῶν καὶ ὅτι θέλομεν ναυαγήσει ἀπέναντι τῆς ἐκτελέσεως, διότι πάντα ταῦτα εἰσὶν ὑπερβολικὰ, λίαν ἀριστάμενα τῶν πραγμάτων. Εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι διὰ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου, ὅστις εἶναι ὁ ἀριστος εἰς παρομοίας περιστάσεις διδάσκαλος, δυνάμεθα καὶ τὰς πλημμελείας τοῦ τρόπου τῆς βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως νὰ διορθώσωμεν καὶ ἐάν που ἐλλείψει τινὲς ἀναφανῶσι καὶ ταύτας νὰ ἀναπληρώσωμεν καὶ καταστήσωμεν οὕτω τὸ σύστημα ὅσον οἶόν τε ἀνεπαίσθητον, ὡς καὶ παρ' ἄλλοις κράτεσι συνέβη. Ἐν Γαλλίᾳ π. χ. ἔνθα πολὺ πρὶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 εἰσῆχθησαν οἱ φόροι τῆς καταναλώσεως καὶ τὰ μονοπώλια, ἀδικόπως ἐξκολλουοῦσι μέχρι σήμερον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπισήμου Ἐφημερίδος τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, νὰ ἐπιφέρωσι μεταρρυθμίσεις πρὸς βελτίωσιν τοῦ τρόπου τῆς βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως τῶν φόρων τούτων, καθότι ἡ πεῖρα ἐξελέγχει, ὅτι μέτρον τι σήμερον θεωρούμενον πρόσφορον αὔριον ἀποδεικνύεται ὄλω ἀντικείμενον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἐκεῖ οἱ κατασκευάζοντες πνευματώδη ποτὰ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων στενοχωριῶν καὶ πιέσεων, ἀς ὑφίστανται ἐκ τῶν ἐν πάσῃ ὥρᾳ τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας γενομένων ἐπισκέψεων καὶ ἐπιθεωρήσεων τῶν ἀρχῶν πρὸς βεβαίωσιν καὶ εἴσπραξιν τοῦ ἐπὶ τῆς καταναλώσεως φόρου, ἔχουσι καὶ τὴν ὑποχρέωσιν ἵνα ἐντὸς τῶν ἰδίων ἑαυτῶν ἐργοστασίων προκαρῶσι πρὸς τὸν ἀρμόδιον ὑπάλληλον τῆς Κυβερνήσεως ἀνάλογον χῶρον διὰ γραφεῖον καὶ ἕλα τὰ χρειώδη. Πρὸς τούτοις ἀπαγορεύεται πᾶσα ἐσωτερικὴ συγκοινωνία τῶν τόπων ἀπ' ἐνὸς τῶν ὀρισμένων διὰ τὰς ἐργασίας τῆς ἀποστάξεως καὶ διηθήσεως καὶ ἀπ' ἑτέρου τῶν γειτονικῶν καταστημάτων, τῶν εἰς ἄλλους ἀνηκόντων, ἢ ἐν τοῖς ὁποίοις ὁ ἴδιος ἐργοστασιάρχης καταγίνεται εἰς ἄλλο εἶδος βιομηχανίας. Οὐδεμίαν δὲ σχεδὸν ἐργασία τελεῖται ἐν αὐτοῖς ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Κυβερνήσεως. Τούτους καὶ ἀπείρου ἄλλου, ὁμοίως ἐπαχθεῖς περιορισμοὺς ὡς πρὸς τὴν τοποθέτησιν

τῶν μηχανῶν καὶ ἐργαλείων καὶ τὴν ἐκ τοῦ καταστήματος ἐξαγωγήν τοῦ προϊόντος ἐπιβάλλουσιν εἰς τοὺς ἐργοστασιάρχας τὰ ἀπὸ 20 Ἰανουαρίου καὶ 18 Ἰουλίου 1878 δύο διατάγματα περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τῶν ἐργοστασίων τῶν ποτῶν ἐν Γαλλίᾳ. Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ οὐδεὶς τὸν χρυσὸν κατεργαζόμενος δύναται νὰ ποιήσῃται ἔναρξιν τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦ Δημοσίου εἰσπράκτορος, ὅστις θὰ σταθμίσῃ τὰ ὕλικὰ καὶ θὰ βεβαιώσῃ κατόπιν τὰ ἐξ αὐτῶν παραχθέντα.

Τούτων οὕτως ἐχόντων νομίζομεν, ὅτι πᾶσα ἐπικράτεια διὰ παντὸς νομίμου μέσου ὀφείλει νὰ ἐπιδιώκῃ δραστηρίως καὶ ἐξασφαλίξῃ τὴν βεβαίωσιν καὶ εἴσπραξιν τῶν συνκινέσει τοῦ λαοῦ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἐπιβαλλομένου φόρου.

Ἐργάσαμεν ταῦτα τὰς ὥρας τῆς σχολῆς ἡμῶν χρησιμοποιοῦντες, οὐδένα δ' ἄλλον σκοπὸν προθέμεθα ἢ νὰ ἐφελευσώμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων εἰς μελέτην περὶ ἐξευρέσεως πόρων, ὧν τὸ Κράτος φρονοῦμεν ὅτι θέλει λάβει ἀνάγκη.

Δ. Πλατύκας

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ*

§ 1, 2. Εὐσοφραντικός, δυσσομητικός.

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου φέρεται κατὰ τὸν κώδικα «Εὐρινωτάτην : εὐσοφραντικωτάτην».

Ἐπειδὴ ἀδύνατον ὑπάρχει κατὰ τὴν φύσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης νὰ ῥηθῇ εὐσοφραντικός, ἐξαλείφοντες τὴν πρώτην συλλαβὴν, ἣν προσέθηκεν ὁ βιβλιογράφος ἐκ τῆς ἡγουμένης λέξεως, ἀναγινώσκομεν παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ «Εὐρινωτάτην : σοφραντικωτάτην».

Ποιεῖται δὲ χρῆσιν τοῦ ἐπιθέτου σοφραντικός ὁ Ἀριστοτέλης λέγων Τόμ. Γ', σελ. 419, 13 Διδ. «διό, ὅσων οἱ μυκτῆρες μακροί, οἷον τῶν Λακωνικῶν κυνιδίων, σοφραντικά» καὶ σελ. 457, 35 «οὕτως οὖν καὶ τὸ σοφραντικὸν αἰσθητήριον τοῖς μὲν ἀκαλυφῆς εἶναι, κτέ.» καὶ σελ. 479, 22 «ὃ γὰρ ἐνεργεῖα ἢ σοφρατις, τοῦτο δυνάμει τὸ σοφραντικόν». Πρβ. καὶ Ψευδαριστοτ. Τόμ. Δ', σελ. 163, 40 «σημεῖον ὅτι ἤμιστα σοφραντικὸν τῶν ἄλλων ζώων» καὶ σελ. 281, 45.

Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ σελ. 435, 4 Σνειδ. «σοφραντικὸν γὰρ ἡ ἀμπελος, ὥσπερ καὶ ὁ οἶνος δεινὸς ἐλύεται τὰς ἐκ τῶν παρακειμένων ὀσμᾶς». Πρβ. σελ. 173, 6 «ἔνια δὲ οὐ φθείρει μὲν χεῖρω δὲ ποιεῖ ταῖς

* Ἰδ. σελ. 519.

δυνάμει τῶν χυμῶν καὶ τῶν ὀσμῶν, οἷον ἡ ῥάφανος καὶ ἡ δάφνη τὴν ἀμπελον ὀσφραίνεσθαι γὰρ φασι καὶ ἔλκειν».

Τοῖς μικτυρίοις τούτοις προστίθεμεν καὶ τὸ ἐκ τοῦ Γαληνοῦ Τόμ. Δ', σελ. 771 «πάλιν αὖ δυνάμεις αὐτὴν ἔχειν λέγομεν, ὀπτικὴν, ὀσφρατικὴν, ἀκουστικὴν, γευστικὴν, ἀπτικὴν».

Τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιθέτω συνωνυμεῖ τὸ ὀσφρατήριος κείμενον παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει Βατρ. 893 «καὶ ζύνεσι καὶ μικτῆρες ὀσφρατήριον». Πρβ. δραστηκός-δραστήριος, κωλυτικός-κωλυτήριος, λυτικός-λυτήριος, κηλητικός-κηλητήριος, φωνητικός-φωνητήριος, συντακτικός-συντακτήριος, θελκτικός-θελκτήριος, κτλ.

Ἐπάχει δὲ καὶ τύπος ὀσφρητικός, οἷον Διογ. Λαέρτ. Θ', 80 «ὡς κίρκου μὲν δζύτατοι, κύνες δ' ὀσφρητικώτατοι». Πλούτ. Ἡθ. σελ. 898, ε' αοί Στωϊκοὶ ἐξ ὀκτῶ μερῶν φασι συνεστάναι, πέντε μὲν τῶν αἰσθητικῶν, ὀρατικοῦ, ἀκουστικοῦ, ὀσφρητικοῦ, γευστικοῦ, ἀπτικοῦ. Στοβ. Ἐκλ. Τόμ. Α', σελ. 230,29 Μειν. «καὶ ἔστι τι μέρος αὐτοῦ πνευματικὴ ὄρασις καὶ πνεῦμα ἀκουστικὸν καὶ ὀσφρητικὸν καὶ γευστικὸν καὶ ἀπτικόν». Ἀλέξ. Ἄφροδ. Προβλ. Β', 60 «οἷον ἐν κοινῇ μὲν τὴν ὀσφρητικὴν, ἐν δὲ ἀετῷ τὴν ὀπτικὴν». Γαλην. Τόμ. Β', σελ. 874 «οὐ μὴν οὐδὲ τῶν ἀναπτυστικῶν πόρων κίνησις δικαστέλαι δυνήσεται τοὺς ὀσφρητικοὺς πόρους». Φέρεται δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ (Τόμ. ΙΑ', σελ. 59) «ἀπόχρη δὲ τούτοις ἐν μὲν τῷ παρχυτικά τοῖς ὀσφρατικοῖς ἀνακτῆτασθαι, μικρὸν δ' ὑπερὸν ῥοφήμασιν εὐπέτοις χρῆσθαι· εἰ δὲ διὰ λύπην ἢ χαρὰν ἢ φόβον ἢ θυμὸν ἢ ἔκπληξιν ἐκλυθεῖν, ὀσφρητικοῖς τε καὶ ταῖς τῶν ῥινῶν καταλήψεσιν ἀνακτῆσάμενον ἐμῆν ἀναγκάζειν», οἷς δύνανται τις νὰ συνηγορήσῃ παραβάλλων αὐτὰ πρὸς τὸ τοῦ Διοσκορίδου «δεῖ δὲ καὶ τούτους διεγείρειν τοῖς ὀσφρατικοῖς λεγομένοις» (Τόμ. Β', σελ. 29) καὶ τὸ «ἔστι δὲ ὀσφρατικός πνιγὸς ὑστερικῆς καὶ τῶν κατκφερομένων ἀνακλητικός» (Τόμ. Α', σελ. 428). Πρβ. καὶ ὀσφρατήριον. Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Ἀντύλλου παρ' Ὀρειδασίῳ λέγεται «ὀσφρατικοῖς χρῆστέον ἐπὶ μὲν ὑστερικῶν πνιγῶν καστορίῳ ὄξει πεφυραμένῳ — ἐπὶ δὲ προπεπτωκυίας ὑστερίας ὀσφρατέον στάχυι — πρὸς δὲ τὴν ἀπὸ ἐνδείας ἐκλυτὴν ἐπιτήδεια ὀσφρατὰ ἄρτος κεκαυμένος, ἀλφίτα οἶνον διάβροχα» (Τόμ. Β', σελ. 428).

Οὐκ ὀλίγα παραδείγματα τοῦ παθητικοῦ ἐπιθέτου ὀσφρατός ἔχομεν νὰ καταλέξωμεν, ᾧ συζυγεῖ τὸ ἐνεργητικὸν ὀσφρατικός· εὐρίσκεται δ' ἐνίοτε καὶ τὸ διὰ τοῦ Η προσηνηγεμένον ὀσφρητός τὸ συστοιχοῦν τῷ ἐνεργητικῷ ὀσφρητικός. Ἐλέχθη δὲ καὶ ἀνόσφρατος. Πρβ. καὶ ὀσμητός ἐκ τοῦ ὀσμάσθαι.

Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 457,7 Διδ. «καὶ ἡ ὀσφρησις τοῦ ὀσφρατοῦ καὶ ἀνοσφρατοῦ ἀνόσφρατον δὲ τὸ μὲν παρὰ τὸ ὄλωσ ἀδύνατον ἔχειν ὀσμήν, τὸ δὲ μικρὰν ἔχον καὶ φούλην» (Πρβ. καὶ σελ. 456,25, κτλ.). Πλούτ.

Ἡθικ. σελ. 969, ε' αοῦτ' ὀσφρατῶν οὔτε δρατῶν». Ἀντύλλ. παρ' Ὀρειδ. Τόμ. Α', σελ. 447 αἰτι ὀσφρατῶν τὰ δυσώδη καὶ πταρμικά». Στοβ. Ἄνθολ. Τόμ. Δ', σελ. 49,18 Μειν. «καὶ οὐ μόνον ἐδεσμάτων ἀλλὰ καὶ ὀσφρατῶν καὶ ἀκουστῶν» καὶ Ἐκλογ. Τόμ. Α', σελ. 364,2 ἀκαθάπερ ἐπὶ τῶν δρατῶν καὶ ἀκουστῶν καὶ ὀσφρατῶν». Σωραν. σελ. 232 Ἐρμ. ἀδυσώδεσιν ὀσφρατοῖς ἐχρῶντο». Γαλην. Τόμ. Β', σελ. 858 ἀδοκεῖ τισιν ἢ ῥις πόρος εἶναι τῶν ὀσφρατῶν» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 765 «οὔτε γὰρ τῶν δρατῶν οὔτε τῶν ἀκουστικῶν (Γρ. ἀκουστῶν) οὔτε τῶν ὀσφρατῶν οὔτε τῶν γευστῶν οὔτε τῶν ἀπτῶν ποιότητων ἔχει διάγνωσιν» καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 74 «τὰ μὲν γὰρ δρατὰ, τὰ δ' ἀκουστά, τὰ δ' ὀσφρατὰ, τὰ δὲ γευστά, τὰ δ' ἀπτά τετύχηκεν ὄντα» καὶ Τόμ. ΙΒ', σελ. 562 καὶ Τόμ. ΙΑ', σελ. 54 καὶ Τόμ. ΙΔ', σελ. 222 καὶ 643 καὶ 741 καὶ Τόμ. ΙΓ', σελ. 170 καὶ Τόμ. ΙΗ', ε', σελ. 138 καὶ Τόμ. ΙΘ', σελ. 171. Κακῶς ἐν Τόμ. ΙΔ', σελ. 234 εἶνε γεγραμμένον «λέγουσιν αὐτὸν μοχθηρὸν νομίζουσιν εἶναι πᾶν τὸ εὐφρατὸν καὶ μηδενὸς ἄλλου ὀσφραίνεσθαι δύνασθαι» ἀντὶ τοῦ ὀσφρατόν, ὡς καὶ ἐν τῷ Βινδοβονησίῳ Λεξικῷ σελ. 80,17 «Εὔσομα λέγονται τὰ εὐφρατὰ καὶ τὰ εὐαίσθητα» ἀντὶ τοῦ ὀσφρατὰ.

Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 13,26 «εὐλογον καὶ διὰ τοῦτο διάφορα ἐκάστοις αὐτῶν φαίνεσθαι τὰ ὀσφρητὰ» καὶ σελ. 30,8 «μετ' ἐκείνων ἀντιλαμβανόμεθα τῶν γευστῶν καὶ τῶν ὀσφρητῶν» καὶ σελ. 296,28 «τὸ δὲ ἀκουστὸν ἀκοῆ γνώριμον ἔστι, τὸ δὲ ὀσφρητὸν ὀσφρήσει». Γαλην. Τόμ. Β', σελ. 858 αὐθενδὸς τῶν ὀσφρητῶν ἀντιλαμβανόμεθα» καὶ «αἰσθάνεται τῶν ὀσφρητῶν» καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 56 «δρατὰς καὶ ὀσφρητὰς καὶ γευστὰς καὶ ἀκουστὰς καὶ ἀπτάς» καὶ Τόμ. ΙΒ', σελ. 231 «αἰπερ γευσταὶ καὶ ὀσφρηταὶ καὶ δρατὰ καὶ ἀπτά (Γρ. ἀπται) διαφοραὶ ὑπὸ τινων λέγονται».

Ἐνεργητικὴν σημασίην ἔχει τὸ σύνθετον εὐόσφρητος παραλαμβανόμενον πρὸς ἐξήγησιν τοῦ ἐπιθέτου εὐρις ἢ εὐρινος. Ἐν τοῖς εἰς Σοφοκλέα Σχολίοις φέρεται Τόμ. Α', σελ. 202 «ἐπάγεται σε ἡ βᾶδις Αἴκντος δίκην κυνὸς εὐόσφρητου» καὶ Τόμ. Β', σελ. 197 «καλῶς δὲ εἰς τέλος ἐξάγει σε, ἡ βᾶσις ἀπὸ κοινοῦ ἤγουν πορεία, ὡς τις εὐόσφρητος βᾶσις Λακαίνης κυνός». Λέγει δὲ καὶ ὁ Μέγας Ἐτυμολόγος σελ. 765,50 «Ἐν πολλοῖς γὰρ μετατίθεται ἡ γενικὴ εἰς εὐθεῖαν, ὡς καὶ παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ κυνός Λακαίνης ὡς τις εὐρινος βᾶσις· ἀντὶ τοῦ εὐόσφρητος πορεία» καὶ ὁ Ζωναρᾶς Λεξ. σελ. 901 «Εὐρινος: ὁ εὐόσφρητος. Καὶ εὐρινώτατος (Γρ. εὐρινώτατος)». Τὴν γνώμην, καθ' ἣν τὸ εὐρινος ὀνομαστικὴ ἐκλαμβανόμενον συντάσσεται τῷ βᾶσις, ἐνέκρινε καὶ ὁ Λοβέκκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Αἴκντος (1835, σελ. 73). Ἐπειδὴ δ' εἶνε ἀτοπωτάτη, ἤξιώσεν αὐτὴν ἀποδοχῆς καὶ ὁ Ἀσώπιος γράψας ἐν τῇ Πρώτῃ Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ (σελ. 295 ἐκδ. ζ') Ἐπάγει ἡ λέξις ὑπαλλαγή, σχῆμα ἐν ᾧ τὸ ἐπίθετον, ἀντὶ νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ κύριον καὶ κατὰλληλον οὐσιαστικόν, συμφωνεῖ πρὸς

ἄλλο ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτώμενον, ὅσον κυρὸς *λακαίνης* ὡς τινος εὐρινος βάσις (Σ. Α' 8), ἐν ᾧ κυρίως οὐχὶ ἡ βάσις ἦτοι ἡ πορεία, ἀλλὰ ἡ κύων ἐστὶν εὐρινος, ἦτοι εὐόσφρητος». Παρατηρητέον δ' ὅτι κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀσωπίου ἡ ὀνομαστικὴ βάσις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς γενικῆς κυρὸς. Τὸ εὐρινος δὲν εἶνε ὀνομαστικὴ ἀλλὰ γενικὴ ἀναφερομένη εἰς τὸ κυρὸς *λακαίνης*. Ἀεῖποτε παρὰ τοῦ; δοκίμους εὐρι-εὐρινος ἐλέγετο περιττοσυλλάβως, οὐδέποτε δ' ἰσοσυλλάβως εὐρινος-εὐρίνου, ὅπερ ἐν μόνῳ τῷ μεταγενεστέρῳ ἀπαντᾷ ἑλληνισμῷ. Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πόλυδεύκου φέρεται βιβλ. Β', 73 «εὐριν, εὐθύρις, ἐφ' οὗ τις ἀν εἴποι δικαία ῥίς» καὶ μετ' ὀλίγα «λέγοις δ' ἀπὸ ῥινὸς εὐρινες, ἄρρινες, καὶ ῥινηλατεῖν τὸ τὰς ὀσμάς ἔλκειν» καὶ βιβλ. Β', 60 «θυμοσφους, σοφάς, εὐρινας, εὐαισθήτους». Ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα θὰ ἐπεξέλθωμεν ἀλλαχοῦ (Πρβ. Κόβητον *Nov. Lect.* σελ. 776 καὶ *Mnemos.* 1873, σελ. 222 καὶ 1882, σελ. 43).

Οὐδὲν κρεῖττον τοῦ εὐοσφραγιστοῦ φαίνεται τὸ δυσσομητικὸς τὸ ἀπαντῶν ἐν τοῖς εἰς Ὀππιανὸν Σχολίοις Ἀλ. Γ', 434 (σελ. 341,40 Διδ.) «δυσόσμου: δυσσομητικῆς, δυσώδους, κακῶς πνεύσης.» Ἀλλ' ὁ Βυζαντικὸς ἑλληνισμὸς δὲν εἶνε καθαρὸς τῶν τοιούτων ῥύπων.

§ 1, 3. Δυσαισθητικὸς, εὐαισθητικὸς.

Ἐν τοῖς τοῦ Γαληνοῦ ἀναγινώσκεται Τόμ. ΙΓ', σελ. 867 «καὶ μέντοι καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν τὰ μὲν αἰσθητικωτέρων ἔχει τὴν οὐσίαν, τὰ δὲ δυσαισθητικωτέρων» καὶ Τόμ. ΙΓ', σελ. 360 «ὁ δὲ ἐν ταῖς χώραις ἀήρ λεπτός ὢν καὶ καθαρὸς ὀρεκτικωτέρους ἐργάζεται τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὰς τροφὰς καὶ εὐρουστέρους (Γρ. εὐχρουστέρους) καὶ εὐαισθητικωτέρους καὶ εὐτροφωτέρους καὶ εὐπεπτοτέρους».

Παντελῶς ἀσύστατα καὶ οὐδαμῶς τῷ στόματι τοῦ Γαληνοῦ πρέποντα εἶνε τὰ ἐπίθετα *δυσαισθητικὸς* καὶ *εὐαισθητικὸς*. Μόνοι οἱ τύποι *ἀραιόσθητος* καὶ *δυσαισθητος* καὶ *εὐαισθητος* ἔχουσιν ὑγιῶς, ὧν ποιεῖται χρῆσιν ὁ Γαληνὸς λέγων Τόμ. Γ', σελ. 887 «ὕπερ τοῦ μῆτ' *ἀραιόσθητος* ἢ *δυσαισθητος* γενέσθαι ξηρανθεὶς καὶ σκληρυνθεὶς ἐπὶ πλέον — μῆτ' ἐτοιμῶς πάσχη (Γρ. *πάσχη*ΕΙΝ) τιτρωσκόμενος ἢ θλώμενος» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 439 «οὗ γὰρ *ἀραιόσθητοι* παντάπασιν εἰσιν οἱ ὑπνώττοντες ἀλλὰ *δυσαισθητοὶ*» καὶ σελ. 784 «καταψύχεται δὲ καὶ πελιδνοῦται καὶ *δυσαισθητον* ἢ *παντελῶς ἀραιόσθητον* γίνεται κατὰ τὰς τοῦ ἀέρος κράσεις» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 671 «τὰ δ' ἐν τοῖς ἀκρείοις (Γρ. *ἀκραίου*) νευρώδη σώματα καθ' ὁμοιότητα μὲν οὕτως ὀνομάζεται, σύνδεσμοι δ' εἰσὶ τῶν δαστῶν *ἀραιόσθητοι* καὶ Τόμ. Γ', σελ. 900 «εἰ ἀραιὸν ἢ πυκνὸν ἢ *ἀραιόσθητον* ἢ *δυσαισθητόν* ἐστὶν ἢ *εὐαισθητόν*» καὶ Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 460 «ἐάν τινος ὑπάρχοντος ὁ κάμων *ἀραιόσθητος* ἦ» καὶ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 285 «πνεύμονα μὲν

γὰρ οἱ τοιοῦτοι χυμοὶ λαμβάνουσιν ἦτοι *δυσαισθητον* ἢ *παντελῶς ἀραιόσθητον* ὄντα» καὶ σελ. 1016 «ἔτι τε καὶ ψιλὸν τριχῶν *εὐαισθητόν* τε κατασκευάζεται τὸ καλούμενον *πέλαμα*».

Οὐδεμίαν δύναται νὰ ὑπάρχη ἀμφιβολία ὅτι ἔγραψεν ὁ Γαληνὸς «τὰ μὲν αἰσθητικωτέρων ἔχει τὴν οὐσίαν, τὰ δὲ *δυσαισθητοτέρων* καὶ *εὐχρουστέρων* καὶ *εὐαισθητοτέρων* καὶ *εὐτροφωτέρων*», ὡς ἐν Τόμ. Γ', σελ. 39 αἱσοί γε θυμικώτεροι τοῦ δέοντός εἰσιν ἢ ἀθυμότεροι ἢ *εὐαισθητοτέροι* ἢ *ἀραιόσθητοτέροι* τινες ἢ λιγνότεροι τοῦ προσήκοντος».

Τῶν ἐπιθέτων *ἀραιόσθητος* καὶ *εὐαισθητος* πολλὰ πρᾶδειγματα δύναται τις νὰ καταλέξη, τοῦ δὲ *δυσαισθητος* ὀλίγα εἶνε πρᾶκτεθειμένα ἐν τῷ Θεσαυρῷ τοῦ Στεφάνου, ὧν ἐν ἐκ τοῦ Γαληνοῦ. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ Ρούφῳ τῷ Ἐφεσίῳ σελ. 184,14 «νεῦρόν ἐστιν ἀπλοῦν σῶμα καὶ πεπυκνωμένον — *δυσαισθητον* κατὰ τὴν διαίρεσιν» καὶ ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Ἀντύλλου παρ' Ὀρειβασίῳ Τόμ. Α', σελ. 460 «ἀντίτυπον καὶ σκληρόν καὶ *δυσαισθητον*» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἴπποκράτη καὶ Γαληνὸν Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 14 «τὰ νεῦρα πάσχοντα *δυσαισθητον* καὶ *δυσκίνητον* ποιεῖ τὸν μῆρον». Καὶ τῶν ὀνομάτων *ἀραιόσθησις* καὶ *εὐαισθησις* σπανιώτερον εἶνε τὸ *δυσαισθησις*, περὶ οὗ γράφει ὁ Γαληνὸς Τόμ. Ζ', σελ. 56 «Καὶ τοῖνον αἰβλάσαι τῶν αἰσθητικῶν ἐνεργειῶν κοινὰ μὲν ἀπασῶν ἀναισθησίαι τινές εἰσιν ἢ *δυσαισθησίαι*· καλῶ δὲ *δυσαισθησίας* νῦν ἀπάσας τὰς *μοχθηρὰς αἰσθησίας*».

Ἐχει δὲ συνήθως τὸ *ἀραιόσθητος* ἐνεργητικὴν σημεσίαν ἀντιτιθέμενον τῷ *αισθητικὸς*, ὡς παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Δ', σελ. 374 «σύνδεσμος μὲν ἄπας *ἀραιόσθητος*, νεῦρον δὲ ἄπαν *αισθητικόν*» καὶ παρ' ἄλλοις. Λημβάνεται δὲ πολλάκις ἀντὶ τοῦ παχὺς ἢ βραδὺς τὸν ροῦν, ὡς ἐν τῷ περιβλήτῳ τοῦ Δημοσθένους αἰ μὲν κατὰπτυστοι Θετταλοὶ καὶ οἱ *ἀραιόσθητοι* Θεβαῖοι φίλον, εὐεργέτην, σωτήρα τὸν Φίλιππον ἠγοῦντο». Γράφει δὲ καὶ ὁ Θεόφραστος, ἐν ταῖς Χαρακτήρσιν «Ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀναισθησία, ὡς ὄρω εἰπεῖν, βραδυτῆς ψυχῆς ἐν λόγοις καὶ πράξεσιν· ὁ δὲ ἀναισθητος τοιοῦτός τις, οἷος κτέ.».

Εὐρίσκειται δ' ὅμως τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπίθετον καὶ ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας πρᾶκτεθειμένον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *αισθητός* παρὰ τῷ Πλάτῳ σελ. 51, δ' «*ἀραιόσθητα* ὕψ' ἡμῶν ἦδη» καὶ σελ. 52, α' «ἀόρατον δὲ καὶ ἄλλως *ἀραιόσθητον*» καὶ σελ. 64, α' «κατὰ παντὸς αἰσθητοῦ καὶ *ἀραιόσθητου* παθήματος» καὶ σελ. 67, δ' καὶ Φιλ. σελ. 51, β' καὶ Νόμ. σελ. 898, ε' καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει Τόμ. Α', σελ. 499,37 «ὥσπερ γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μίχθῃν *ἀραιόσθητον* ποιεῖ τὴν κρᾶσιν» καὶ Τόμ. Β', σελ. 440,25 «ἀν ἡ μεταβολὴ γίνηται ἐξ *ἀραιόσθητου* εἰς αἰσθητόν ἢ ἀπῆ ἢ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν — ὁ γὰρ ἀήρ ἐπιεικῶς *ἀραιόσθητον*» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 491,32 «ὄταν ὁ χρόνος ἢ *ἀραιόσθητος*» καὶ σελ. 491,36 καὶ 40

καὶ 46 καὶ σελ. 492,7 καὶ σελ. 549,10 καὶ ἀλλαχοῦ (Πρβ. καὶ Συμπλίκ. Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 753,10 κέξ). Λέγει δὲ καὶ ὁ Γαληνὸς Τόμ. Θ', σελ. 491 «εἴτ' ἂν μὲν ἰσχυρῶς αἰσθάνη πληττόμενος ὑπὸ τῆς ἀρτηρίας διαστελλομένης, ἔτι καὶ μᾶλλον ἐπιθλίβειν· ἐὰν δὲ αὐτὸ πράττοντος ἀναίσθητος ἢ κινήσεις γίγνηται, παντάπασιν ἐπιπολῆς φαύσειν» καὶ σελ. 511 «ὁ τοῖς ἀναίσθητον ἔχουσι τὴν συστολὴν φαίνεται» καὶ σελ. 512 «ὁλος ὁ συγκείμενος ἔκ τε τούτου — καὶ τῶν πρώτων τῆς αἰσθητῆς συστολῆς ἀναίσθητος γινόμενος ἤτοι πυκνὸν ἢ ἀραιὸν ἐργάζεται τὸν σφυγμὸν» (Πρβ. καὶ σελ. 119,6 καὶ 10) καὶ Ῥοῦφος δ' Ἐφέσιος σελ. 60,5 «τοῖς δὲ προχωρεῖ μὲν (τὸ οὖρον) ἀλλ' ἀναίσθητον» καὶ ὁ Πορφύριος π. Ἀπ. Ἐμφ. Β', 39 «εἰσὶν οἱ σύμπαντες — ἀόρατοί τε καὶ τελῶς ἀναίσθητοι αἰσθησέσιν ἀνθρωπίναις» καὶ ὁ Συμπλίκιος Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 203,18 «διότι ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ἀναίσθητους ἔχειν δοκεῖ τὰς διαφοράς». Τίς δὲ τῶν περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα διατριβόντων ἀγνοεῖ τὸ Θουκυδίδειον «ὁ μετὰ βρώμης καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἄμα γινόμενος ἀναίσθητος θάνατος»; Πρβ. καὶ Διον. Ἀλικαρν. Τέχν. Ῥητ. ζ', 4 «καὶ οὕτως ὅτι τυχὺς καὶ ἀναίσθητος ὁ τοιοῦτος θάνατος καὶ ἐκτὸς βιτάνων καὶ τῶν κικῶν τῶν ἐκ τῆς νόσου».

Τοῦ ἐπιθέτου εὐαίσθητος σπανιώτατα γίνεται χρῆσις ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας, οἷον παρ' Ἀριστοτέλει Τόμ. Β', σελ. 396,47 «εὐαίσθητιτερα γὰρ τὰ παρ' ἄλληλα τιθέμενα» καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ Ἠθικ. σελ. 903, γ' ἀσφὴ δὲ πνεῦμα διατεῖνον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρις ἐπιφανείας εἰς θίξιν εὐαίσθητον (τῶν) προ(σ)πιπτόντων καὶ σελ. 956, ζ' «τὰ γούνη θερμὰ τῶν ὑδάτων ἀκείσιμα καὶ πρὸς θεραπείαν εὐαίσθητα». Ἀλλ' ἔσως ἢ γινώσκῃς ἐκφορὰ εἶνε «πρὸς θεραπείαν εἴθετα». Εὐρέθη δὲ καὶ *δυσαισθησίην* γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ *δυσθεσίην*. Ὁ Πολυδεύκης λέγει βιβλ. Ε', 12 «Δύσοσμα δὲ καὶ εὔσομα οὐ τὰ δυσχερῆς ἢ ἡδὺ ἀποπνέοντα λέγουσιν ἀλλὰ τὰ εὐαίσθητα ἢ δυσαισθητα πνεύματα τῶν ἰχνῶν». Πρβ. καὶ Λεξ. Βινδοβ. σελ. 80,17 «Εὔσομα λέγονται τὰ εὐφραντὰ (Γρ. *όσφραντά*) καὶ τὰ εὐαίσθητα».

Τὸ ἀνεπαίσθητος λαμβάνεται συχνότερον μὲν παθητικῶς, σπανιώτερον δ' ἐνεργητικῶς. Τῆς ἐνεργητικῆς αὐτοῦ σημασίας φέρομεν μαρτύρια τὸ τοῦ Λογγίνου σελ. 14 «ἀλλοτρίων μὲν ἐλεγκτικώτατος ἀμαρτημάτων, ἀνεπαίσθητος δὲ ἰδίων» καὶ τὸ τοῦ Χρυσοστόμου Ὑπομν. εἰς Ματθ. σελ. 530, γ' «ἐκεῖνη μὲν γὰρ ἀνεπαίσθητός ἐστι τῆς νόσου» καὶ τὸ τοῦ Συμπλίκιου Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 709, 15 «ἀνεπαίσθητοι καὶ τοῦ μεταξὺ χρόνου γινόμεθα» καὶ τὸ σελ. 753,6 «ἀνεπαίσθητους ἡμᾶς γίνεσθαι τῆς χρονικῆς αὐτοῦ παρατάσεως» καὶ τὸ τοῦ Ψελλοῦ σελ. 34 Βοισσ. «ἐπεὶ παρακλυμένον ἢ νεκρωθὲν ἀνεπαίσθητόν ἐστι τοῦ πνεύματος γυμνωθέν». Ἐν τοῖς Ἱπποκρατεῖσι Τόμ. Β', σελ. 572 φέρεται «ἐν ἀπαλῶ ἐόντι καὶ Εἴσπαισθητῶ καὶ νευρώδει».

Τοῦ ἀσυναίσθητος ἐν μόνον παράδειγμα μνημονεύεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου, τὸ παρ' Ἰωάννη τῷ Φιλοπόμῳ ἀπαντῶν εἰ καὶ ἡμῖν ἔστιν ἀσυναίσθητον». Εὐρίσκεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Συμπλίκιῳ Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 707,4 «ὁ χρόνος ἄνευ κινήσεως ἀσυναίσθητος ἡμῖν ἐστὶ· τὸ ἄνευ κινήσεως ἀσυναίσθητον οὐκ ἔστιν ἄνευ κινήσεως λαβεῖν» καὶ μετ' ἄλλοις «ὅτι δὲ ἄνευ κινήσεως ἀσυναίσθητός ἐστιν» καὶ σελ. 708,3 «διὰ τὸ ἀσυναίσθητον τῆς μεταξὺ τῶν δύο νῦν κινήσεως». Ἐνεργητικῶς εἶπεν ὁ Ὀριγένης Τόμ. Α', σελ. 161 (Τόμ. ΚΒ', σελ. 41) «ἄτε δὲ οὐκ ἀνεπαίσθητοι οἱ ἀπόστολοι τυγχάνοντες; τῶν ἐν οἷς προσκόπτουσι». Παρατηρητέον δ' ὅτι παρ' Ἀριστοτέλει Τόμ. Γ', σελ. 205,16 ἀναγινώσκειται μὲν κοινῶς «ἔστι δὲ καὶ εὐαίσθητον καὶ τῆ συνέσει τῆ ἄλλη ὑπερβάλλον», ἀλλὰ φέρεται καὶ γραφῆ ἐν *ΣΥΝΑΙΣΘΗΤΟΣ*, ἣν προκρίνει ὁ Κελλῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παραδοξογράφων (σελ. XXIII).

Ἐν ταῖς Φυσικαῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου βιβλ. Α', ζ', 19 κεῖται «τὸ ἐπισυμβαῖνον παραλόγως τε καὶ ἀπροαισθητῶς τούτοις», ὅπερ οὗτ' ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου μνημονεύεται οὗτ' ἐν τῇ Συνχωγῶ τῷ Κουμκουδου. Ἐν τοῖς εἰς Πλάτωνα Σχολίοις σελ. 286,63 Διδ. ἀπαντᾷ «οὐχ ὅτι οἱ δούρειοι ἴπποι *πολυαίσθητοι*, οἷς οὐδεμίαν αἰσθησιν».

Τὸ παρ' Ἀρεταίῳ φερόμενον «μανὸν γὰρ καὶ ἐπανεπαίσθητον καὶ ἐν ὑγείῃ τὸ σπλάγγχον» νομίζεται ὑπὸ τινῶν πλημμελῆς ἀνάγνωσις τοῦ ἀνεπαίσθητον· καὶ ὀρθῶς ἔσως νομίζεται. Ὁ Ἐρμερίσιος συνηγορεῖ (σελ. 98) τῇ παραδεδομένη γραφῇ, ἀλλ' ἀδυνατοῦμεν νὰ πεισθῶμεν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις.

Τὸ ἀπλοῦν ἐπίθετον *αἰσθητός* κρίπτ' ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας παραλαμβάνεται. Γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Γαληνὸς Τόμ. Η', σελ. 710 «Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ αἰσθητόν ὄνομα δύο σηκίει, τό θ' ὑποπίπτειν (Γρ. ὑποπίπτει) αἰσθητέι πρᾶγμα νῦν ἦδη, καθ' ὅν ἂν λέγηται χρόνον, ἕτερόν τε πρὸς τούτῳ τὸ δυνάμενον αἰσθητὸν γενέσθαι, καὶ νῦν ἢ μηδέπω· καθ' ὅ καὶ τὸν ἐν τῷ βυθῷ λίθον αἰσθητὸν εἶναι λέγομεν ὅσον ἑαυτῷ (Γρ. *οἶον* ἘΦ' ἑαυτῷ), διὰ τὸ τῆς φύσεως εἶναι δηλονότι τῶν αἰσθητῶν». Πρβ. καὶ Ἀριστοτ. Τόμ. Β', σελ. 211,14 «Λέγεται δ' ὁ ἀκόλαστος πολλαχῶς· ὁ τε γὰρ μὴ κεκολασμένος πω; μὴδ' ἰατρευόμενος (Γρ. *ιατρευμένος*), ὡσπερ ἄτμητος ὁ μὴ τετμημένος, καὶ τούτων ὁ μὲν δυνατός, ὁ δ' ἀδύνατος· ἄτμητον γὰρ τό τε μὴ δυνάμενον τμηθῆναι καὶ τὸ δυνατόν μὲν μὴ τετμημένον δὲ» καὶ σελ. 384,41 καὶ σελ. 385,1. Ἀλλὰ σκοποῦντες περὶ τοῦ πράγματος νὰ γράψωμεν ἀκριβέστατ' ἐν ἄλλῳ τόπῳ παρατηροῦμεν ἐνθάδε μόνον ὅτι ἀδιάφορα νομίζει ὁ Γαληνὸς τὰ *εἰσθίμενα* καὶ *εἰδεσά* ἐν Τόμ. ζ', σελ. 464 λέγων «*Εἰσθίμενα* γὰρ ἢ *εἰδεσά* καλεῖν ἢ τροφὰς οὐ διοίσει· καὶ γὰρ οὕτως καὶ τούτων οὐδὲν ἤττον ὀνομάζουσι αὐτὰ καὶ σιτία καὶ βρώματα».

Κακῶς εἶνε γεγραμμένον παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Α', σελ. 250 «αὐτὸν τοῖνον τὸ μέλλον βδυνήσεται πκθητὸν εἶναι αἰσθητὸν· οὐ μὴν ἐξ αἰσθητικῶν γε τῶν πρώτων ἀναγκάζον εἶναι τὸ αἰσθητικόν, ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ παθητικὸν μόνον· αἰσθητικὸν γὰρ δύναται γενέσθαι ποτὲ μεταβάλλον τε καὶ ἀλλοιούμενον» καὶ Τόμ. Ε', σελ. 625 «καὶ θυμαστὸν οὐδέν, εἰς ὅσον αὐτοῦ (Γρ. αὐτῷ) τὸ πρῶτον αἰσθητὸν ἀκριβέστερόν τ' ἐστὶ καὶ λεπτομερέστερον ἢ τοῖς ἄλλοις, εἰς τοσοῦτον καὶ τῆς ἐγκεφάλου φύσεως αὐτὸ ἐπὶ πλέον ἐκείνων μετεληφέναι». Πρβ. καὶ Ῥητ. Οὐκλζ. Τόμ. Β', σελ. 153,14 «τὸ ἔμψυχον εἰς αἰσθητὸν καὶ ἀναισθητὸν, τὸ αἰσθητὸν εἰς ζῶον καὶ ζῴοφον». Ὡς δ' ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις μετεβλήθη ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων τὸ αἰσθητικὸν εἰς τὸ αἰσθητὸν, οὕτως ἐν ἄλλοις τὸ αἰσθητὸν, αἰσθητή, κτλ. εἰς τὸ αἰσθητικόν, αἰσθητική, κτλ. (Ἴδε Σχαιφῆρον Βωσ. Ἑλλ. σελ. 257). Πρβ. ὑπνωτικόν-ὑπνωτὸν, γεωτερικόν-γεωτερεῖν, τραγωδο-δουτικά-τραγωδόδουτα, ἐμετικοί-ἐμετοί, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ. Παρὰ τῷ Ἀππικῷ Ἐμφυλ. Α', 103 κεῖται «τῶν ἐχθρῶν αὐτὸν ἀνελόντα βουλευτὰς μὲν ἐνενήκοντα, ὑπάτους δ' ἐς πεντηκαίδεκα» ἀντὶ τοῦ ὑπατικοῦ (Ἴδε Κόβητον Μνημ. 1882, σελ. 232).

Ἐκ τῶν ἐπιθέτων ἀναισθητός καὶ δυσαισθητός καὶ εὐαίσθητος παρήχθησαν τὰ ῥήματα ἀναισθητῶ καὶ δυσαισθητῶ καὶ εὐαίσθητῶ, ὧν παλαιότερον καὶ συχνότερον εἶνε τὸ ἀναισθητῶ, ὅπερ εὐρέθη καὶ μετὰ τῆς Ἐκ προθέσεως συνθεσιμῆς, ὡς ἐξ ἀναισθητῶ. Ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Τζέτζου σελ. 33 Πρσστ. φέρεται «καὶ παραπλήκτως εἶτ' οὖν ἀποπλήκτως ἀκινήτιζουσα καὶ ἀναισθηταίνουσα», ἐν δὲ τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 102,5 κεῖται «Ἀναισθητῶ : ἀναισθητέομαι». Τοῦ τύπου ἀναισθητέομαι ποιεῖται μνείαν καὶ ὁ Φρόνιχος λέγων σελ. 349 «Ἀναισθητέομαι : τὸ μὲν ὄνομα ἀναισθητός δόκιμον, τὸ δὲ ῥῆμα οὐκέτι. Λέγε οὖν οὐκ αἰσθάνομαι». Γράφει δὲ καὶ Θωμάς ὁ Μάγιστρος σελ. 49,9 «Ἀναισθητέομαι μὴ εἶπης ἀλλ' ἀναισθητῶς ἔχω καὶ οὐκ αἰσθάνομαι καὶ ἀναισθητῶ. Δημοσθένης· ἐπεπείστην δὲ ὑπὲρ ἐμυτοῦ, τυχὸν μὲν ἀναισθητῶν». Ἀντὶ τοῦ ἀναισθητεῖν ἐλέγετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἀναισθητὸν εἶναι καὶ ἀναισθητῶς ἔχειν. Παρὰ τῷ Δημοσθένει σελ. 302,221 ἔχουσιν ἄλλοι τε κώδικες καὶ δὴ καὶ ὁ ἀριστος «ἐπεπείστην δ' ὑπὲρ ἐμυτοῦ, τυχὸν μὲν ἀναισθητὸν, ὅμως δ' ἐπεπείστην». Ὁ Κόβητος (Miscell Cr. σελ. 484) ἀλλότριον τοῦ Δημοσθένους νομίζων τὸ ῥῆμα ἀναισθητεῖν ἀναγινώσκει «τυχὸν μὲν ἀναισθητῶ», τουτέστιν ἀνοήτως, ἡλιθίως. Ῥήματα ὁμοίως τῷ ἀναισθητέομαι ἐσηματισμένα ἐμνημονεύταμεν ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Ζ', σελ. 469 κέξ.

ΕΚ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ

ΤΟΥ ΡΩΣΟΥ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥ

ΚΟΜΪΤΟΣ Ι ΡΙΜΠΙΩΠΙΕΡ

ΑΠΟΣΗΑΣΜΑ

... Με ἐκράτει εἰσέτι κατ' οἶκον ἡ ἀσθενεία μου καὶ ἡ τῶν τεσσάρων τέκνων μου. Τὸν Ῥεσσαερόδ εἶδον ἄπαξ μόνον ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του. Ἐν τούτοις ὁ Αὐτοκράτωρ² με προσεκάλεσε : «Τί ἔχεις νὰ με εἶπης ;» ἀνεκράξεν ὅτε εἰσῆλθον, «ἀπεχωρίσθημεν ὅτε ἤμην ἀπλοῦς στρατηγὸς καὶ με ἐπαναβλέπετε αὐτοκράτορα». Μοὶ ἀνήγγειλε τὴν ἀποστολήν μου εἰς Βιέννην, καὶ μοὶ ἀνεκοίωσε τὰς ὁδηγίας προσθέσας : «Δὲν εἶνε γελοῖον νὰ σοὶ δίδω διαπραχάς !» Πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως αὐτοῦ κατεῖχον Ἰσας σχεδὸν θέσεις. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συχνάκις συνηνώμεθα καὶ οὐδεις χορὸς ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Ἀνιτζκοβ ἐδίδοτο, εἰς δὲ νὰ μὴ προσεκαλούμην ἐγὼ τε καὶ ἡ σύζυγός μου. Συχνάκις ὁ Αὐτοκράτωρ, ἡ Αὐτοκράτειρα καὶ ἐγὼ συνεπίνομεν τὸ τέιον καὶ διεξήγαμεν μακρὰς συνδιαλέξεις, οὕτως ὥστε ἐπῆλθεν ἕξις νὰ με βλέπωσι παρ' αὐτοῖς, ἡ ἕξις δὲ παρὰ τοῖς αὐτοκράτορσι κέκτηται μεγίστην σημασίαν.

Ἀπῆλθον εἰς Βιέννην ν' ἀναγγείλω τῷ αὐτοκράτορι Φραγκίσκῳ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου. Κύριος δὲ σκοπὸς τῆς πρεσβείας μου ὑπῆρξε τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα. Ὁ Αὐτοκράτωρ με ὑπεδέχθη λίαν φιλοφρόνως. Ἐθλίβετο μεγάλως ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Παύλοβιτς ὡς τοῦ ἀρίστου τῶν φίλων, προσθέσας ὅτι τὴν ἐπιτροπὴν εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος, ὥστε οὐδὲν ἠδύνατο ν' ἀρνηθῆ αὐτῷ. Μετὰ ἐκστάσεως μοὶ ἀνέφερε περὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως τοῦ νέου Αὐτοκράτορός μου, θίξας τὸ περὶ τῶν μετὰ τῆς Πύλης ἡμε-

1 Ὁ κόμης Ἰωάννης Ῥιμποπιέρ (Jean Ribaupierre) βώσος διπλωμάτης τὸ γένος Ἑλβετός εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ῥωσικὴν ὑπηρεσίαν ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β' κατὰ σύστασιν τοῦ Βολταίρου. Ἐπὶ τῆς εἰσελεύσεως δὲ ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β', Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, ἐπὶ τέλους ἀποσταλαῖς ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου εἰς Βιέννην καὶ Κωνσταντινούπολιν πρὸς διεξαγωγὴν τῶν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος διαπραγματεύσεων. Τῆ 23 Ὀκτωβρίου 1830 ἀνεκλήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει διορισθεὶς πρεσβευτὴς τῆς Ῥωσίας ἐν Πρωσίᾳ καὶ Μεκλεμβούργῳ καὶ μεταγενεστέρως ἀρχιεπαρχιστοὺς τελευτήσας τῆ 24 Μαΐου 1865. Τὰ περιεργότατα αὐτοῦ ἀπομνημονεύματα διεσώθησαν παρὰ τῆ θυγατρὸς αὐτοῦ κομήσσης Κουτουζόβ ἀδεία τῆς ὁποίας ἐδημοσίευσεν αὐτὰ ἐν τῷ Ῥωσικῷ Ἀρχεῖῳ (1877 ἀρ. 4 σελ. 460) ὁ κ. Βασιλιζικόβ. Ἀναγκαῖον ἐκρίναμεν νὰ δημοσιεύσωμεν Ἑλληνιστὶ τὸ μᾶλλον τῷ Ἑλληνισμῷ ἐνδιαφέρον μέρος αὐτῶν.

2 Ὁ Νικόλαος. Ἦτο δὲ ἀκριβῶς ἡ ἐποχὴ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως αὐτοῦ.

ἄνευ κηρύξεως ἀγῶνος νὰ φονεύσῃ ἅπαντας ἡμᾶς πρὸς ἐκδίκησιν τῆς καταστροφῆς τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου. Προσεκάλεσε τὸν Ἀζεγιόμ, εἰς ἀπλοῦ μίμπκση εἰς ταγματάρχην προδιβκθέντα, διότι πρῶτος ἐπυροβόλησε κατὰ τῶν στασιασάντων ἐν Ἀτμεϊδάν Γιαντιζάρων. Ὁ Καρὰ-Ἀζεγιόμ ἐζήτησε μόνον καιρὸν διὰ νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν πρωτεύουσιν τὸ τάγμα αὐτοῦ καὶ ἐν ἑτεροῦ φίλου τοῦ τινος ταγματάρχου καὶ ἀναμφιδόλως ἤθελον ἀταράχως κατασφάξῃ ἅπαντας ἡμᾶς, ἐὰν δὲν ἐμπόδιζον αὐτὸν οἱ φοβηθέντες Χοζρέβ-πασᾶς καὶ ὁ μέγας βεζύρης. Εἶνε λίαν δυσχερὲς νὰ περιγράψῃ τις τὸν φαντασμὸν τοῦ Ὀθωμανικοῦ πληθυμοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην· ἅπαντες ἐξωπλίσθησαν καὶ αἱ πολεμικαὶ κραυγαὶ διεδίδοντο πανταχόθεν. Ἐν τούτοις ἡμεῖς διήγουμεν ἀμερίμνως ἐν Βουγιούκ-δερεῖ καὶ ἐγευματιζόμεν, ὅτε ἀῖρνης ἀναγγέλλουσι τὴν ἀφίξιν τοῦ κ. Δε-Λαριού ὑπαεπιστοῦ τοῦ στρατηγοῦ Γηληνὸ ἔχοντος ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ μὲ ὁμιλήσῃ. Ὑπεδέχθη αὐτὸν ἀναγγεῖλαντά μοι ὅτι ἅπαντες οἱ συναδέλφοί μου μὲ καθικετεύουσι νὰ μεταβῶ εἰς Πέρκιν ὅπως συνεννοηθῶμεν περὶ τῶν μέτρων ἅτινα πρέπει νὰ λάβωμεν ἐν τῇ κρίσιμῃ ταύτῃ περιστάσει. Διέταξα νὰ ἐτοιμάσωσι τοὺς ἵππους καὶ ἔσπευσαν εἰς Πέρκιν. Κατ' ἀρχὰς ἐπεσκέφθη τὸν Κάνιγγα εὐρῶν αὐτὸν τρέμοντα ἐκ τοῦ φόβου. Μὲ καθικέτευε νὰ συνδράμω αὐτὸν καθ' ὅτι φοβεῖται ὅτι θέλουσι τὸν φονεύσῃ. Καθησυχάσας αὐτὸν κατὰ τὸ ἐνόν, ἀνεκοίνωσα συγχρόνως αὐτῷ τὴν συνέντευξιν ἣν εἶχον μετὰ τοῦ διερμηνέως τῆς Πύλης Ἐζράλ-ἐφένδη, ὅστις ἀναφέρων περὶ τῆς ἐν Πύλῃ ναυμαχίας ἐτόλμησε νὰ μὲ ἀπειλήσῃ διὰ τῆς ἐν τῷ Ἑπταπύργῳ καθείρξεως. «Εἶπατε πρὸς ἐκείνους οἵτινες ἀπέστειλαν ὑμᾶς, ἀπήντησα ἐγὼ, ὅτι ἡ ἐποχὴ τῶν τοιούτων ἀθετήσεων τοῦ διεθνοῦς δικαίου παρήλθεν ἀνεπιστρεπτεῖ, ὅτι οὐδενὶ συμβουλεύω νὰ διαβῇ τὸ κατώφλιον τῆς θύρας μου, ὅτι θέλω ἐξοπλίσῃ πάντας τοὺς περὶ ἐμέ, καὶ θέλω ἀμύνεσθαι μέχρι τελευταίας ρανίδος τοῦ αἵματός μου, καὶ ὅτι ἐὰν τολμήσῃ τις ν' ἀπειλήσῃ τὴν ζωὴν μου ἢ αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν μου, λίθος ἐπὶ λίθου δὲν θέλει μείνῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ἡ Ῥωσικὴ θέλουσι δεόντως μὲ ἐκδικηθῆ. Τὸ πρόσωπον τοῦ διερμηνέως μετὰ τοὺς λόγους· τούτους κτετέστη κωμικότερον». Ἀπεφασίσαμεν ἐγὼ τε καὶ οἱ τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας πρεσβευταὶ ὅτι εἶνε καιρὸς ἤδη ν' ἀπέλθωμεν. Ἡ Πύλη ἠνάντιοστο εἰς τὴν ἀναχώρησίν μου ἐμποδίζουσα τὴν χορήγησιν τῶν διαβκτηρίων. Ἐγὼ ἀφ' ἑτέρου ἀνήγγειλα τῷ Ρεῖς-ἐφένδη ὅτι θέλω διαβῆ τὸν Ἑλλήσποντον ἐπὶ δύο θαλαμηγῶν πλοίων δοθέντων εἰς τὴν διάθεσίν μου παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ ἐμφάνισις τῶν πλοίων τούτων ἅτινα, εἰσελθόντα εἰς τὸν Βόσπορον προσέλαβον μορφὴν ἐμπορικὴν, προὔξηνθησαν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐπέδην τοῦ πλοίου μεθ' ἀπάσης τῆς οἰκογενείας καὶ μέρους τῆς ἀκολουθίας καὶ τῇ 5 Δεκεμβρίου 1827 ἀνειλύσαμεν τὴν ἄγκυραν.

σωρὸν ἐγγράφων ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας γεγραμμένων, προσπαθῶν νὰ μὲ καταπέσῃ ὅτι ὑπεστήριζε τὴν πολιτικὴν τοῦ ἡμετέρου ἀνακτοβουλίου. «Τὰ ἡμέτερα ἀρχεῖα εἶνε προσιτὰ ὑμῖν», ἐπαελάμβανεν ἐκάστοτε, «ζητήσατε ὅτι ἐπιθυμεῖτε». Ἐφοβεῖτο ἰδίως λίαν νὰ μὴ κηρύξωμεν τὸν κατὰ τῆς Πύλης ἀγῶνα καὶ ἐνουθέτει τὴν Πύλην νὰ ἐκτελέσῃ πάσας τὰς ἀπαιτήσεις ἡμῶν. Πράγματι δὲ μεγάλως συνετέλεσε τῇ συναινέσει τῆς Πύλης νὰ ἐπιληφθῇ τῆς ἐν Ἀκκερμανίῳ Συνδιασκέψεως ἣν διεξήγον μετὰ τοῦ κόμητος Βοροντζόβ.

Ἐπανελθὼν εἰς Πετρούπολιν εὗρον ἐκεῖ τὸν δούκα Βελιγκτῶνα, ὃν τὸ Ἀγγλικὸν Ὑπουργεῖον ἔσπευσε ν' ἀποστείλῃ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ὅπως ἔλθῃ εἰς τινὰ μεθ' ἡμῶν συνεννόησιν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ πολιτικῇ, φοβόμενοι μήπως μόνον ἐπιληφθῶμεν τῆς ἐνεργείας. Ὑπεγράφη μετὰ τῆς Ἀγγλίας συνθήκη εἰς ἣν ταχέως προσεκλήθη καὶ ἡ Γαλλία. Ἡ Πύλη ἀπεφάσισε νὰ πέμψῃ πληρεξουσίου εἰς Ἀκκερμάνιον. Ἐγὼ ἀφ' ἑτέρου μετέδην ἐκεῖ μετὰ τοῦ συναδέλφου μου κόμητος Βοροντζόβ. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν διαπραγματεύσεων ἡμῶν ἀνήκουσι τῇ ἱστορίᾳ· ὑπ' αὐτῆς ἀνεγράφησαν καὶ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐπεκτείνω τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, θέλω νὰ προσθέσω μόνον ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἐνέδωκαν εἰς πάσας τὰς ἀπαιτήσεις ἡμῶν, καὶ ἐγὼ διετάχθη ν' ἀπέλθω εἰς Κωνσταντινούπολιν, παραμείνας ἐν Ἰατίῳ καὶ Βουκουρεστίῳ, ὅπως λάβω γῶσιν τῆς ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις καταστάσεως, ἃς οἱ Τούρκοι ἐπὶ τέλους κατέλιπον. Ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατοχὴ τῶν Ἡγεμονιῶν ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον αἴτιον τῆς δυσαρσεκείας τοῦ ἡμετέρου ἀνακτοβουλίου.

Διετάχθη ν' ἀπέλθω εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅσον τάχιστα. Κατέλιπον τὴν οἰκογένειάν μου ἐν Ὀδησσῷ, καὶ δύο ἡμέρας πρὸ τῶν Χριστουγέννων μετέδην εἰς Κισνόβιον. Ἀκροαθεὶς ἐκεῖ τῆς θείας· λειτουργίας ἐξηκολούθησα τὴν ὀδοπορίαν μου. Ὑπάλληλος τῆς Ὑψηλῆς Πύλης (μεχμενδάρ) μὲ προὔπητησεν ἐν Βουκουρεστίῳ συνοδεύσας με μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ μεγίστης δυσκολίας διέδην τὸν Αἴμον. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετέδην κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰ ἐν Βουγιούκ-Δερεῖ ἀνάκτορα, τῶν ὁποίων ἡ θέα εἶνε ὄντως μαγευτικὴ. Οὐδέποτε θέλω συγχωρήσῃ ἐμυτῷ τὴν ἀμέλειάν μου διότι παρέλειψα νὰ τηρήσω τακτικὸν ἡμερολόγιον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονῆς μου. Μοὶ ἦτο ὅμως τοῦτο ἀδύνατον καθ' ὅτι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ἤμην ἐνησχολημένος. Αἱ μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεις, αἱ ἡμιεπίσημοι μετὰ τοῦ Ρεῖς-ἐφένδη καὶ λοιπῶν ὑπουργῶν τῆς Τουρκίας συνδιαλέξεις, αἱ μετὰ τῶν συναδέλφων μου διαπραγματεύσεις, ἰδίως αἱ μετὰ τοῦ μοχθηροῦ, νευρικοῦ καὶ ὑπόπτου Κάνιγγος, ὅστις εὗρισκετο εἰς διάστας μεθ' ἀπάντων, ἡ μετὰ τοῦ ὑπουργεῖου ἀλληλογραφία, αἱ τῷ ἀνακτοβουλίῳ ἀνακοινώσεις, αἱ μετὰ τῶν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις προξένων ἀλληλογραφίαι καὶ ἐπὶ τέλους ἡ μετὰ 50 ὑ-

παλλήλων ἐνασχόλησίς μου, πάντα ταῦτα μοι ἀφήρουν ὅλον μου τὸν καιρὸν. Ἄμα ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐζήτησα ἀκρόασιν παρὰ τῷ καίμακκάμη ἐκπληροῦντι χρέη τότε τοῦ μεγάλου βεζύρη. Ἡ παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἀκρόασις μου ὤρισθη τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς ἀφίξέως μου, ἐὰν γεγονός τι δὲν ἀνέβηκεν αὐτῇ, ὀλίγου δεῖν ἐπ' ἀόριστον χρόνον. Ἐλληνικὸν δηλονότι ἐμπορικὸν πλοῖον κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Ῥωσικῆν σημαίαν, κατὰ τὸ ἔθος τὸ ἐπικρατήσαν πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς εἰσέτι ἐπικρατήσεως. Αἱ Ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ ἀνεγνώρισαν τὸ πλοῖον οὐχὶ μόνον ὡς Ἑλληνικόν, ἀλλὰ καὶ ὡς πειρατικόν, ἐξ ἐκείνων δὴ ἄτινα ἐλευθέρως ἐλήστευον ἐν ταῖς θαλάσσαις. Ἄνευ οὐδεμίαν προηγουμένης γνωστοποίησεως ἀπλῶς ἐκράτησαν τὸ πλοῖον καὶ ἐν τῷ λιμένι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ τῷ ἀφῆρσαν τὴν σημαίαν. Ἄμα μαθὼν τοῦτο, διέταξα τὸν πρῶτον διερμηνέα νὰ διαμαρτυρηθῆ ἐντόνως κατὰ τῆς προσβολῆς ταύτης τῆς σημαίας ἡμῶν, καὶ ν' ἀπκιτήσῃ ἄμεστον ἱκανοποίησιν. Οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπουργοὶ ἰσχυροὶ ἐν τῷ δικαίῳ αὐτῶν, καθ' ὅτι πράγματι τὸ πλοῖον ἦτο Ἑλληνικὸν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐκτὸς Ἑλλήνων οὐδεὶς ἕτερος ὑπῆρχεν, ἠροῦντο νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀπκιτήσεις μου καὶ περιορίζοντο εἰς ἀπλᾶς ἀπαντήσεις. Ἀπεφάσισα ἐν ἀρχῇ νὰ ποιήσω δῆλον τῇ Πύλῃ ὅτι πᾶσα κατὰ τῆς σημαίας ἡμῶν προσβολὴ καὶ ἡ παραμικρὰ ἀτέλεια θέλουσι τιμωρεῖσθαι αὐστηρῶς. Ἀνήγγειλα δὲ ὅτι θέλω θεωρήσῃ ἐμκυτὸν τότε ἱκανοποιημένον, ὅταν ἐν πλήρει καὶ πάλιν μεσημβρίᾳ μεταφέρωσι τὸ πλοῖον ἐνθα ἐκρατήθη καὶ ἀναρτήσωσι τὴν σημαίαν ἐνώπιον τῶν Ὀθωμανικῶν ἀρχῶν καὶ σὺν ταῖς νενομισμέναις τιμαῖς. Ἐν τοιαύτῃ μόνον περιπτώσει ἀπεφάσιζον νὰ ἐπιληφθῶ τῶν περαιτέρω διαπραγματεύσεων.

Ἐν τούτοις ὁ χρόνος παρήρχετο καὶ ἔφθικεν ἡ παρακμὸν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν εἶχεν ὤρισθῆ ἡ παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἀκρόασις μου. Ὁ Ρεῖς Ἐφένδης ἔκαμε τὴν τελευταίαν ἀπόπειραν ὑποσχόμενός μοι αὐστηρὰν ἀνάκρισιν τῆς ἐν λόγῳ υποθέσεως, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὑποδοχὴν μου, ἀλλ' ἐγὼ ἀπήντησα ὅτι μέχρις οὗ ἡ τιμὴ τῆς σημαίας ἡμῶν δὲν ἱκανοποιηθῆ δὲν θέλω ἐμφανισθῆ ἐνώπιον τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος καὶ ὅτι οἱ ὑπουργοὶ τῆς Τουρκικῆς δύνανται νὰ ἐξηγήσωσιν αὐτῷ κατὰ βούλησιν τὴν ἀρνησίαν μου. Τότε μοι ἐπέστειλαν ὡς μεσίτην τὸν πρεσβευτὴν τῆς Πρωσίας Μήλιτιτς ἐλπίζοντες ὅτι αὐτὸς θέλει μὲ καταπεῖσῃ. Ἐγὼ ὅμως ἐδέχθην τὰς συμβουλὰς τοῦ διπλωμάτου τούτου, οὕτως ὥστε ἐπὶ αἰῶνας ἀπεγοήτευσα αὐτὸν ἐν τοιούτου εἶδους μεσιτείαις. Ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισα νὰ δηλοποιήσω τῷ Σουλτάνῳ περὶ τῆς ἀναφύσεως μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ ἐμοῦ διαφορᾶς καὶ τῆς ἀποφάσεώς μου νὰ ἐμφανισθῶ τῷ Σουλτάνῳ μετὰ πλήρη μόνον ἱκανοποίησιν. Ὁ Σουλτάνος δὲν μὲ ἐγνώριζεν εἰσέτι τότε· πιθανὸν ἔνεκα τοῦ αἰσθημάτος τῆς δικαιοσύνης, ἔτις δὲ καὶ φοβούμενος νὰ ἐγείρῃ

περιττὸν ζήτημα, ἀνήγγειλε τοῖς ὑπουργοῖς ὅτι μάτην μοι ἠρνήθησαν τὴν ἱκανοποίησιν, καὶ ὅτι πρὶν ἐπιληφθῶσι τῶν ἀναγκαιῶν διαβημάτων, ὄφειλον ν' ἀποταθῶσι πρὸς ἐμὲ μόνον καὶ ἀποκλειστικῶς δυνάμενον ν' ἀποφασίσω. Τὸ πλοῖον αὐθωρεὶ ἐπεστράφη, ἡ σημαία ἀνηρτήθη ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βεζύρη καὶ ἀπονεμηθεῖσάν τῶν στρατιωτικῶν τιμῶν. Ἐνὶ λόγῳ τὸ πᾶν ἐγένετο κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου.

Προσῆλθον τῷ Σουλτάνῳ, ὅστις μὲ ὑπεδέχθη ἀκούοντως ψυχρῶς· μεταγενεστέρως ὅμως ἔμαθον ὅτι ἠὺχαριστήθη λίαν, διότι ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ ἀσκεπῆς. Οἱ Γάλλοι ἐσκεμμένως ἐπαρυσιάζοντο ἀεῖποτε φέροντες τὸν πῆλον ἐπὶ κεφαλῆς. Ὁ πρῶτος διερμηνεὺς μὲ ἠρώτησε δικτὶ ἀπεκαλύφθην. Ἀπήντησα δὲ αὐτῷ ὅτι θέλω ἐμφανισθῆ ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου ἀπαράλλακτα ὅπως ἐμφανίζομαι ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορός μου, ὅστις μοι παρήγγειλε ν' ἀπονείμῃ τῷ Ἄνακτι τῶν Ὀθωμανῶν τὰς αὐτὰς καὶ αὐτῷ τιμὰς. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον βῆμα τῆς πρὸς ἐμὲ φιλοφρονήσεως τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος.

Μετὰ ταῦτα ἤρξατο τὸ ζήτημα τῶν κλητῆρων τῶν πρεσβειῶν. Τὸ πάλαι οἱ Γαλνίτζκοι ἀπετέλουν τὴν σωματοφυλακὴν τῶν ξένων διπλωματῶν, ὅτε δὲ οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐξωλοθερέθησαν ἡ Πύλη προέτεινε τοῖς πρεσβευταῖς ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτοῦς διὰ τῶν κλητῆρων. Οἱ πρέσβεις δὲν ἔδωκαν καταπρακτικὴν ἀπάντησιν· συνενοήθησαν ν' ἀναιμείωσι τὴν ἀφίξίν μου καὶ βρασιθῶσιν ἐπὶ τέλους ἐπὶ τῆς ἀποφάσεώς μου. Ὁ διερμηνεὺς τῆς Πύλης μοι προέτεινε ὡς σωματοφύλακα τοιοῦτον κλητῆρα· μοι ἀνεκοίωσε δὲ ταῦτοχρόνως ὅτι οἱ τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας πρεσβευταὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀκολουθήσωσι τὴν ἀπόφασίν μου ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ. Ἐγὼ ἔσπευσα ν' ἀπαντήσω ὅτι οὐδόλω· ἀμφιβάλλω περὶ τῆς φιλοφροσύνης τοῦ Σουλτάνου καὶ περὶ τοῦ πόθου αὐτοῦ τοῦ ν' ἀπονείμῃ τὴν δέουσαν τιμὴν τῷ ἀντιπροσώπῳ τοῦ Αὐτοκράτορος, θέλω δεχθῆ οὐχὶ μόνον τὸν κλητῆρα, ἀλλὰ καὶ πάντα ἕτερον ὃν ἤθελεν εὐαρεστηθῆ νὰ προσδιορίσῃ ὡς σωματοφύλακα. Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἀρδην ἀνατρέψασα τὰς δυσχερείας, ὧν ὁ Κάνιγγ προὔτιθετο ἤδη νὰ ἐπωφεληθῆ, ὑπῆρξε λίαν εὐφρόσυνος τῷ Σουλτάνῳ. Βαθμηδὸν ἐκέρδισα τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ καὶ ῥαδίως ἐτύγχανεν πικρὸς ζητούμενος. Ἔτρωσα πολλοὺς Ἕλληνας, ἀπληθεύρωσα πολλοὺς δεσμώτας· ἐν ἐνὶ λόγῳ τὰ πάντα αἰσίως ἔβαινον, ἐκτὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος. Ἄλλ' ἐναυθία αἱ διαπραγματεύσεις διεξήγοντο οὐχὶ ὑπ' ἐμοῦ μόνου ἀλλὰ μετὰ τῶν τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας συναδέλφων μου, οἵτινες μᾶλλον ἐφθόνουν τὰς προόδους μου ἢ ἐζήτησαν τὸ αἰσιον πέρας τοῦ κοινοῦ τούτου ἔργου. Ὁ τῆς Αὐστρίας πρεσβευτῆς καὶ ὁ Μήλιτς ὡσάυτως οὐδεμίαν μοι παρεῖχον ἀρωγὴν. Μολονάτι τὸ ζήτημα τοῦτο ἦτο τοιαύτης φύσεως, ὥστε διὰ τοῦ ἀγῶνος μόνου ἠδύνατο νὰ λυθῆ, καὶ ὁ ἀγὼν οὗτος δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκραγῆ.

Ἡ ἐν Πύλῃ ναυμαχία ἠρέθισε τὸν Σουλτάνον τοσοῦτον, ὥστε ἐζήτησε

τέρων σχέσεων ζήτημα, ὡς, ὅπως ἐγίνωσκεν, εἶχον ἐντολὴν ν' ἀποκαταστήσω, ἀνέφερε ποσάκις ἐζητεῖτο παρὰ τοῦ τεθνεῶτος αὐτοκράτορος νὰ συμφιλιωθῇ τοῖς Τούρκοις. «Εἶνε ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, προσέθετε, καὶ οὐδὲν ἕτερον ποθοῦσιν ἢ νὰ συζήσωσι μεθ' ἡμῶν εἰρηνικῶς. Ὁμολογήσατε ὅτι ὁ πόθος τῆς κατατρίβσεως, ἐπαναστάσεως, τῶν ἰδίων ἐκάστου ὑπηκόων εἶνε ἀρκούντως εὐνόητος. Εἴσθε ἠναγκασμένοι νὰ ὑποθάλητε ἐκεῖ τὰ θρησκευτικὰ ὑμῶν συμφέροντα, πρὸς ἀποδοχὴν πληρέστατα· δὲν πρέπει ὁμοίως ν' ἀπειτήτε τὰ ἀδύνατα παρὰ τῶν ἀγροίκων καὶ φανατικῶν. Ἀπαρἀλλάκτως ὅπως ὑμεῖς οὕτω καὶ ἐγὼ εἶμι γείτων αὐτῶν· εἶχομεν καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν ἔριδας καὶ ἀγῶνας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐνάρεστος τῆς βασιλείας μου διαβιούμεν μετ' αὐτῶν εἰρηνικῶς καὶ ἐν ὁμονοίᾳ, ὅσκις δὲ συμβῇ τις ταραχὴ ἐν ταῖς ὁμόροις ἐπαρχίαις πτυχίουσι πάντοτε οἱ ἰδιοὶ μου». Πολλάκις μοι ἐπνεύλαθε περὶ τοῦ νέου Αὐτοκράτορος μου προσθέτων ἐκάστοτε ὅτι εὐελπιστεῖ νὰ εὕρῃ παρὰ τῷ διαδόχῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου διάδοχον τοῦ χαρακτῆρος ἐκείνου καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας· μετὰ ταῦτα ἐπαναλαβὼν τὰ περὶ τῆς ἐπιρροῆς ἣν εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Παύλοβιτς, ὁ Αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος προσέθεσε: «Δὲν ἤθελον νὰ παραχωρήσω τὰς Ἰονίους νήσους τῇ Ἀγγλίᾳ· πρόσεidon τὰ ἀποτελέσματά, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπεθύμει τοῦτο, ἐζήτησε τοῦτο καὶ με' ἠνάγκασε νὰ συναίνεσω. Οὐδέποτε θέλω συγχωρήσῃ ἐμυτῶ ὅτι παρέλειψεν τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν Ἑταιρείαν τῶν ἵπποτων τῆς Μεσσηνίας διὰ τῆς ἐκχωρήσεως αὐτοῖς τῶν νήσων τούτων, αἵτινες φύσει ἐδημιουργήθησαν διὰ τὴν ἀμυννὰ τῆς πίστεως. Τοῦτο ἤθελεν εἶναι ἐπαξίως ἀμοιβὴ τῇ Ἑταιρείᾳ ταύτῃ ἣς ἐκίδετο ἡ Εὐρώπη ἀπασα· ἐνέδωκα δὲ λόγῳ ἀδυναμίας καὶ διὰ τοῦτο θεωρῶ ἐμυτὸν ἔνοχον». Ἐγὼ εἰς ταῦτα παρετήρησα ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν Ἰονίων νήσων πρεσβεύουσι τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, καὶ ὅτι τῷ ἀντιπροσώπῳ τοῦ Λατινικοῦ δόγματος ἤθελεν εἶναι δύσκολον νὰ κρατηθῇ ἐκεῖ. «Μήπως οἱ Ἀγγλοὶ εἶνε καλλίτεροι»; ἀπήντησεν ὁ Αὐτοκράτωρ. «Ἦθελον ν' ἀντεῖπω ὅτι τὸ πραξικόπημα τοῦτο ἐγένετο συνεπεῖα λάθους τοῦ κόμητος Καποδιστρίου, ὅστις ἐνεκα τῆς πρὸς τοὺς Γάλλους καὶ τῷ ἡγεμόνι αὐτῶν Βοναπάρτη ἀπεχθείας μετὰ πολλῶν ἐτέρων ἠπατήτο ὡς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὸν λόρδον Κέστερλε· ἀλλ' ἀκριβῶς τότε διεκείμεθα φιλίᾳ λίαν τῇ Ἀγγλίᾳ, καὶ ἤθελεν εἶναι ὅπως ἀπρεπὲς νὰ ἐκφράσῃ τὴν πρὸς αὐτοὺς δυσπιστίαν καὶ ἀποκαλύψῃ τὰ λάθη τοῦ κόμητος Καποδιστρίου, ὑπουργοῦ τῆς Ρωσίας καὶ φίλου μου. Ἐνταῦθα ἔληξεν ἢ μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος συνδιάλεξις μου.

Ἡ Βιέννη ἦν εἶδον βραχύτερον ἔτι καὶ ἦν ἐπεσκεπτόμη μετ' ἀρκῆς ἡδονῆς, ἀπεῖχεν ἤδη πολὺ ἐκείνης ἣν ἐγίνωσκον κατὰ τὴν νεανικὴν μου ἡλικίαν. Ὁ Μετερνιχ ὅν ἐγίνωσκον ἐκ νεότητος κατὰ τὰς ἀπαρχὰς εἰσέτι τοῦ διπλωματικοῦ σταδίου του, καθ' ἐκάστην πρωΐαν συνδιελέγετο μετ' ἐμοῦ περὶ τοῦ Ἑλληνοθωμικικοῦ ζητήματος. Με' ἠνάγκαζε ν' ἀναγινώσκω

ἠναγκάσθημεν νὰ διέλθωμεν τὴν νύκτα ἐν Ῥαιδεστῷ· μόλις δὲ ἤγκυροβολήταμεν καὶ ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν μου Ἕλληνα πλοίαρχος ἐκ Ταϊγανίου, ἐξαίτουμένος τὴν ἀδειαν νὰ με' ἀκολουθήσῃ μετὰ τοῦ πλοίου αὐτοῦ τὸ ὅποιον ὠνομάζετο «Γιάννης Ῥιμποπιέρ». Τὸ πλοῖον τοῦτο ἔφερε φορτίον σίτου καὶ ὁ πλοίαρχος ἤθελε νὰ σώσῃ αὐτὸ τοῦ ἀποκλεισμοῦ ὃν ἡ Πύλη ἤδη ἤρξατο νὰ θέτῃ εἰς ἐνεργεῖαν. Μάτην ἐξέφραζον αὐτῷ τὴν λύπην μου ὅτι λίαν ἀργὰ ἀπετάθη πρὸς ἐμὲ καὶ ὑπεδείκνυον ὅτι ἀναγγείλας περὶ τῆς διόδου δύο μόνον πλοίων, ἠδυνάτου νὰ ἐμφανισθῶ εἰς Ἑλλησπόντον μετὰ τριῶν πλοίων. Οὗτος ἐπέμενε εἰς τὴν αἴτησίν του. Τότε τῷ ἀπήντησα ὅτι μὴ ὄντος εἰσέτι τοῦ Ἑλλησπόντου ἀποκεκλεισμένου, ἀς προχωρήσῃ δι' ἴδιον αὐτοῦ κίνδυνον. Ὁ πλοίαρχος ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἔστατο ἡδὴ παρὰ τῷ ἡμετέρῳ πλοίῳ. Τῇ πρωΐᾳ τῆς 6 Δεκεμβρίου ἀνειλύσαμεν τὴν ἀγκυραν. Εὐθὺς δὲ ὡς ἐπλησιάσαμεν, τὰ φρούρια ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς ὀχθῆς ἤρξαντο νὰ πυροβολῶσι διὰ σφαιρῶν, ἐξ ὧν δὴ μία ἔπεσε παρ' αὐτῷ τῷ πλοίῳ. Ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα μου εὐρίσκοντο ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, δι' ὃ οἱ ἀξιωματικοὶ ἔσπευσαν ν' ἀπχάγωσιν αὐτοὺς εἰς τὰ δωμάτια. Ἐγὼ διέταξα νὰ ἐτοιμάσωσι τὴν λέμβον καὶ ἀπέστειλα τὸν Ῥίμκιν μετὰ τοῦ διερμηνέως Κυριάκου ἵνα ζητήσωσι λόγον. Οἱ Τούρκοι ἤλθον εἰς προὔπαντησιν, ἀναγγείλαντες ὅτι ἐπυροβολοῦν κατὰ τοῦ τρίτου πλοίου, καθ' ὅτι ἔλαβον διαταγὴν νὰ δώσωσιν ἀδειαν ἐξόδου εἰς δύο μόνον. «Ἄθλιο!» ἀνέκραξεν ὁ Κυριάκος. «Τί ἐπράξατε; ἐπὶ τοῦ τρίτου ἔσχα ἔτα εὐρίσκεται αὐτὸς ὁ πρέσβυς· ὅς ἐἰδοποίησαν περὶ τῶν δύο πλοίων τῶν συνοδευόντων αὐτόν, ἐκεῖνο δὲ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπιβαίνει καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀδείας διέρχεται ἐλευθέρως». — «Δὲν ἐνόησαμεν καλῶς, ἀπήντησαν οἱ Τούρκοι, διέλθετε, μόνον μὴ παραπονέσθε». Μόλις ἐξήλθομεν τοῦ στομίου καὶ ἤρξισαμεν ἀπαντες πυροβολοῦντες ἵνα ἐορτάσωμεν τὴν ἡμέραν τοῦ ὀνόματος τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τὴν ἀπελευθέρωσίν μας. Τῇ ἐπιούσῃ ἐν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ θέσει διὰ σφαιρῶν βληθείτης ἐκ τῆς αὐτῆς κανονιοστοιχίας, ἐρονεύθη δυστυχῆς τις Ἑλληνὶς φεύγουσα ἐπὶ Ἑλληνικοῦ πλοίου.

Ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἀπηντήσαμεν ἐναντίον ἀνεμον καὶ ὁ μέχρι Σύρου πλοῦς ἡμῶν ὑπῆρξε λίαν ὀχληρὸς. Ἐνταῦθα κατὰ τύχην καὶ πρὸς μεγίστην εὐτυχίαν συννητήσαμεν τὸν Χρυστιόβ. Οὗτος ἐπιβαίνων τοῦ «Κωνσταντίνου» ἐστάλη παρὰ τοῦ ναυάρχου κόμητος Γεῖδεν πρὸς ἀνεύρεσιν ἡμῶν. Καὶ ἐπὶ τῆς φρεγάτας ἐν τούτοις ταύτης δὲν εἶμεθα εὐτυχέστεροι, καθ' ὅτι οἱ ἐνάντιοι ἄνεμοι μεγάλως ἠνώχλου ἡμᾶς. ἠγκυροβολήταμεν ἐν τῷ λιμένι Κερκύρας, ἔνθα ὁ λόρδος ἀρμοστής Ἄδαμς φιλοφρόνως παρέσχεν ἡμῖν φιλοξενίαν. Διήλθομεν τρεῖς νύκτας ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν ἀνακτόρων καὶ παρευρέθημεν ἐν λαμπρῷ χορῷ. Ὁ Κάνιγκ μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ πρὸ ἡμερῶν εἶχεν ἔλθῃ εἰς Κέρκυραν, λίαν δὲ ἐχάρη ἰδὼν με' ὑπο-

πτεύων δὲ αἰωνίως περὶ πάντων, εἶχε καὶ νῦν τὴν ὑπόψιν ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του καὶ τὴν μετὰ τῆς Πύλης ῥῆξιν τῶν σχέσεων, ἔμεινα ἐγὼ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀνενέωσα τὰς μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν διαπραγματεύσεις πρὸς ζημίαν Γαλλίας τε καὶ Ἀγγλίας.

Κατὰ τὰς πρωϊνάς ὥρας περιεραζόμην τὴν Κέρκυραν ἀπανταχοῦ ὁ λαὸς μὲ περιεκύκλου ἀκολουθῶν με κατὰ βῆμα καὶ κατὰ τὸ ἐνὸν δεικνύων ἀδιάλειπτον καὶ ἰσχυρὰν συμπάθειαν. Πόσον εὐκόλον ἦθελεν εἶναι νὰ ἐξεγείρωσι τοὺς Ἐπτανησίους κατὰ τῆς δεσποτικῆς καὶ δυναστικῆς κυριαρχίας τῶν Ἀγγλῶν! Οἱ τελευταῖοι ἐγίνωσκον τόσον καλῶς τὴν πρὸς αὐτοὺς δυσμένειαν τῶν ἐγχωρίων κατοίκων, ὥστε ἀπαντα τὰ τηλεβόλα ἦσαν ἐστραμμένα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Οὐδεὶς Κερκυραῖος καὶ τοὶ πάντες ὑπεργαπῶσι τὴν θήραν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἔχη ὄπλον. Ἀπαντα τὰ ὄπλα τῶν πολιτῶν ἐφυλάσσοντο ἐν τῷ ὄπλοστασίῳ καὶ ἐδίδοντο μόνον προσκαίρως, ἐπὶ τῷ ἀπαραιτήτῳ ὄρω τῆς ὑποδείξεως τοῦ λόγου δι' ὃν λαμβάνεται. Ἐξηκολουθήσαμεν καὶ πάλιν τὸν ἡμέτερον πλοῦν, ἀλλ' ἰσχυρὸς ἀνεμος παρεκώλυε τὴν ταχύτεραν ἀφίξίν μας. Ἐπὶ τέλος κατέπλευσα εἰς Τεργέστην, ὁμῶς οὐδέποτε πλέον νὰ ταξιδεύσω ἀλλ' ὅποις τις ἀπελπίσῃ μὲ κατέλαβεν, ὅτε ἀναγνούς τὰ τηλεγραφήματα, εἶδον ὅτι διεταστόμην νὰ ἐπκνέλω εἰς Ἑλλάδα πρὸς ἐναρξίν τῆς συνδιασκέψεως ὁμοῦ μετὰ τῶν συναδέλφων μου. Ἡ ἐν Ἑλλάδι συνδιάσκεψις ἦτις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διεξήγετο ἐπὶ τῶν πλοίων, διήρκεσε πλέον τῶν ἑξ μηνῶν. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ὑπῆρξε λίαν κοπιώδης εἰς ἐμέ. Ἡ Ἀγγλίς ἀπῆρνεῖτο τὸ ἴδιον αὐτῆς δημιουργήμα, ὃ δὲ Κάνιγκ ἐπισταμένως προσεπάθει νὰ ἐλαττώσῃ τὰ ὄρια τῆς δυστήνου Ἑλλάδος, ἵνα μὴ δυνηθῇ νὰ ἀναπτύξῃ τὰς θαλασσίους αὐτῆς δυνάμεις. Ἐζήτηει πᾶσαν πρόφασιν νὰ ἐγείρῃ τῷ κόμητι Καποδίστρια προσκόμματα, νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς ἐχθροὺς τῆς τάξεως καὶ παρεῖχε τῷ Κυβερνήτῃ πᾶσαν δυσχέρειαν. Ἐχῶ δὲ πλήρη πεποιθῆσιν ὅτι ἡ χεὶρ ἦτις ἐφόνευσε τὸν Καποδίστριαν, ἐξωπλίσθη παρὰ πρᾶκτορος τῆς ἀπεχθοῦς Ἀγγλίας. Ἡ μόνη ἀνκούφισις, ἡ μόνη εὐχαρίστησις μετὰ τὸ πάντων τούτων τῶν λυπηρῶν διαπληκτισμῶν ὑπῆρξαν αἱ ὥραι αἱ διηρχόμεναι παρὰ τῷ Κυβερνήτῃ, ὅστις ἐκάστην ἐσπέραν μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἀσχολιῶν αὐτοῦ μὲ ἐπισκέπτετο πρὸς μεγίστην ἀπελπίσιν τοῦ Κάνιγκος τοῦ ὅσον φθονεροῦ τόσον καὶ ὑπόπτου. Εὐθὺς δὲ ὡς ἡ ἡμετέρα συνδιάσκεψις ἔληξεν καὶ ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος ἀπεφασίσθη ἐν τῇ ἐν Λονδίνῳ συνδιασκέψει, ἐγὼ ἀπῆλθον εἰς Νεάπολιν. Ἐπειδὴ δὲ διεξήγετο ὃ μετὰ τὸ ἡμῶν καὶ τῆς Τουρκίας ἀγὼν ὃ Ἑλλήσποντος ἦτο ἀποκεκλεισμένος. Ὁ Κάνιγκ ὠρκίζετο καὶ διεβχίου ὅτι ὁ Ἀγγλικὸς ναύσταθμος ἐθεώρησε τὸν ἀποκλεισμὸν ἀδύνατον, καὶ ὅτι τοῦτο κατεδείχθη ἐναργῶς παρὰ τοῦ ναυάρχου Καλινγούδ. Ἐν τούτοις ὁ ἡμέτερος ναύαρχος Ρικτόρδ λίαν ἐπιδεξίως διεξήγαγε τὴν ὑπόθεσιν καὶ αὐττηρότατα ἐπιτηρῶν τὸν ἀποκλει-

σμόν, δὲν ἐγέννησεν ἐριδας οὔτε πρὸς τοὺς Γάλλους οὔτε πρὸς τοὺς Ἀγγλοὺς, οἵτινες αὐτὸ τοῦτο ἰδίως καὶ ἐπέζητουν. Ὅτε ἤμην ἐν Ἑλλάδι, μοὶ ἐπαρουσίασαν καὶ ἐκείνον τὸν ἀνθρώπον ὅστις τῷ 1771 ἐπυρπόλησε τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον παρὰ τῷ Τζεσμέ. Ἐσημείωσα τὸ ὄνομά του καὶ λεπτομερῶς περιέγραψα τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ μορφήν ἐν τῷ σημειωματάρίῳ μου, τὸ ὁποῖον δυστυχῶς ἀπωλέσθη. Πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνήκει τῇ ἱστορίᾳ ἢ κρύπτεται εἰσέτι ὑπὸ τὴν κόνιν ἐν τοῖς ἀρχαιοφυλακίαις ἡμῶν. Δὲν θέλω νὰ διηγήσω περὶ τούτων. Εἰς τί δύνανται νῦν νὰ χρησιμεύσωσιν αἱ ἀφηγήσεις μου περὶ τοῦ πόσον ἠναντιούμην τῇ μοιραίᾳ ἐκείνῃ ἐνδόσει τοῦ ἡμετέρου ἀνακτοβουλίου ἀπέναντι τῆς Ἀγγλίας, ἐνδόσει, ἣτις ἐπέφερε τὴν πρὸς ἡμᾶς ψυχρότητα τῶν λοιπῶν ἀνακτοβουλίων καὶ προσκαίρως μόνον ἀπεμάκρυνεν ἀφευκτα ἀποτελέσματα τῆς τυφλῆς πρὸς τὴν Ῥωσίαν ἐχθρας τῆς Ἀγγλίας;

Ἡ δευτέρα ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονή μου ὑπῆρξε σειρά ἐπιτυχιῶν καὶ θριάμβων. Ὁ Σουλτάνος, ἐκτιμήσας τὸν συνδιαλλακτικὸν χαρακτήρα μου, ἐζήτησε νὰ μὲ ὑποδεχθῇ ἡμιεπισήμως ὡς καλὸν φίλον, γεγονός πρωτοφανές. Μὲ ὑπεδέχθη ἐν τῷ Δοβούτ-Παλάνκ, μεγάλῳ στρατῶνι, ἐν ᾧ εἶχε κατασκευασθῆ δι' αὐτὸν ἰδιαιτερον οἶκημα. Εἶχεν ἀποφασισθῆ νὰ ἐμφανισθῶ μεθ' ἐνὸς μόνου διερμηνέως, τοῦ Φρχαγίνη, πρὸς μυστικὴν συνδιάσκεψιν, πρᾶγμα ἐπίσης πρωτοφανές. Ἐκτοτε ἡ Πύλη μοὶ ἀπένευε δαίγματα σεβασμοῦ, ἐμπιστοσύνης καὶ εὐνοίας. Ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συναδέλφων μου κατῶρθωσα τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀνεξαρτήτου βασιλείου μετὰ τῶν ὀρίων τοσοῦτον δαμνῶς ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίνῳ Συνδιασκέψεως διαπραχθέντων, ἀποῦ ὁμοῦ προηγουμένως συνενόηθην μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν ὑπουργῶν, ὅπως ἡ ἀναγνώρισις αὕτη ἐπικυρωθῇ ἐπισήμως τῇ παρουσίᾳ τῶν λοιπῶν πρέσβων, ὧν τῆς φιλοτιμίας ἤθελον νὰ φεισθῶ. Οὕτω ἠδύναντο νὰ ὑποτεθῶσιν ὅτι μετέσχον καὶ αὐτοὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν διαπραγματεύσεων αἱ ἐνταῦθα διεξήγον ἐγὼ μόνος, ὠφελοῦμενος, τῇ ἀληθείᾳ, τῆς δοθείσης μοι ἀδείας τοῦ νὰ ἐλαττώσω τὴν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἣτις εἶχεν ὀρισθῆ κατὰ τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει συνθήκην. Καὶ οὕτως ἠδυνήθην ἀπαξ ἔτι νὰ πραγματοποιήσω τὸν ἀπαραίτητον ὄρον μου: ἀμικὰν ἀνευ θριάμβου».

(Ἐκ τῆς Ῥωσικῆς.)

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΙΤΑΛΙΑ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Ἡ Ἰταλία ἔχει τὸ αὐτῆς μέγα παρελθόν, ἐν τε τῇ μουσικῇ καὶ ἐν τῇ ζωγραφικῇ — παραλείπομεν τοὺς Δάντας αὐτῆς καὶ τοὺς Πετράρχας, — ἀλλ' ὁμῶς τὸ παρελθὸν τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ὀλίγιστοι ἀσχολοῦνται περὶ αὐτοῦ, ἐν ᾧ τὸ παρελθὸν τῆς Γερμανίας, ἐγγύτερον ὄν καὶ σχεδὸν σύγχρονον, — Βάχ, Μότσαρτ, Βετχόβεν, — ἐπιβάλλεται εἰς πάντας. Πόσοι ἄνθρωποι ἐκλαμβάνουσι τὸν Παλεστρίνα οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀπλοῦν τι ὄνομα, καὶ πόσοι διατρέχοντες τὰ δογικὰ παλάτια οὐδὲν ἄλλο σκέπτονται νὰ ἐξετάσῃσι περὶ τῶν δύο Γαβριήλ καὶ τοῦ Ἀντωνίου Λόττη, ὧν αἱ προτομαὶ ἐλλείπουσιν ὡς μὴ ὄφελεν ἐκ τῶν διαδρόμων ἐκείνων, ἐνθα παρίστανται τοσοῦτων διαστήμων ἀνδρῶν αἱ εἰκόνες! Ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ γνωστὸς τοῖς πᾶσιν εἶνε ὁ Ῥοχαήλ, ἐν δὲ τῇ Φλωρεντίᾳ ὁ Μιχαήλ Ἀγγελος, ἐν δὲ τῇ Βενετίᾳ τιμῶσι τὸν Τισικνὸν καὶ τὸν Βερωνέζην. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν μουσικὴν Ἰταλίαν τὸ πρᾶγμα ἔχει ἄλλως πως, καὶ ἡμεῖς εἰς μεθεῖς συννησιμένοι νὰ τὴν θεωρῶμεν μόνον ἐν τῷ παρόντι. Καὶ εἶδόν ἐγὼ τὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ κανὼν οὗτος ἦτο ἐκ τῶν συνοπτικωτάτων. Ἐν τῷ θεάτρῳ τὸ ἐν χρήσει δραματολόγιον συνέκειτο ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ροσσίνι, τοῦ Βελλίνι, τοῦ Βέρδη κατὰ τὰς περιστάσεις· ἐν τῷ Σιξτίῳ παρεκκλησίῳ, τὴν Μεγάλην ἐβδομάδα τὸ Miserere (*Ἐλεῆσον με*) τοῦ Ἀλλέγρη, τὰς Ἀπόκρεω οἱ αὐληταὶ οἱ λεγόμενοι rifferari, Νεοπολιτικὸν τι ἄσμα ἢ τάραντέλλα, τοιοῦτον ἦτο τὸ σύνθημα πρόγραμμα ἐξ οὗ πᾶς φιλόμουστος ἐφιλοτιμεῖτο νὰ λάβῃ πληροφορίας· δὲν ὑποθέτω δὲ ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ἀγγελίας μετεβλήθη ἔκτοτε πολὺ. Θὰ ἴδωμεν δὲ βραδύτερον τί ἐπιφυλάττει ἡμῖν τὸ μέλλον καὶ ἡ πρόοδος. Ἀλλ' ἐν τούτοις δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, πᾶς ὁ μουσικὸς βίος εἶχε συγκεντρωθῆ ἐν τῷ θεάτρῳ. Διότι ὁ Ἰταλὸς ἔχει ἔμφυτον τὴν πρὸς τὴν μουσικὴν αἰσθησίν· ὅταν δὲ δὲν εἶνε θεατῆς κωμωδίας γίνεται αὐτὸς ὑποκριτής. Ἀκούετε αὐτὸν λαλοῦντα, παρατηρήσατε τὰ σχήματά του· καὶ τὸ ἀπλούστατον τῶν ἀνεκδότων τῷ παρέχει ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ παρασκευάσῃ παρυσθῆ· θεατρικὴν παράστασιν. Ἐν τῇ ἐμφάσει δὲ τοῦ λόγου του, τῶν μιμικῶν του σχημάτων θὰ ἀναπολήσητε τὸν κόθορνον καὶ τὴν ἀμύξαν τοῦ Θέσπιδος. Ὅθεν ἡ ἀδιάλειπτος ἀνάγκη τοῦ βόσκεισθαι δι' ἐνείρων, ἢ σφοδρὰ ἐκείνη ἐπιθυμία ἢ ὠθοῦσα αὐτὸν πρὸς τὰς σκηνίδας τῆς σκηνῆς, ὄφειλον μουσικῶς νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν ἀκατάλληλον εἰς τὸ συμφωνικὸν ὄφος, οὗ οἱ φυσικοὶ ὄροι εἶνε ἡ σιωπὴ καὶ ἡ μελέτη. Διότι ἡ μουσικὴ εἶνε ἡ παρὰ πάσας τὰς ἄλλας τέχνας τέχνη τῶν αἰσθήσεων ἅμα καὶ τοῦ αἰσθημάτου, ἢ ῥομαντικωτάτη πασῶν τῶν τεχνῶν, ἔχουσα πατριδὰ τὴν γῆν τῶν ὀνείρων, καὶ ζῶσα ἐκ τῶν προκισθημάτων, ἐκ τοῦ

ἀπείρου. Πάνταχού δὲ ἐνθα ἡ φύσις ἀφειδῶς διέσπειρε τὰ ἀγαθὰ τῆς, ἐνθα πᾶσα ἀπόλαυσις εἶνε εὐκολος, ἐνθα αἱ τοῦ ἀνθρώπου αἰσθήσεις εὐρίσκουσι τέρψιν ἐν τῷ πραγματικῷ, ἢ μουσικῇ ἐν τῇ περιστάσει αὐτῇ θὰ στερηθῆται μιᾶς τῶν εὐγενεστάτων ἰδιοτήτων αὐτῆς, τοῦ νὰ ἀπύγη ἄλλο δὴ καὶ ἀνωψοῖ ἡμᾶς εἰς ἄλλην σφαῖραν. Καὶ πρὸς τί τῷ ὄντι νὰ μεταβληθῆ; Πρὸς τί τὸ ἰδεῶδες, πρὸς τί ἡ λήθη, πρὸς τί τὸ ὄνειροποιεῖν, ὅταν τις πλήρῃ ἐν τῇ πληρεστάτῃ ὑπάρξει. Ἀνεγνώσα που ὅτι ἐπειδὴ οἱ Ἑλβετοὶ εἶνε συννησιμένοι νὰ ἔχωσι πάντοτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των τὰ περικαλέστατα τῆς πατριδος των τοπειᾶ, οὐδεὶς Ἑλβετὸς ἀνεδείχθη ἔξοχος τοπειογράφος. Τοῦτ' αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς Ἰταλικῆς μουσικῆς· τὸ νὰ ἀρνηθῆ τις αὐτὴν εἶνε τὸ αὐτὸ ὡς ἐκν θέλη νὰ ἀρνηθῆ τὸ φῶς· διότι ἡ μουσικὴ αὐτὴ εἶνε ὁ ἥλιος, εἶνε ἡ χαρὰ, οὐδέποτε δὲ ἦτο οὐδὲ θὰ γείνη ποτὲ ἀπλοῦς τις ῥεμβασμὸς.

Ἄς λάβωμεν αὐτὴν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου ὃν διατρέχει σήμερον· ἄς ἐρωτήσωμεν καὶ τὴν πρὸς διαφορὰν ῥοπήν αὐτῆς καὶ τὰς πρὸς ἀνέγερσιν προσπαθείας τῆς. Ἄς ἐξετάσωμεν τὰ πάντα ὡς καὶ τὰς περὶ τὴν διοίκησιν καὶ τὴν διαχείρισιν δυσχερεῖα, αἵτινες περιπλέκουσι τὸ ζήτημα τῆς τέχνης. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡ Ἰταλίᾳ ἔπαυσε παράγουσα ἰθαγενεῖς, ὄφειλε νὰ σημειώσῃ ὅτι ἀρχεται ἔκτοτε ὡς πρὸς τὸ μελόδραμα αὐτῆς ἐποχὴ ὄλως νέα, ἐποχὴ πτώσεως κατὰ πρῶτον, ἔπειτα δὲ μετασχηματισμοῦ. Ἐξέλιπεν ἡ Πάστα, ἡ Καταλάνη, ἡ Μαλιβράν, ὁ Ρουβίνης, ὁ Λαμπλάς, ὁ Ταμπουρίνης, ὁ Μόριος. Ἐπειτα δὲ ὁ Ροσσίνης, ὁ Δονιζέττης ὁ Βελλίνης. Κατὰ τοὺς καλοὺς ἐκείνους παλαιοὺς χρόνους θαῦμα ἦτο ἐάν τις φωνὴ ξένη κητώρθωνε νὰ παρυσθῆ εἰς Ἰταλικὸν θέατρον· ἀλλὰ σήμερον τὸ σπάνιον εἶνε νὰ ἴδῃ τις θέατρον μὴ ἀποτελούμενον ἀποκλειστικῶς ἐκ Γάλλων, Αὐστριακῶν, Ἰσπανῶν, Σουηδῶν ἢ Βέλγων. Τίς ἀπεκάλυψεν ἡμῖν τὴν Λειτουργίαν τοῦ Βέρδη; ἡ Στόλς καὶ ἡ Βάλδμαν δύο Αὐστριακαί, Αὐστριακὴ ὡςχύτως ἡ Φρίτσι, Ἰσπανὸς ὁ δὲ ζῦφανος Γαγιαρρέ, Γαλλικὰ ὀνόματα τὸ Καστελμαρῦ, Ἰουγκά, Δοναδιό. Πενταχοῦ ἐπικρατοῦσιν οἱ βάρβαροι — ναί, βάρβαροι, οὐδεὶς δὲ ἄλλος ἔφερον αὐτοὺς ἢ τὰ δραματικά ἡμῶν ἦθη, αἱ ὑπερβολαὶ ἡμῶν καὶ αἱ κραυγαί. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου ὅπερ ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν κ. Μαρτίνος Ροῦδερ' ἀποφθινύεται ὅτι ἡ Ἰσχυὸς τῆς *Eiuarμένης* καὶ ὁ *Don Carlo* ἐνεθρόνισαν εἶδος μουσικῆς ἀντικρὺς ἀνταγωνιζομένης πρὸς τὸ ἐθνικὸν Ἰταλικὸν μελόδραμα. Εἶνε βέβαιον ὅτι ἡ πράξις αὐτῆ τοῦ Βέρδη ἔλυσε τὸ ζήτημα, ἀλλὰ καὶ ἂν ἤθελε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸ ὑπάρχον ρεῦμα νομίζετε ὅτι θὰ ἐπετυχῆσαν; Διὰ τῶν κοσμοπολιτῶν αἰδῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ μεταφυτευθῆ εἰς Ἰταλίαν καὶ τὸ κοσμοπολιτικὸν μελόδραμα, ἢ δὲ ἰσχύς τῶν πραγμάτων ὑπερίσχυε πολὺ μᾶλλον καὶ τῆς Ἰσχυὸς τῆς *Eiuarμένης*.

Τὸ γεγονός τοῦτο χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν τὰ μέγιστα Γαλλικὰ μελοδράματα, Ῥοβέρτος ὁ διάβολος, οἱ Οὐγενότοι, ὁ Προφήτης κατέστησαν ἐν Ἰταλίᾳ μέρος ἀναπόσπαστον τοῦ ἐθνικοῦ δραματολογίου, πρὸ ἐτῶν περίπου εἴκοσι. Οἱ ἄνθρωποι εὐρίσκοντο τότε ἐνώπιόν τινος ἀγνωστοτάτου πράγματος. Περιπλοκαὶ ὀργανικαί, φωνητικαὶ καὶ σκηνογραφικαί, ἢ ὀρχήστρα, οἱ χοροί, τὰ κατὰ τὴν παράστασιν ἐν γένει, ταῦτα πάντα προσκληθέντα διὰ μιᾶς καὶ αἰφνιδίως νὰ ἀποτελέσωσι μέρος τῆς περιφήμου ἐκείνης συναυλίας, ἧς οἱ ἀοιδοὶ μόνοι ἦσαν τὸ πᾶν μέχρι τοῦδε, — δύναται τις νὰ μαντεύσῃ τὴν πελθοῦσαν ἐταραχὴν καὶ ἀνωμαλίαν! Ἐδέησε λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐξαπλωθῶσι, νὰ προμηθευθῶσιν ἐργαλεῖα νέα, καὶ νὰ προσδράμωσιν εἰς τάξιν διαχειρίσεως καὶ διοικήσεως ὅπως περιττὴν μέχρι τοῦδε. Τὸ τοσοῦτον σπουδαῖον ἔργον τοῦ διευθυντοῦ τῆς ὀρχήστρας ἦ, ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοὶ κατ'εὐρυτέραν ἔννοιαν, Kappelmeister, τίς ὁ ἀγνοῶν ὅτι οὐδαμοῦ τῆς Ἰταλίας ὑπῆρχε πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ὅτι ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Σκάλας, τοῦ Σαγκάρολου, τοῦ Φοίνικος ἤκουοντο εἰς τινὰ οἶον δῆποτε πρακτικὸν μουσικόν, ὅστις maestro concertatore λεγόμενος ἔκρουε τὸ κλειδοκύμβαλον κατὰ τὰς ὥρας καθ' ἃς ἐγγυμνάζοντο οἱ ἀοιδοί, ἐν ᾧ τὴν ἐσπέραν κατὰ τὴν παράστασιν, ὁ παίζων τὸ πρῶτον βιολίον ἔδιδε τὸν χρόνον, πλήττων τὸ πρὸ αὐτοῦ ἀνγλίγιον διὰ τοῦ τόξου του, ὡς τις Ἀρβὸν ἢ Μετρά. Ἄλλ' οἱ Ἰταλοὶ ἐν ταῦτοις γεννῶνται ἀρχιμουσικοί· φαίνεται δὲ ὅτι ἡ φύσις προώρῃσεν αὐτοὺς εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, προικίσασα διὰ τῆς λεπτότητος τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἀκοῆς, ὡς καὶ διὰ τῆς δυνάμεως ἐκείνης, ἣν ἔχουσι τοῦ νὰ συγκρατῶσιν εἰς τὴν πειθαρχίαν, καὶ νὰ διευθύνωσι τὰς ὁμάδας τῶν μουσικῶν καὶ πόσον εἶνε μεταδοτικόν! Ἀνακαλέσασθε τὰς ἀναμνήσεις ὑμῶν καὶ τὰς ἐντυπώσεις ἃς ἐλάβετε τυχαίως ἀκούσαντες ἀδόμενον τὸν Τραβατόρον ἢ τὴν Τραβιάταρ ἢ τὴν Λουκίαν ἢ τὴν Ὑπροβάτιδα ἐν τινὶ Ἰταλικῷ θεάτρῳ τρίτης τάξεως. Δὲν ἦσθάνητέ τι ὅπως καινοφανὲς ἐκ τῶν δειγμάτων τούτων τοῦ ἐθνικοῦ Ἰταλικοῦ δραματολογίου, ἐκτελουμένων διὰ τοῦ ἰδιάζοντος τῆ χώρα ταύτης δαιμονιῶντος οἴστρου;

Γινώσκω καλῶς τί θὰ μ' εἶπητε: ταῦτα πάντα οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἑξᾶψις μεσημβρινή, φλόξ ἐξωτερικὴ καὶ κατ' ἐπιφάνειαν, ὑπόχαλκος, ὡς λέγει ὁ Βοκλῶ, λάμψις τοῦ Γάσσου. Ἐν ᾧ παρ' ἡμῖν, τοῖς Γάλλοις, ἢ ἐρμηνεῖα τῶν μελοδραμάτων εἶνε σωφρονεστέρη, διότι ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα μάλιστα ὀλιγώτερα σχήματα. Ὑπολείπεται δὲ νὰ ἐρωτήσῃ τις ἐὰν ἢ συγκέντρωσις καὶ ἡ λεγομένη «σοβαρὰ τέχνη» ὀρεῖται νὰ ἐπικρατῇ τοσοῦτον ἐν τοῖς θεατρικοῖς. Τὸ μουσικὸν δῶμα, οἶον δῆποτε καὶ ἂν εἶνε, ἀπευθύνεται πρὸς τὸ κοινόν, ὅπερ πρόκειται νὰ ἀφαιρήσῃ καὶ ἀνυψώσῃ ἀμέσως. Πᾶς τις δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς διευθυντῶν ὀρχήστρας θὰ ἐθεώρει ὡς λόγον παραιτήσεως τὴν μὴ ἀκριβῆ ἀπόδοσιν τοῦ μουσικοῦ φθόγγου ἐν αἰθούσῃ ἐνθα τὸ

πᾶν οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ θέαμα, διακόσμησις, στολαί, χοροί, διότι αὐτὸς μάλιστα ὀρεῖται νὰ εἰσδύῃ ὅπως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, νὰ παρεμβάλῃ ψυχὴν τε καὶ σώματι. Τοῦτο ἀκριβῶς φαίνεται ἐννοήσας ἐν Γερμανίᾳ ἀνὴρ τις πεφημισμένος, τὸ πρότυπον τοῦ εἶδους τούτου. Ὀνομάζετο Μακρίνης καὶ ἤκμαζε τῷ 1873, οἱ δὲ Γερμανοὶ ἐξαίρουσιν ἔτι τὴν ἰσχὺν τῆς πρωτοδοουλίας αὐτοῦ καὶ τῆς ὀξυνοίας. Γινώσκω ἀνθρώπους οἵτινες ἀπκύστως ἐγκωμιάζουσι τὴν τέχνην ἣν ἐπεδείκνυε διευθύνων τὰ ἔργα τοῦ Βάγνερ· ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη μεταγραφὴ τοῦ Λοεγγρὶν καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς Γερμανοῖς παρέμεινε ἤδη καὶ θεωρεῖται τυπικὴ. Ἀποθανῶν νεώτατος κατέλιπεν ἐπιγόνους τὸν Μκντσίνελλην διευθυντὴν νῦν τῆς ὀρχήστρας τοῦ ἐν Ῥώμῃ θεάτρου Ἀπόλλωνος καὶ συγγραφεὰ τῆς συμφωνίας Κλεοπάτρας ἔργου πολλοῦ λόγου ἀξίου, ἐκτελεσθέντος ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐν Παρισίοις παγκοσμίῳ ἐκθέσει, ἔτι δὲ τὸν Οὐσίλιον καὶ τὸν Φάτσιον ἐλεῖνον, ὃν ἀμφισβητοῦσι τὸ μέλλον Ἰταλικὸν θεάτρον τῶν Παρισίων καὶ ἡ Σκάλα τῶν Μεδιολάνων· ἠδυνάμεθα πρὸς τούτοις νὰ ἀναφέρωμεν καὶ δύο ἦττον νέους, τὸν ἐν Τουρίνῳ Πεδρόττην καὶ τὸν ἐν Φλωρεντίᾳ Μαβελλίνην.

Πρὸς τῇ εἰσαγωγῇ τῶν ἀπαριθμηθέντων δικόρων τούτων ξενικῶν στοιχείων, ἅτινα καὶ μόνον ἤρουν νὰ ἐξηγήτωσι τὴν βαθμιαίαν πρᾶξιμὴν τοῦ ἰθαγενοῦς μελοδράματος, καλὸν εἶνε νὰ προσθέσωμεν καὶ ἐτέραν τινὰ αἰτίαν ὅπως τοπικὴν, τὸν τρόπον δῆλον ὅτι τῆς διοικήσεως τῆς διεποῦσης τὰ Ἰταλικὰ θεάτρα. Τὰ πάντα ἐν αὐτοῖς ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς ἐνεργείας καὶ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀπλουστάτη κερδοσκοπικὴ ἐπιχείρησις. Τὸ δραματικὸν λεγόμενον ἔτος ἀρχεται τῇ 26 Δεκεμβρίου καὶ διαίρεται εἰς περιόδους ἀτελευτήτους: carnevale, quaresimo, primavera, estate e autunno, fiera dei santi: ἀπόκρεων, τεσσαρακοστήν, ἔαρ, θέρος καὶ φθινόπωρον, καὶ τὰς ἐορτάς τῶν ἁγίων καὶ μεγάλαις πανηγύρεσι τῆς Βρεσκίας, τῆς Παδοῦης κτλ. Εὐλόγως δὲ φαντάζεται τις τὴν τεραστίαν κατκτάλωσιν τὴν ἐκ τῆς συνηθείας ταύτης προκύπτουσαν· διότι καὶ ἡ ἐλαχίστη ἐπαρχικὴ πόλις θέλει νὰ ἔχῃ τὴν θεατρικὴν αὐτῆς περίοδον, ἔστω καὶ ἂν δαπανῆτῃ ἐκ τοῦ ὑστερήματός της χάριν τῆς πολυτελείας ταύτης. Καὶ ἐπειδὴ οἱ πειναλέοι καὶ οἱ ἀδηνάγοι οὐδέποτε εἶνε καὶ ἀπαιτητικοί, οἱ θεατρῶναι παρέχουσιν εἰς αὐτοὺς εὐτελέστατα καὶ κάκιστα συντεταγμένον τὸν κατάλογον τῶν φηγητῶν καὶ ὅπως δῆποτε κορέννυνται. Τούτου δ' ἕνεκα ἐνυπάρχει τι τὸ ἀγοραῖον καὶ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἔννοιαν ἣν ἔχουσιν οἱ Γάλλοι περὶ τῆς καλλιτεχνίας τῆς μεγάλης ταύτης τέχνης. Ἐν μὲν τῇ Γαλλίᾳ δῆλον ὅτι τὰ θεάτρα ἔχουσι διευθυντάς, ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ ἱμπερσαρίου, ὄνομα ἤδη ἦττονος λόγου ἀξίον, καὶ ἀναφερόμενον μάλλον εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ νομαδικὴν ὄψιν τοῦ ἐπαγγέλματος, καθότι ὁ διευθυντὴς διαταίβει ἀεὶποτε ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ὁ ἱμπερσάριος περιοδεύει. Ἄλλὰ πλὴν

τούτου ἔχομεν καὶ τὸ ζήτημα τῶν ἐκδοτῶν. Σπάνιος ἡ μουσικὴ μελοδράματός τινος περιέρχεται διὰ μιᾶς δλόκληρος εἰς τὸ ἐμπόριον, οὐδέποτε δημοσιεύεται ἔντυπος, ἀλλὰ μόνο, ἐνοικιάζεται ἐπὶ ὠρισμένην τινὰ περίοδον χειρόγραφος, — τὰ τε μέρη τῆς ὀρχήστρας καὶ τὰ τοῦ ἄσματος, — καί, ἐννοεῖται, ἀντὶ τιμῆς ὅσον τὸ δυνατόν μείζονος. Ἄς ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι ἐν τινι χώρᾳ, ἐν ἣ ἢ πρὸς τὸ μελοδράμα κλίσις ἐπικρατεῖ ἀμέριστος, ἐκδηλοῦται ἀνταγωνισμὸς μετὰ τῶν ἐκδοτῶν, καὶ θὰ εἴητε μετ' ὀλίγου ἡμέρας τὸ αὐτὸ μελοδράμα ὅτι θὰ διέληθαι τὰς μάλιστα ἀντιθέτους περιπετείας, μάρτυς δὲ τούτου ὁ *Λοεγγριν* ἀνευφημηθεὶς μὲν ἐν *Βονωνία* καὶ *Φλωρεντία*, προπηλακισθεὶς δὲ ἐν *Μεδιολάνοις*. Πράγματι δὲ τοῦθ' ὑπερ ἡμεῖς ὀνομάζομεν δραματολόγιον, δὲν ὑπάρχει, διότι οἱ ἄνθρωποι γινώσκουσι μόνον τὸ νεοφανὲς μελοδράμα τὸ μᾶλλον περισπούδαστον, τὸ ἔχον πέρασιν, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον. Οὐδέποτε σχεδὸν γινώσκουσι τι ἐκ τοῦ κλασικοῦ θεάτρου· μόνον δὲ ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων ἀναφάνεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὡς ἀποπεπλανημένον πρόβατον ὁ *Δὸν Ζουάν* καὶ τὸ *Così fan tutte*. Ὁ *Ροσίνης* δὲν ἔδεσται πλέον· σημεῖον δὲ τῶν καιρῶν οὐκ ἐλάχιστον εἶνε ἡ ἐνθρόνισις αὐτῆ τῆς *Γερμανίας* καὶ τῆς *Εὐρώπης* ἐν τῇ καρδίᾳ ἔθνους μουσικοῦ, τέως ὅλως δυσπειθοῦς εἰς τὸ κοσμοπολιτικὸν πνεῦμα. Ὁ *Βέμπερ* καλῶς εἶχε τάμη τὴν ὁδὸν διὰ τοῦ *Ἐλευθέρου σκοπευτοῦ* (*Freischütz*)· ἀλλ' ὅταν τις ἐνθυμηθῇ τοὺς θησαυροὺς ἐκείνου, τῶν μελωδιῶν ἐξ ὧν σύγκειται ἡ μουσικὴ τοῦ μελοδράματος τούτου, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ θαυμάσῃ διατὶ πνυταχοῦ ἔτυχε τῆς αὐτῆς ἐνθουσιῶδους ἀποδοχῆς, ἐν *Μεδιολάνοις*, ἐν *Ταυρίνῳ*, ἐν *Ρώμῃ*, ἐν *Νεαπόλει*, ἐν *Ενετίᾳ*. Βραδύτερον ἦλθεν ὁ *Μάγερμπερ* τοῦ *Ραβέρτου* τοῦ *διαβόλου* καὶ τῶν *Ὀυγενότων*. Φαινόμενον ἐν τούτοις περιεργότατον ἡ ἀνέκαθε ἐπίδρασις τῆς *Ἰταλίας* ἐπὶ τῶν τριῶν ἠρώων, οἵτινες σήμερον φαίνονται κατακτῆσαντες αὐτήν! Ἐκαστος δὲ αὐτῶν πρὶν ἢ εἰσελάσῃ εἰς αὐτήν ὡς κύριος, τίς οἶδεν, ὡς τύραννος ἴτως, ἐπλκνήθη ἐν αὐτῇ ὡς δοῦλος! Ἄσματι ἀβρὸν καὶ μελαγχολικὸν τοῦ *Ἐλευθέρου σκοπευτοῦ* — ὁ χορὸς τῶν νεκνέδων κομίζων τὸν στέφανόν, — ἡ ὑψηλὴ περίοδος τοῦ τελευταίου τελικοῦ μέλους, κἀλλιστα ἠδύναντο νὰ εἶνε τοῦ *Βελλίνη*. Ὁ *Ἐδουάρδος* καὶ *Χρηστίη*, ἡ *Σεμίραμις* προηγήθησαν τοῦ *Προφήτου*, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ *Λοεγγριν* ἦλθε μετὰ τὸν *Ριέντσην*. Ἄλλ' ἀδιάφορον, μεγάλως θὰ ἡμάρτανεν ὁ ἐπικαλούμενος τὰς περιπτώσεις τούτας. Μάλιστα, διὰ τοῦ *γερμανικοῦ* πνεύματος ἡ *Ἰταλία* ὑπέκυψε καὶ ἠττήθη παραδεξαμένη τὸν *Βάγνερ*, καὶ ἀπόδειξις τούτου εἶνε ὅτι ὁ *Ριέντσης* ἔργον συνδιαλλαγῆς, ἔργον μικτόν, ἠδουκίμει ὡς ἔργον, οὐ ἀπλῶς ἀνεγνωρίζετο ἡ ἀξία, ἐν ᾗ τὴν ἀληθῆ νίκην, τὴν ἀμύλλαν καὶ ἀμυρσθητήεις μετὰ πολλῆς σφοδρότητος προκαλέσασαν, ἤρατο ὁ *Λοεγγριν* ἔργον ἐπινοίας ἤδη κατὰ σύστημα. Καίτοι δὲ μακρὸν θὰ ἦτο νὰ εἴπωμεν πῶς τὸ ῥεῦμα τοῦτο ἐξηκολούθησεν ἐπιτεινόμενον

καὶ συμπεριλαμβάνον κατὰ μικρὸν μεγάλους τε καὶ μικρούς, ἐν τούτοις ἀς προσπαθήσωμεν νὰ δρίσωμεν κατὰ πόσον ὁ *Βέρδης* συνεβάλετο εἰς τὴν ἐπίτασιν ταύτην.

Δυσεῖν ἥττερον ὄφειλε νὰ πράξῃ, ἢ νὰ καταπολεμήσῃ τὴν μεταβολὴν ταύτην ἢ νὰ τὴν διευθύνῃ καὶ ποδηγετήτῃ. Ἄλλὰ καταπολεμῶν μὲν αὐτήν οὐδὲν ἄλλο θὰ ἐποίησεν ἢ νὰ παλινδρομήσῃ πρὸς τὸ παρελθόν, οὐ ἐγίνωσκε τὰς πλάνκας καὶ τὰ σφάλματα· προτιμότερον λοιπὸν ἦτο νὰ σπουδάσῃ καὶ μελετήσῃ τὸ πρὸ αὐτοῦ ἔδαφος, ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τοῦ νὰ προβῇ ἔπειτα καὶ αὐτὸς εἰς ἰδίας ἀνκαλύψεις. Ἡ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ *Ἰταλοῦ ποιητοῦ* *Μαντζῶνη* *Λειτουργία* (*Messe*) ὑπῆρξεν ἀριστοτέχνημα θεσπέσιον, διότι ἐκαθάρισε μὲν τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων, ἣν ὁ *Γερμανισμὸς* μικροῦ δεῖν κατέκλυζεν, ἐπωφελήθη δὲ τῆς μεταρρυθμίσεως οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον τῆς παραδόσεως παραιτηθεῖσα, ὥστε τὴν *Aldar* καὶ τὸ *Requiem* δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ κατὰ τὴν ἐννοίαν ταύτην ἔργα ἱστορικά. Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ἡ *Ἰταλία* ἐκινδύνευε νὰ ἀπορροφηθῇ μουσικῶς, ἀνεμνήσθη ὅτι ἐπὶ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας αὐτὴ ἐνομοθέτει· ἵνα μὴ λοιπὸν ἠττηθῇ καὶ ὑποκύβῃ εἰς ξένον κατκτητήν, προτιμᾷ νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμόν. Θεωρήσατε τὸν *Βέρδην* ὡς ἀπλῶς συνεχίζοντα τὸ σύστημα, ὡς τινὰ *Βελλίνην* ἢ *Δονιζέττην*, καὶ περυσθὺς θὰ εἴδητε τὴν *Ἰταλίαν* ἀπομεμονωμένην μετὰ τῆς *Γαλλίας* καὶ τῆς *Γερμανίας*, ἐνθῃ, ὁ μὲν *Μάγερμπερ* μετὰ τῶν *Ὀυγενότων*, ὁ δὲ *Βέμπερ* μετὰ τοῦ *Εὐρνάρθου* καὶ μετὰ τοῦτον ὁ *Βάγνερ* μετὰ τοῦ *Ταγγούζερ* καὶ τοῦ *Λοεγγριν* ἔχουσιν ἤδη ἰδρυμένον τὸ νεώτερον μελοδράμα. Τῆς ὠθήσεως δὲ ἀπαξ γενομένης δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ σταθῇ. Ἐν *Ρώμῃ*, ἐν *Φλωρεντίᾳ*, ἐν *Ταυρίνῳ* ἰδρύθησαν ἐττειρεῖς πρὸς διὰδοσιν τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς, καὶ τὰ *Μεδιόλανα* εἶδον ἰδρυμένην ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ *Φάτσιο* τὴν *Ἐταιρείαν* τῆς *τετραφθίας* (*Societa del quartetto*) ἐν ἣ ἐκτελοῦνται καὶ αἱ συμφωνίαι τοῦ *Βετχόβεν*· ἀς θαυμάσωμεν ἐν *Ἰταλίᾳ* τὴν ἐξω τοῦ θεάτρου θέσιν ταύτης τῆς μουσικῆς. Ὁ *Ροσίνης* ἀναμφιβόλως εἶχεν ἀναρίψῃ τὸν κύβον· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ *Stabat* αὐτοῦ τοῦ ὅλως ἠδυσμένου διὰ μονωδιῶν μέχρι τοῦ σεμοῦ καὶ ἐπιβλητικοῦ *Requiem* ὅποια τις ἀπόστασις! Τοιοῦτον ἀριστούργημα, καὶ περιορισμούς τινας ἂν ἤθελεν ὑποστῆ, ὡς πρὸς τὸ καθαρῶς κανονικὸν μέρος, — τὰς μονοφωνίας φέρ' εἰπεῖν, τὰς καταθελογούσας παύσεις, τὴν συνεχῆ τῶν χορικῶν μελῶν παρενθήκην — ἀλλ' οὐχ ἤττον ὁμοῦς μένει ἀναμφισβήτητον ὅτι τῆς λειτουργίας ταύτης τὸ *Preces et hostias* καὶ τὸ *Libera* τὸ μετ' ἐπικυρήσεων ἢ διαφυγῶν (*fugue*) δρίζουσιν ἐποχὴν ἐν τῇ καλλιεργίᾳ τῆς καλλιτεχνίας λαοῦ τινος. Χρεῖα εἶνε νὰ παρατηρήσωμεν ὡς πρὸς τοῦτο ὅτι ὁ *Βέρδης* εἶνε ἐκ τῆς βορείου *Ἰταλίας* καὶ ὅτι καθὸ τοιοῦτος φαίνεται ὡς ἐξεπίτηδες πεπλασμένος, ἵνα εὐκόλως συνεννοηθῇ μετὰ τῆς *Γερμανικῆς* μεγαλοφυΐας; Ἄλλὰ τοῦτο ἐλάχιστην ἔχει σπουδαιότητα, διότι αἰετοτε αἱ βόρειοι ἐπαρχίαι τῆς *Ἰταλίας* ἔσχον τὸ

προνόμιον τῆς γεννήσεως τῶν μεγάλων τῆς Ἰταλίας μουσικῶν, μόνου ἐκ τῶν νεωτέρων τοῦ Βελλίνη ἐξικουμένου. Ὁ Ῥοσίνης ἦτο ἐκ Πεζάρου, ὁ Δονιζέττης ἐκ Βεργάμου, ὁ Βέρδης εἶνε ἐκ Βουσέτου. Καὶ οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἀρχαιοτέρων μελοποιῶν αὐτῆς εἰς τὴν αὐτὴν χώραν τῶν Μαρσῶν, τῆς Αἰμιλικῆς καὶ τῆς Λομβαρδικῆς ἀνήκουσιν. Ἡ Φλωρεντία ἡ πατρίς τοῦ Πέρη, τοῦ Λούλλη, τοῦ Χερουβίνη συνορεύει πρὸς τὴν Μαγιολάτην τὴν κοιτίδα τοῦ Σποντίνη, καὶ ὁρέγει οὕτως εἰπεῖν τὴν δεξιὰν πρὸς τὸ Βουσέτον καὶ τὴν Κρεμώνην τοῦ Μοντεβέρδη. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἀλλοδαποὶ οἱ forestieri, ὡς ἀποκαλοῦσιν ἡμεῖς οἱ Ἰταλοὶ, βλέπομεν τὴν σημερινὴν μουσικὴν Ἰταλίαν ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου ἀνδρὸς κρεμκμένην· τὸ δένδρον κωλύει ἡμεῖς καὶ δὲν βλέπομεν τὸ δάσος. Ἄλλ' ἐν τούτοις ὅμως ὑπάρχει τὸ δάσος καὶ ἄξιον τοῦ κόπου εἶνε νὰ το διεξέλθωμεν. Πολλὰ ὀνόματα ἔτινα ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν, τιμῶνται ἤδη ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ διάφορον λόγον, τὰ μὲν ὅλως νεωτέρων ἔχοντα σημασίαν καὶ ἀναφύοντα τῇ ἐπιδράσει τοῦ Βέρδη, τὰ δὲ ἐκπροσωποῦντα οὐκ ἄνευ τιμῆς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πρεσβύτου. Ἀναφέρωμεν ἐν πρώτοις τοὺς διοσκούρους· Ἐρρίαν Πετρέλλαν καὶ Ἀντώνιον Κανιόνην, τῶν μὲν Πετρέλλαν τῆς Κομήσης τῆς Ἀμάλης καὶ τῆς Ἰόρη. Ἡς τὰ μελαγχολικὰ ἔσματα συνεκίνησαν τὸ πλῆθος, ἕνα τῶν πλουσιωτάτων μελοποιῶν, οἵτινες ὡς οἱ θαυμαστοποιοὶ τέρπουσι διὰ τῶν χρυσῶν μῆλων τῆς ἐμπνεύσεως, καὶ ἀνακινοῦσιν ἐκ τῶν χορδῶν αὐτῶν τὰς ἐρωτικὰς δυσφιδίας καὶ τὰ πένθημα ἐμβατήρια, τὸν δὲ Κανιόνην ἕνα τῶν κωμικῶν ἐκείνων τῶν διπλοῦν ἔχόντων προσωπεῖον, τῶν γνωσκόντων νὰ γελῶσιν ἄκκα καὶ νὰ κλαίωσι· δημῶδη ἔργα εἶνε ὁ *Μιχαὴλ Περρίνος*, ἡ *Κλαυδία*, ὁ *Δὸν Βουκέφαλος*, ὁ *Μπαμπᾶ Μαρτίος*, ἔργα σοφὰ καὶ κωμικὰ ἔχοντα ῥυθμῶς καὶ μελωδίαν ἐν ἀφθονίᾳ, αἰσθηματικόν τι κωμικὸν κατὰ τὴν μορζάρτεϊον Ἀρπαγὴν ἀπὸ τοῦ Σεραγιού. Οἱ δὲ φιλόμουσοι οἱ ποθοῦντες ἔτι Πασζιέλλον καὶ Σιμαρόζαν, ἕγη τούτων θὰ ἀνεύρωσιν ἐν τῇ *Νεαπόλει* κατὰ τὰς Ἀπόκρεω μελοδράματι τοῦ Νικολάου Γιόζα. Ἐνταῦθα τὰ δικαιώματα τῆς κληροδοσίας εἶνε ἀπράγραπτα· μάτην ἡ κατάκτησις θὰ περιαγάγη τὸ ἄροτρον αὐτῆς· ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου, οὐδέποτε θὰ δυναθῇ νὰ ἐξαφκνίσῃ τὸ κωμικὸν μελόδραμα, τὴν *opera buffa*.

Ἐν ᾧ δὲ τὸ παλαιὸν πάλιν ἐξακολουθεῖ ἀθῶως· καὶ ὁ Οὐτίλιος διὰ τῶν *Περιέργων* γυναικῶν αὐτοῦ (*Donne curiose*) ὑπερμιμούμενος τὸν Σιμαρόζαν, νομίζει ὠφέλιμον νὰ μνήσῃ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ τὰ θέλητρα τοῦ Γαλλικοῦ μελοδραματίου (*operette*), τὸ πεδῖον τῶν νέων παρασκευάζεται εἰς τὰ μεγάλα συμβάντα. Τῶν νέων τούτων ἡγεῖται ὁ Βόιτος ποιητῆς ἄμα καὶ μουσικός. Μὴ ἀκούμενος δὲ νὰ γράφῃ τὰ ἴδικά του ποιήματα, γράφει καὶ χάριν ἄλλων. Οἰκειότατα ἔχων πρὸς πάσας τὰς ξένας φιλολογίας, μεταχειριζόμενος εὐκολώτατα τὰς ὑποθέσεις καὶ τὸ ὄφρα, διαμελίζει πρὸς χρῆσίν του τὸν Γκαῖτε καὶ χορηγεῖ τῷ Βέρδῃ ἐργασίαν σαφῆ-

σπειριώτατα. Ὁ *Μεφιατορελῆς* αὐτοῦ ἐξεταζόμενος μόνον κατὰ τὴν σκηρικὴν διασκευὴν εἶνε ἄξιος προσοχῆς, καὶ οὐδεὶς τῶν κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους συγγραφόντων κείμενα μελοδραμάτων ἠθελέ ποτε ἐπινοήσῃ νὰ συνάψῃ τὰ δύο μέρη τοῦ *Φάουστ* καὶ νὰ περικλείσῃ τὸ διπλοῦν μυθιστόρημα τῆς Μαργαρίτας καὶ τῆς Ἑλένης μετὰ τοῦ προλόγου ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τοῦ ἐπιλόγου. Περὶ δὲ τῆς μουσικῆς, ὅτε σήμερον αὕτη νικηφόρος περιῆλθε τὴν ὑψηλίον, δυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν τὰς πρώτας αὐτῆς ἀποτυχίας ἄνευ βλάβης τοῦ συγγραφέως, ὅστις συριχθεὶς ἄλλοτε ἐν τῇ Σαλά, ἔπαθεν ὅτι συνήθως ἔπαθον πάντες οἱ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου πάσης χώρας νεωτερίζοντες. Ὁ Βόιτος νῦν γράφει τό τε κείμενον καὶ τὴν μουσικὴν τοῦ *Νέρωνος*, ταυτοχρόνως παρέχων τὰς φιλολογικὰς τοῦ συμβουλὰς πρὸς τὸν Βέρδην καταγιγόμενον εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ *Ίάγου*.

Ἄς ἀναφέρωμεν καὶ τὸν Πογκιέλην, μουσικὸν δεινόν, σφόδρα ἰταλίζοντα, καίτοι τὸ ἰδεῶδες αὐτοῦ εἶνε τὸ μέγα Γαλλικὸν μελόδραμα, σφόν τὴν τε τέχνην καὶ τὴν μέθοδον, κύριον τῆς ὀρχήστρας καὶ τῶν χορῶν του, εἶπερ τι καὶ ἄλλο ἀγαπῶντα τὸ θεατρικὸν καὶ τὴν διακοσμητικὴν κίνησιν. Ὁ πρῶτος δ' αὐτοῦ μουσικὸς θρίαμβος ἦσαν οἱ *Μελλόνιμοφοι* τοῦ Μαντζῶνη (*i Promessi Sposi*), πρὸ δεκαετίας διδασκθέντες, χθῆς δὲ καὶ πρῶν εὐδοκίμως ἐπαναληφθέντες ἐν *Μεδιολάνοις*. Μετὰ τούτους ἐδιδάχθησαν οἱ *Λιθουανοὶ*, ὁ *Ἄσωτος υἱὸς* (*il Figlio prodigo*) ἀλλ' οὐδὲν τῶν ἔργων του ἐξισοῦται πρὸς τὴν *Γιοκόνδα* (*Gioconda*), ἣν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐδέποτε θὰ χειροκροτήσωσιν οἱ Παρίσιοι, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι τοῦ μελοδράματος τούτου τὸ ποίημα οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ὁ *Ἄγγελος τύραννος τῆς Παδοῦης* τοῦ Βίκτωρος Οὐγῶ· τὸ αὐτὸ δυνάμεθα εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ *Ρουῦ Βλάς* τοῦ Μαρκέττη, διότι ὁ Οὐγῶ δὲν θέλει νὰ ἐγκρίνῃ τὴν διδασκαλίαν οἴου δήποτε δράματος αὐτοῦ εἰς μελόδραμα μεταβεβλημένου! Ὅπόσον εὐτυχεῖς εἶνε ὁ Δονιζέττης καὶ ὁ Βέρδης προλαβόντες ὁ μὲν διὰ τῆς *Λουκρητίας Βοργίας*, ὁ δὲ διὰ τοῦ *Ριγαλέττου*! Ἰδοὺ τί ὠφέλησεν ἡ λύσσα ἡ κατακαμβάνουσα τοὺς τὰ θεατρικὰ δελτία γράφοντας, ὡς ἐν ἦτο ἀνάγκη ἀναπόδραστος νὰ κορυφώσωσιν κατὰ πᾶσαν περίστασιν, ὅτι τὰ δράματα τοῦ Βίκτωρος Οὐγῶ ὄσον καὶ ἄλλ' εἶνε εὐμορφά, εἶνε ἔτι εὐμορφότερα γινόμενα μελοδράματα!

Καὶ δυσχερέστατον μὲν εἶνε νὰ δρίσωμεν ἀκριβῶς τί τέχεται τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν κινούμενον βῆμα, ἀλλ' ὅμως τοῦθ' ὅπερ συμφέρει νὰ βεβαιωθῇ, εἶνε ὁ πνιταχοῦ λαμπρότατα ἐκδηλούμενος ὀργασμός. Ἡ τριάς τῶν παλαιῶν ἡμερῶν, ὁ Ῥοσίνης, ὁ Βελλίνης, ὁ Δονιζέττης δὲν θαυματουργεῖ πλέον· ἐλησημονήθησαν καὶ οὐδεὶς ὁ δυνάμενος νὰ δρίσῃ τὴν νέαν λατρειάν τὴν μέλλουσαν νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτήν, διότι τὸ μέγα

Ἡ εἰς τὸν Γάλλον μελοποιὸν Massenet ἐπέτρεψεν, ὡς γνωστὸν, νὰ μελοποιήσῃ τὴν ὑπόθεσιν τῆς μυθιστορίας αὐτοῦ Παναγίας τῶν Παρισίων (Σημ. Μετ.).

τούδς φαινόμενον εἶνε λίαν ἀόριστον, καὶ ἐὰν ὑπάρχη ζῆλος τις ὑπὲρ τοῦ Βάγνερ, ὁ ζῆλος οὗτος εἶνε μόνον κατ' ἐπιφάνειαν. Ὁ Σποντίνης ἤλεγχε τοὺς Γερμανοὺς διότι μεταχειρίζονται τὴν μουσικὴν ὡς τι σπουδαῖον πρᾶγμα, ἐν ᾧ οἱ Ἴταλοὶ ἀπλῶς ὡς μέτον διασκεδάσεως καὶ ψυχαγωγίας· καὶ ἔτως ἡ ἰδιάζουσα αὐτοῖς κλίσις πρὸς τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀπόλαυσιν παρασυρθεῖτα, ἐδελεάσθη ὑπὸ τῶν χρωματισμῶν τῶν μᾶλλον ἢ ἥττον ζωηρῶν ὀρχήτρων, ἧτις ἐνίοτε μετέχει γοητείας· ἔτως ἐν τῇ μουσικῇ τοῦ Βάγνερ οὐδὲν ἄλλο εἶδον ἢ τὸ χρωματικὸν καὶ τὸ εὐηχον, ἐξ οὗ δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι οὐδόλως θὰ προβῶσι μέχρι τοῦ συστήματος, πρᾶγμα λίαν ἐνθαρρυντικὸν περὶ τοῦ μέλλοντος. Ὅπως δὴ ποτε αἱ τάσεις αὗται θὰ κατακλήξωσιν εἰς τὴν ἐπ' ἀνάδοδον πρὸς τοὺς μεγάλους κλασσικοὺς, διὰ τὴν ἔλλειψιν προπαρσκευῆς καὶ ἀλληλουχίας· ἡ ποσότης ὑπερβαίνει πολὺ τὴν ποιότητα, πολλὰ μὲν εἶνε ἀλλ' οὐχὶ καὶ πολὺ: *Multa sed non multum*. Ἡ δὲ προσέγγισις εἰς τὰς κατακτήσεις τῆς συγχρόνου Γερμανικῆς μουσικῆς· πρέπει νὰ γείνη διὰ τοῦ Γλύκ, τοῦ Μότσαρτ, τοῦ Βετχόβεν. Πλὴν δὲ τούτου πρέπει ἡ μουσικὴ χῶρας τινὸς νὰ εἶνε καταλλήλως προσηρμοσμένη καὶ ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὴν φιλολογίαν αὐτῆς· διότι οὐδὲν προχωρεῖ ἄνευ τινὸς ὅλου ὀργανικοῦ, μόνον αὐθάδεια δεικνύεται καὶ θρασύτης.

Δὲν ἦτο δὲ ἔργον εὐκόλον τὸ νὰ συνηθίσῃ τις εἰς τὴν ἀκρόασιν ἀπλῆς μουσικῆς ἐν αἰθούσῃ λαὸν ἐξικρέτως ἀγκυῶντα τὸ θέατρον. Ὡς πρὸς τὴν ὀργανικὴν μουσικὴν οἱ Ἴταλοὶ δὲν εἶχον σχεδὸν μέχρι τότε μετέλθῃ καὶ αἰσθάνθῃ ἄλλην ἢ τὴν ὀργανικὴν εἰσχωγὴν τὴν ὑπ' αὐτῶν ὀνομαζομένην *συμφωνία ἀπλῶς*, ἐν ᾧ ἡ ἄλλη, ἡ μεγάλη ἢ τοῦ Βετχόβεν ὀνομαζέται *συμφωνία κλασσικὴ τετράχροτος* (*Sinfonia classica a quattro tempi*). Ἐποχὴ ἀντιδράσεως ὑπὲρ τοῦ εἴδους τούτου τῆς μουσικῆς ἐμελλεν ἐν τούτοις νὰ ἀναφῆ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ φέρῃ κατ' ἀρχὰς ἄξιον λόγου ἀποτελεσματ· καὶ τοῦτο, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ἰταλίᾳ ἡ κριτικὴ ἢ ζωηρὰ καὶ ταχεύς, ἢ γινώσκουσα νὰ καθιστῆ ἐπαγωγὸν ζήτημά τι οἷον δὴ ποτε καὶ νὰ το διαφωτίξῃ, καὶ ἧτις ἐν Γαλλίᾳ, φερ' εἶπεῖν, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῶν χάριν τοῦ λαοῦ συναυλιῶν· ὑπῆρχοι μόνον παιδαγωγοὶ ἐγγηράτακτες ὑπὸ τὴν θεωρίαν ἢ σοφιστὰὶ ἐμφαντικῶς λαλοῦντες, ἀμφοτέροι κατ' ἴσον λόγον ἀνίκανοι νὰ βοηθήσωσι καὶ νὰ διδάξωσι τὸ κοινόν. Αἱ αὗται δυσχέρειαι ὑπῆρχον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν Ὁδελῶν· δυστὴν θάκτερον ἢ ἡ προκταμιαία σχολαστικὴ ἢ *δοκιμασμοῦς* μέση ὁδὸς καὶ ἐκλογὴ οὐδεμία. Δὲν θέλω νὰ εἶπω ὅτι μεταξὺ τῶν μελοποιῶν τῶν ἀκολουθούτων τὴν ῥοσίνειον παράδοσιν, μεταξὺ τῶν ἀταράχων τούτων ὀπαδῶν τοῦ λεγομένου *crescendo* καὶ τῆς διὰ τριῶν συνοδείας ὅτι πολλοὶ δὲν ἦσαν ἐπιτηδῆδιοι νὰ ποιήσωσιν ἐκ τοῦ προχείρου μίαν συνεχῆ ἐπανάληψιν ἢ διαφυγὴν (*fugue*) τετραμερῆ ἢ καὶ ὀκταμερῆ· πάντες οὗτοι ἐγίνωσκον καὶ ἐγίνωσκον ὑπερμέτρως. Ἐὰν δὲ ἡμάρτανον, ἐν γνώσει καὶ ἐκουσίως ἡμάρτανον·

διότι μουσικοδιδάσκαλος οἷος ὁ Ῥοσίνης καὶ ἄνδρες οἷοι ὁ Μερκαδάντης καὶ Δονιζέττης περιπίπτουσιν εἰς ἐκεῖνα τὰ γραμματικὰ σφάλματα εἰς ἃ θέλουσι νὰ περιπέσωσι. Μόνον δὲ ἐνόμιζον παράλογον πρᾶγμα νὰ συμφύρωσι τὸ ἰδεῶδες αὐτῶν μετὰ τοῦ διδακτοῦ. Κατ' αὐτοὺς ἡ σύνθεσις ἢ μουσικὴ περὶστῆεν εἰδός τι θέματος ἢ περὶ οφείλει τις νὰ ἐπεξεργάζεται κατ' ἰδίαν καὶ ὑπερ οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν αὐτόμακτον τῆς ιδέας. Οὕτω πως δὲ προβαίνει ἡ Ἰταλικὴ μεγαλοφυΐα ἀπὸ Ῥοσίνης μέχρι Βέρδη. Οἱ δεικνοτεφεῖς ἀπόφοιτοι τοῦ Ὁδελῶν, ὧν βριθεὶ μάλιστα ἡ Γαλλία, ἢ μετὰζούσα αὕτη τάξις ἀκαδημαϊκῶν μετριοτήτων δὲν ἦτο γνωστὴ ἐν Ἰταλίᾳ· ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἡ ἀριστοκρατία ἢ κατωτάτη τάξις, μεταίτα τάξις δὲν ὑπῆρχε.

Τὰ Μεδιόλανα, ἢ Βονωνία καὶ ἡ Νεάπολις, ἔχουσι τὰ Ὁδελῶν τῶν, καὶ τὰ τρία διάστημα καὶ ἀνερχόμενα εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἤκμαζον τὰ πνευματικὰ. Ὁ ἐστὶ μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν τούτων πόλεων ἢ ἀντιζηλίξις δὲν εἶνε χθελινή, ἐκάστη δ' αὐτῶν σεμνύνεται ἐπὶ τῇ σχολῇ τῆς καὶ μάλιστα ἐπὶ τῷ θεάτρῳ τῆς, ἐξ οὗ ἀνεπτῆταν τσαυτὰ ἀριστουργήματα, ὧν ἡ φήμη πληροῖ τὴν ὑφήλιον. Ὁ Ῥοσίνης ἐσεμνύνετο διότι ἐξῆλθε ἐκ τῆς σχολῆς τῆς Βονωνίας, ὁ Δονιζέττης ὡσαύτως, καίτοι ἔλαβε τὰ πρῶτα μαθήματα παρὰ τοῦ Σίμωνος Μαύρ. Δύτικοι ἀρχιμουσικοὶ καὶ καθηγηταὶ ἦσαν οἱ μοναχοὶ οἱ προϊστάμενοι τῆς διδασκαλίας τῆς μουσικῆς, ὁ πατήρ Ματτέης, Μαρτίνης, κλπ., ἄνδρες παιδείας ἐμβριθοῦς καὶ ἀγωγῆς, οἱ ἰδρύσαντες τὴν Βονωνικὴν παράδοσιν, — μίγμα τοῦ ἀκραίφνεστᾶτου ὕφους τοῦ Πιλεστρίνα καὶ τῆς μεγάλῃς Νεαπολιτικῆς σχολῆς, ὅποιοι ἦσαν ὁ Σκαρλάτης, ὁ Πόρπορας, ὁ Δουράντης, ὁ Λέος, ὁ Περγολέζης, ὁ Ζιγγαρέλλης, ὁ Σικαρόζας. Ἡ δὲ σχολὴ τῆς Νεαπόλεως, θρησκευτικὸν καθίδρυμα, ἔχον ἐν ἀρχῇ ὡς παρρητήματα πολλὰ μοναστήρια, ἐγένετο τῷ 1806 τὸ *Real Collegio di musica*, οὗ ἀντίτοιχον ὑπάρχει ἐν τῇ ἐτέρᾳ ἀκρῇ τῆς Ἰταλίας τὸ ἐν Ἐνετίᾳ *Orfanello*. Ἐνταῦθα ἐγίνοντο δευτεῖ μόνον νεανίδες, μόναι αὗται ἀποτελοῦσαι τὴν ὀρχήστραν καὶ ἐξετέλουσι συμφωνίας κρούουσαι ἢ μὲν βρυθάβιτον ἢ βέρβιτον, ἢ δὲ χυλοῦν βρυθῶνον, ἢ κέρας ἢ πλαγιάουλον ὑπὸ τοὺς ἀρίστους διευθυντὰς Γαλλοῦππην, Σακκίνην, Βερτόνην. Ἄμκ δὲ τῇ κατακλύσει τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατικῆς διελύθη καὶ τὸ καθίδρυμα τοῦτο, καὶ παραχρῆμα (τῷ 1806) ἰδρύθη τὸ ἐν Μεδιολάνοις Ὁδελῶν, μεθ' οὗ ἔμεινεν συνδεδεμένα τὰ ὀνόματα τοῦ Φενρόλη καὶ τοῦ Ἀζιόλη. Μέχρι τῶν τελευταίων τούτων χρόνων ἐν τῷ Ὁδελῶν τούτῳ οἱ μαθηταὶ ἐδιδάσκοντο σὺν τῇ μουσικῇ καὶ τὰ ἄλλα ἐγκύκλια μαθήματα, διδασκόμενοι καὶ ἐπιτηρούμενοι ὑπὸ τῶν μοναστηρίων. Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων δὲν διετηρήθη μετὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου, τὸ ἐν Μεδιολάνοις Ὁδελῶν ἐγένετο ὅποσον εἶδομεν αὐτό, ὅποικ δὴλα δὴ ἦσαν πάντα τὰ ἐν τῇ Ἰταλικῇ Χερσονήσῳ Ὁδελῶν. Σχολαστικότης καὶ ῥαθυμία,

οὐδεμία μέριμνα περί τῶν κλασικῶν σπουδῶν, ἐν μὲν ταῖς τάξεσι τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς ἢ σπουδῆ τῆς καταλλήλου θέσεως τῶν δακτύλων ἐπὶ τοῦ ὄργανου, ἐν δὲ ταῖς τῆς συνθέσεως ὁ ἀγὼν περὶ ἰδεῶδους τινὸς δραματικοῦ, οὗ ἡ ἱστορία ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Ῥοσίνη καὶ καταλήγει παρὰ τῷ Βέρδη, διερχομένη διὰ τοῦ Βελλίνη, Δονιζέττη καὶ Μερκαδάντη. Περιττὸν δὲ εἶνε νὰ προσθέσωμεν ὅτι τὰ μουσουργήματα τοῦ Βετχόβεν ἦκιστα ἐφοίτων εἰς τοὺς ναοὺς τούτους; τῆς ἐκπαιδεύσεως; διότι ἡ περὶ τοῦ Βετχόβεν γνώμη τῶν σοφῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχε κύρος νόμου, ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς μὴ ἔχοντα ψυχὴν, καὶ πρὸ πάντων ὡς μὴ νοοῦντα τὰς καλλι-στας μονωδίας. Τί τὰ θέλετε; δὲν εἶχεν ἔμπνευσιν καὶ ἔζη διὰ μουσικῶν φρασειδίων, ἅτινα μετὰ μυρίων προσπαθειῶν καὶ μόχθων κτώρθωνε νὰ συρράπτῃ! Ὁ Μότσαρτ ἀναμφιβόλως θὰ ἦτο ἄξιος πλείονος τιμῆς, αὐτὸν τοῦλάχιστον τὸν ἐνόουν, ἀλλὰ, καθόλου εἰπεῖν, τί τον ἤθελον τὸν Μότσαρτ, ἀφ' οὗ εἶχον τὸν Ῥοσίνην;

Ἐπί δὲ χεῖρον εἶχον τὰ τοῦ ἔσματος. Ἐν ᾧ ἡ ἄλλοτε Ἰταλία ἐπλήρου τὴν οἰκουμένην διὰ τῶν προϊόντων αὐτῆς, ὁσημέρκι ἐφάνετο κατὰ μικρὸν ἐλαττούμενος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποφοιτῶντων ἐκ τῶν Ὡδαιῶν αὐτῆς. Τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διεμορφοῦντο οἱ ἄξιοι λόγου ἐρμηνευταὶ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς. Ἡ Ἰταλία λοιπὸν παρέδωκεν ἐκουσίως εἰς τὸν Βορρᾶν τὴν ἐνδοξὸν ἐκείνην παράδοσιν τῆς φθικῆς τέχνης, ἣτις ἐπὶ αἰῶνας ὄλους ἀνήκεν εἰς αὐτὴν καὶ μόνην; Καὶ ἂν τοῦτο εἶνε ἀληθές, πῶς συνέβη; Πταίει ἄρα γέ ἡ ἀτέλεια καὶ τὸ ἀνεπαρκές τῶν τεχνικῶν σπουδῶν, ἢ διαφθορὰ τῆς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ, ἢ ἀχρηστία; Βεβαίως πταίουσιν πάντα ταῦτα· ἀλλ' ἐν τούτοις ὑπολείπεται μυτηρίον τι, ὅπερ μάτην μοχθῶ νὰ ἐξηγήσω· τὸ ὑλικὸν τῆς φωνῆς εἶνε τὴν σήμερον τὸ αὐτὸ καὶ πρὸ ἑκατονταετηρίδος, οὔτε ὁ ὕγιεινὸς ἀήρ τῶν ὀρέων τοῦ Πεδεμοντίου, οὔτε οἱ κλιματολογικοὶ ὄροι τῆς Τοσκάνης καὶ τῆς Ῥωμάνης ἐπαύσαν ἐπιδρῶντες εἰς τὴν εὐκαμφίαν καὶ τὴν δύνανμιν τῶν φωνητικῶν ὀργάνων. Ὅσον κακὴ καὶ ἂν εἶνε ἡ σημερινὴ δικαιοδική, πάλιν ἀδύνατον εἶνε νὰ ἔφερεν αὐτὴ τὴν παρακμὴν ταύτην· μᾶλλον λοιπὸν εἰς τὴν ἀγωγὴν ἀποδοτέον τὸ μέγιστον μέρος τοῦ κακοῦ. Διότι, ἐὰν καὶ ἀλλαγῶ ἀπαντῶνται που καθηγηταὶ ἀδελφεῖς τῆς ἐπιστήμης τῶν, ἢ μετερχόμενοι αὐτὴν μετὰ θλιβερᾶς ἀκηδίας, τὸ πρᾶγμα ὅμως τοῦτο εἶνε κοινότατον ἐν Ἰταλίᾳ. Λίαν ἐπιπολαίως φροντίζουσι περὶ τῶν στοιχειωδῶν τῶν, πῶς δῆλον ὅτι ἡ φωνὴ σχηματίζεται καὶ καθαρῶς καὶ εὐκρινῶς ἐξέρχεται, πῶς ὀφείλει τις νὰ ἀναπνέῃ· πάντα ταῦτα θεωροῦνται ὑπ' αὐτῶν ὡς ἐλάχιστου τινὸς λόγου ἄξια κωλύματα, καὶ δι' ἐνὸς καὶ μόνου ἔσματος τὰ ὑπερπηδῶσι, καὶ διὰ μιᾶς φθάνουσιν εἰς τὸ ἔσχατον τέρας, πῶς δῆλον ὅτι διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν τε βραχιόνων καὶ τῶν πνευμόνων νὰ δυνηθῶσι νὰ καταδαμάσωσι μελωδίαν τινὰ δυσκολωτάτην, νὰ ἐκβάλωσιν

ὕψηλὸν καὶ ἰσχυρὸν τὸ κατὰ δέσειν δὲ τοῦ Τάμπερλικ, ἢ ἐὰν εἶνε γυνή, νὰ καταδασανισθῇ οὕτως, ὥστε νὰ σχηματίσῃ χροιάν φωνῆς ἀνδρογύνου. Ταῦτα καὶ μόνον ταῦτα, οὐδὲν δὲ ἄλλο ἀπαιτεῖται πρὸ ὕμων ἢ ἐν χρήτει παιδαγωγία. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἐξέλειπον ἐντελῶς οἱ καλοὶ διδάσκαλοι· τινὲς τούτων μάλιστα ἐργάζονται ἔτι, ἀλλὰ μονομερῶς, οἷον ὁ Λαμπέρτης ἐν Μεδιολάνοις, ὁ Πανόφκας ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ ἕτως δύο ἢ τρεῖς ἔτι Νεαπολίται γηραῖοι, δυνάμενοι δικαίως νὰ ἀναφωνήσωσιν, ἀἰμῶν θανόντων γαῖα μιχθῆτω πυρὶ! Πρὸς σύσκεψιν δὲ περὶ τῆς καταστάσεως ταύτης διωρίσθη τῷ 1872 ἐπιτροπὴ τις, ἧς μετεἶχεν ὁ Βέρδης, ὁ Καζιμοράτας διευθυντῆς τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ Ὡδείου καὶ ὁ διευθυντῆς τοῦ Ὡδείου Μεδιολάνων Ματσουκάτος, ὅστις πολὺ κοπιᾶσας ἀπέθανε πρὶν ἢ ἀξιωθῆ νὰ ἔδῃ καρπὸν τινὰ τῶν κόπων του.

Τὰ τρία Ὡδεῖα τὸ τοῦ Ταυρίνου, τὸ τῆς Ῥώμης, τὸ τῆς Ἐνετίας, πρὸ μικροῦ ἰδρυμένα προδκίνουσιν ἄνευ προλήψεων καὶ μεγάλων φράσεων περὶ «τῆς κληρονομίας τῶν πατέρων». Ἐν Ταυρίνῳ διοικεῖ ὁ Πεδρόττης, μουσικὸς διακεκριμένος, ἔχων βοηθοὺς σύλλογον καθηγητῶν δεξιωτάτων. Ἐν Ῥώμῃ εἶνε ὁ Σγαμπάτης ὁ μαθητῆς τοῦ Λίσζτ, συνέταιρον ἔχων τὸν Πινέλλην τὸν μαθητὴν τοῦ Ἰωακείμ. Τὴν αὐτὴν Γερμανικὴν ἐπίδρασιν δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ ἐν Φλωρεντίᾳ διὰ τοῦ Βερναρδίνη, τοῦ διακπύρου μαθητοῦ τοῦ Χάνς Βύλωβ. Οὕτω δὲ ἡ Ἰταλία βραίνει ἀναγεννωμένη ἐν τῷ Γερμανισμῷ, καὶ ἐπειδὴ τώρα εἶνε τοῦ συρμοῦ αἱ ἐκ παραδόσεως συγγένειαι, θὰ ἴδῃτε τὰ δύο ταῦτα ἔθνη ἀνακαλύπτοντα ὁσημέρκι νέας ἀρρομὰς ἵνα προσεγγίσωσι πρὸς ἄλληλα: «Σὺ μὲν εἶσαι ἡ μελωδία, ἐγὼ δὲ ἡ ἀρμονία. Καὶ ἐγὼ μὲν ἔχω ὑπὲρ ἑμαυτῆς τὸν Βάχ, τὸν Χαίνδελ, τὸν Γλύκ, τὸν Ἀῦδν, τὸν Μότσαρτ, τὸν Βετχόβεν· σὺ δὲ, ἀδελφὴ μου, ἔχεις τοὺς ἠρωὰς σου ἐν τῷ παρελθόντι, τὸν Παλαιστρίνα, τὸν Ἀλλέγρην, τὸν Ἀντώνιον καὶ τὸν Ἰωάννην Λόττην. Τί καλλίτερον δυνάμεθα νὰ κάμωμεν ἢ νὰ συννοηθῶμεν; Μήπως ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Κίμβρων καὶ τῶν Γευτόνων μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Σουήβων αὐτοκρατόρων ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ Λουθήρου καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως μέχρι τοῦ νῦν ἡ Γερμανία δὲν εἶχεν ἀείποτε τὸν νοῦν τῆς πρὸς τὴν Ἰταλίαν; Μήπως τάχα ἐπαύσαμεν νὰ ἀγαπῶμεν καὶ νὰ ἀναζητῶμεν τὸν οὐρανὸν σου, τὰς τέχνας σου, τὴν ἀνάπτυξίν σου; καὶ σὺ αὐτὴ δὲν ἔχεις πρακίσθησιν τῆς ἰσχύος μου, δὲν ἠσθάνεσο ἀπὸ αἰῶνων ἤδη ἀόριστόν τινα πόθον νὰ συμπληρώσῃς σεαυτὴν δι' ἐμοῦ, ἣτις εἶμαι ἡ βαθύτης καὶ ἡ πειθαρχία; Ἄνελθε εἰς τὸ ἀπώτατον παρελθόν, εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἡ Φλωρεντία, ἡ Βερόνη, ἡ Γένουα, τὰ Μεδιολάνα ἀνεμιγνύοντο τοσοῦτον ζωηρῶς εἰς τὰ τῆς πολιτικῆς μου, καὶ ἔγθα εἶχον μετὰ σοῦ τοὺς διασήμεους ἀνδρας σου, τὸν Σκαλίγερν σου, τὸν Μονταγιουῦ, τὸν Οὐβέρτην, τὸν Βισκόντην, καὶ οὐ μόνον τοὺς Δάρια, τοὺς Μεδίκους σου, ἀλλὰ καὶ τὸν Δάντην σου.»

Μουσικῶς ἐξετεζομένη ἡ σημερινὴ Ἰταλία ἀπασα φρονεῖ τὰ τῶν Γιβελίνων, ἐξαιρουμένης τῆς Νεαπόλεως, ἣτις εἶνε καλειδοσκοπικόν, ὃ ἐστὶ φλόξ, καπνός, ταλαντώσεις, ἀντιθέσεις, μεταβολαὶ καὶ ἀτανάκλασεις αἰώνια· αἱ τέχναι τῆς ὁμοιάζουσι πρὸς τὴν δίκριτον αὐτῆς καὶ τὸν τρόπον τοῦ ζῆν. Ἀκούετ' ἐπὶ τῆς προκυμικῆς περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὴν μονότονον ᾠδὴν τοῦ λευβούχου, ἐν ᾗ ἀπὸ πρᾶκκειμένου τινὸς πρᾶκθούρου ἀκούονται ἐξερχόμενοι οἱ μουσικοὶ φθόγγοι *sarata* τινὸς τοῦ Βετχόβεν ἢ τοῦ Σιούμαν. Τὸ φυσικὸν καὶ ἡ τέχνη δικηγωνίζονται, τὸ τετριμμένον ἀπτεται τοῦ χαριέντος καὶ κομποῦ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ συγγέωνται τὰ ἀκρα· ἕκαστος δὲ φθόγγος δικφυλάττει τὸν γνήσιον τόνον του ἐν τῇ ὀξείᾳ καὶ τραχεῖα ταύτῃ συναυλίᾳ, ἐν ᾗ ἀντηχεῖ καὶ τὸ μέγα τύμπκνον τοῦ ἀγύρου. Ἀλλὰ τοῦτο ὅμως οὐδόλως ἐμποδίζει τὴν Νεάπολιν νὰ ἔχη τὴν νέαν αὐτῆς σχολὴν τοῦ κλειδοκουμβάλου, τὴν πρώτην νῦν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἡδὴ περίφημον ἀνὰ τὴν Εὐρώπην διὰ τὸ τεχνικὸν αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐκτελέσεως. Ὁ Βενιαμὴν Τσέζης, Ῥενδάνος, Μαρτινούκης, Ῥινάλδης, διαμένων ἐν Γενούῃ καὶ ἐπικαλούμενος νεώτερος Σοπέν, εἶνε μουσικαὶ ἰκανότητες ἀνήκουσαι εἰς τῆξιν ἔξοχον, ἐκτέλουσαν πάντα τὰ κλασικὰ μουσουργήματα. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Λισζτ θὰ εἶχεν ἐνταῦθα νὰ διεκδικήτῃ σπουδαῖα δικαιώματα. Ὡς πρὸς τὴν μουσικὴν μόνον ἐξετεζόντες τὸ ὅτι ὁ Λισζτ ἦτο κληρικὸς, παρκτηροῦμεν ὅτι τοῦτο παρήγαγεν ἐξικριέτους καρπούς ἐν Ἰταλίᾳ. Οἱ ἀρχαῖοι θεολόγοι ἔλεγον «συμφέρει ἢ ὑπαρξίς αἰρέσεων» ἀλλὰ μᾶλλον δυνάμεθα εἰπεῖν συμφέρει νὰ εἶνε ἐκ δικλειμμάτων τινὲς τῶν ἐξόχων κλειδοκουμβκλιστῶν κληρικοί· διότι ἐκ τῶν ἀθέως Λισζτ μηδέποτε διέμεγεν ἐν τῷ Βατικῶν, ἐκ μὴ ἦτο ἐν τῷ κελλίῳ του, ἀντικείμενον περιεργίαις, ὅπερ οἱ εἰς Ῥώμην φοιτῶντες ἤρχοντο νὰ ἴδωσιν ὡς τὰ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἀριστουργήματα ἐν τῷ Σιζτίνῳ παρεκκλησίῳ καὶ τὸν Βελθεδέρειον Ἀπόλλωνα, πλεῖστα εὐφυῖα, ἃς διήγειρεν ἡ πικρυσία του καὶ αἱ συμβουλαὶ του, δὲν θὰ ὑπῆρχον σήμερον μαρτυροῦσαι πρὸς τιμὴν τῆς νέας Ἰταλικῆς σχολῆς.

Πρὸ τῆς ἀταξίαις δὲ τῶν δημοσίων ἰδρυμάτων ἡ ἰδιωτικὴ φιλομουσικὴ εἶχεν ἄλλω· τε ἀρχίσῃ νὰ ἐνεργῇ· διὰ δὲ τῆς ἀμίλλης τῶν φιλομουσίων συνδυαζομένης πρὸς τὴν τῶν αἰοιδῶν, συνεστῆθησαν πολλοὶ σύλλογοι ἢ Ἑταιρεία τῆς τετραφιδίας (*Società del quartetto*) ἐν Μεδιολάνοις, ἢ Ὀρχηστρικὴ Ἑταιρεία (*Società orchestrale*) ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἐν Ταυρίνῳ ἡ *Δημιώδης ὀρχηστρικὴ ἑταιρεία* (*Società orchestrale popolare*). Καὶ εἰς τοῦτο δὲ τὴν πρώτην ᾠθῆσιν ἔδωκεν τὰ Μεδιόλανα· μετ' οὐ πολὺ δὲ εἰς τὴν τετραφιδίαν αὐτῶν προσετέθη ἡ ὀρχήστρα τῆς Σκάλας· ἐξετέλεσαν εἰσχωγὰς καὶ συμφωνίας, κλασικὴν μουσικὴν, Ῥωμαντικὴν, νεορωμαντικὴν· ὁ Χάινς Βύλοβ ἰστάμενος δικρῶς ἐπὶ τοῦ γενομένου ῥήγματος παρήγγελλε τὸ πῦρ· διήλθε δ' ἐκείθεν ὅλη σχεδὸν ἡ Γερμανία, Βετχόβεν καὶ Σιούμαν,

καὶ Βράμς καὶ Ριχάρδος Βάγνερ. Ἦκουσαν λοιπὸν οὕτω πως οἱ Ἰτακοὶ ἀποσπάσματα τῶν *Nibelungen*, τὸν *Θάνατον τοῦ Σιγγρίδου*, τὴν *Παρέλασιν τῶν Βαλκυριῶν* τὸν πρόλογον τοῦ *Τριστάρ*, καὶ τὰ μουσικὰ ταῦτα ἔργα ἔτυχον ἀποδοχῆς διαφόρου, ὑπὸ τινων μὲν ἀνευρημύμενα ὑπὸ τινων δὲ προπηλακίζόμενα, τῶν μὲν κρυφαζόντων *Εὐνίνα*! τῶν δὲ *Morte a la musica d'avvenire* (Θάνατος εἰς τὴν μουσικὴν τοῦ μέλλοντος)! Ὑπάρχουσι πνεύματα ἄτινα προοδεύουσι προκαλοῦντα πανταχοῦ τοιαύτας διχδηλώσεις ὑπερβολικὰς. Κατ' ἐμὴν δὲ γνώμην τὰ τοιαῦτα δὲν εἶνε πνεύματα ἀγαθὰ. Ἀλλ' ὅμως πολὺ κακῶς θὰ ἐνδοί τὴν καθ' ἡμᾶς ἐποχὴν ὁ μὴ διαδέτων τὰ καθ' ἑαυτὸν οὕτω πως, ὥστε νὰ δημιουργῇ περὶ τῆς μουσικῆς του, τῶν στίχων του ἢ τῶν καλλιτεχνημάτων του τὸ δὴ λεγόμενον «ζήτημα». Τὸ μέρος τοῦ Βάγνερ ὑπερ ἢ μείνη, εἶνε ἐκεῖνο δι' οὗ αὐτὸς συνδέεται πρὸς τὸν Βέμπερ· τὸ καταστῆσαν δὲ αὐτὸν διάσημον ἀνὰ τὴν ὑψηλίον εἶνε ἡ θεωρία, ἣν ὅμως οὐδ' αὐτὸς ἐφήρμοσεν. Οἱ πρῶντες ἀγνοοῦσιν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ οἱ πάντες περὶ αὐτῆς συζητοῦσι· τοῦτο δὲ ἤθελε καὶ αὐτός· διότι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πρᾶκμῆς τότε μόνον τὰ πράγματα ἔχουσι ἀξίαν τινά, καθ' ὅσον παρέχουσι ἀφορμὴν πρὸς λεπτολόγους συζητήσεις.

Καὶ νῦν δὲν τολμῶ, μὰ τὸ ναί, νὰ εἶπω ὅτι ὁ συρμός καὶ λόγοι τινὲς σχετικοὶ δὲν συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν ὁρμὴν μεθ' ἧς ἡ Ἰταλίκα φέρεται πρὸς τὸν Γερμανισμόν, δὲν τολμῶ. Ἐξάπτονται, παραφέρονται ὑπὲρ τῆς σοβαρᾶς ταύτης καὶ πολυπλόκου τέχνης, ἀλλὰ τὸ φυσικὸν ὅμως δὲν ἀπεχαλινώθη, καὶ δοθείσης περιστάσεως ἐπ' ἀνέρχεται καλπάζον, ὡς συνέβη ἐν Ταυρίνῳ, ἐνθα ἐσυρίχθη ἡ εἰσαγωγή τοῦ *Margrédou*. Τὸν Σιούμαν νὰ συρίξωσιν; ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἐγκλημα καθ' ὀσιώσεως, καὶ οἱ Γερμανοὶ ὑπ' ὀργῆς ἀνορθούμενοι ἐπιρρίπτουσι κατὰ πρόσωπον ὑμῶν τὴν ἀποστροφὴν ταύτην «τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων!» Μὴ λησμονῶμεν δὲ τὰς χορωδικὰς ἐταιρείαις αἰτινες ὁσημέραι φαίνονται πολλαπλασιαζόμεναι. Ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐν ᾗ τὸ κατὰ μόνον ἄσμα μετὰ τὸσαύτης ἀείποτε λαμπρότητος διέπρεψεν, ὁ ὀργεοσισμὸς ἦτο πρὸ μικροῦ ἀγνωστος σχεδόν. Διότι τὸ θέατρον ἐπενέβαινε εἰς πάντα μετὰ τῆς μουσικῆς τοῦ Βελλίνη, τοῦ Δονιζέττη, τοῦ Βέρδη, οἵτινες ἔχουσι πληθὺν χορικῶν ἄσμάτων ἐν μονοφωνίᾳ. Ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τί πρᾶγμα ἦτο δὲν δύναται τις νὰ φαντασθῇ· τὰ μὲν *Agnus Dei* (ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ) ἐψάλλοντο ἐπὶ ἐρωτικῶν δυοιδῶν, τὰ δὲ *Dies irae* (Ἡμέρα ὀργῆς) ἐπὶ τελικῶν ἄσμάτων τῶν μελοδραμάτων ἦτο δὲ δραματοργία τις ἀξία τῶν Ἀπόκρως, ἧς οἱ αἰδοὶ οἱ τὰς μελωδίας ἄδοντες ἐπέτεινον ἔτι μᾶλλον τὸ γελοῖον διὰ τῶν λαρυγγισμῶν καὶ τῶν καταλήξεων· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον συνεβάδιζε. Τοιαῦτά τινα τερατώδη πράγματα ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἤκουσά ποτε ἐν Εὐετίᾳ διατρίβων. Ὁ Βερλιός θὰ ἔφριττεν ἐκ τῶν ἡκουσῶν, καὶ ὅμως

οὐδείς τῶν περιστρεφένων διεμκρυτήθη, τούναντίον πάντων τὰ πρόσωπα ἦσαν φαιδρά ἐκ τῆς ἄκρας εὐφροσύνης. «Τί τα θέλετε, μοι εἶπε βραδύτερον ἐν Βιέννῃ ὁ ἐξείρετος καλολόγος "Αμπρος, ἐν Ἰταλίᾳ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐγγίζει ἤδη τὸν κολοφῶνα τῆς παρακμῆς». Παρὰ τοῖς μεσημβρινοῖς; μάλιστα λαοῖς ἀρχὴ τῆς θρησκευτικῆς συγκινήσεως εἶνε ἡ ἠδονή, ἡ δικηκέδασις. Διασκεδάσατέ τους καὶ βεβαίως θὰ πιστεύωσι. Ὁ Ἰταλὸς θέλει πνταχοῦ νὰ εὐρίσκη διασκεδάσιν καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἐκκλησίᾳ· τούτου δ' ἕνεκα καὶ οἱ ἀρχιψάλται προσπαθοῦσι νὰ συμμορφῶνται πρὸς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, συρράπτοντες βράχη μονωδιῶν μετὰ ἐπικλήσεων μᾶλλον ἢ ἤττον ἀλλοκότων, καὶ προωρισμένων νὰ περικαλύψωσι μᾶλλον τὴν ἰδίαν αὐτῶν φαντασίαν.

Ἀληθῶς τινές τῶν σφόδρ' ἀκριβολογούντων δύνανται νὰ μὲς ἀποστομώσωσιν ἀξιόλογα, κρίνοντες ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν εἶτε τὸ Requiem τοῦ Βέρδη εἶτε καὶ αὐτὸ τὸ Stabat καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ Ροσίνι! Ἄς σκεφθῶσι λοιπὸν οἱ αὐστηροὶ οὗτοι κριταὶ πῶς ἐνοοῦντο τὰ πράγματα ἐν Ἰταλίᾳ, ὅτε ὁ Ροσίνης ἐμελοποίησε τὸ Stabat. Ἡμέραν τινὰ σχολαστικὸς τις τοῦ εἴδους αὐτῶν ἐμέμφετο τὸν Ἰωσήφ "Αὐδὴν ὡς μελοποιοῦντα λειτουργίας ἄγαν φαιδρὰς καὶ ζωηράς, καὶ προφανεῶς ἀμοιρούσας εὐπρεπείας καὶ εὐσημοσύνης: «Τὸ εἰξεύρω καὶ ἐγώ, ἀλλὰ τίποτε δὲν δύναιμαι, ἀπεκρίθη σείων τὴν κεφαλὴν ὁ γηρκιὸς ψάλτης τῆς Δημιουργίας· ὁ πανάγαθος Θεὸς μ' ἔδωκε ψυχὴν ζωηράν, καὶ θὰ με συγχωρήσῃ ἂν ἡ εὐσέθειά μου εἶνε πως φαιδρὰ καὶ εὐθυμος». Τοιαύτην εἶχε ψυχὴν ὁ Ροσίνης ὡς καὶ πλεῖστοι ὅσοι ἄλλοι, ἵνα ἀναφέρωμεν μόνον τὴν ὑπολαίδα τὴν ἀναδένουσαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπὶ τῶν πτερύγων τοῦ ἄγματος τῆς. Πλὴν δὲ τούτου ὁ Ροσίνης τοῦ Stabat καὶ τῆς Μικρᾶς παρηγορικῆς λειτουργίας εἶνε κατὰ τοσοῦτον βυθμὸν φαιδρός; Ἡ πρόληψις τῶν ἀνθρώπων δὲν γινώσκει τὰς διαφόρους ἀποχρώσεις, οὐδεμίαν διάκρισιν ποιεῖ μετὰ τῆς φαιδρότητος τοῦ Κουρέως, τῆς Στακτοποιίας καὶ τῆς ἰλαρότητος τῆς ἱερᾶς ἐκείνης μουσικῆς. Τίς ἀγνοεῖ τὸ ὑπὸ Μιχαὴλ Ἀγγέλου λεχθὲν ἐν τῷ Βατικανῷ; «Ὁ Ραφαήλ διῆλθε τὴν Σιξτίνην ἐκκλησίαν;» ὁ Ροσίνης πρὶν ἢ γράψῃ τὴν λειτουργίαν του εἶχε διέλθῃ τὸν Βάχ καὶ τὸν Βετχόβεν. Ἀκούσατε μᾶλλον τὸ προοίμιον τὸ διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὄργάνου ἐκτελούμενον καὶ τὰς μετ' ἐπαναλήσεων φράσεις τὰς ἀποτελούσας τὸν ἐπίλογον τῆς Δοξολογίας (Gloria) καὶ τοῦ Πιστεῦ (Credo)· τίς καθηγητῆς τῆς μουσικῆς ὅσον καὶ ἂν εἶνε μεγαλόσχημος θ' ἀποτολήσῃ νὰ τὰς ἀποδοκιμάσῃ; Εὐκόλον εἶνε νὰ λέγῃ τις μουσικὰς συνκυλίαις, ἐκκλησιαστικὰς μελωδίας, αἰθούσας μελωδίας θεατρικὰς, ἀλλ' ὅμως καὶ ὁ Χαϊνδελ καὶ ὁ Βάχ ἔχουσι τὰς θεατρικὰς μελωδίας των, καὶ τὸ περιβόητον Stabat τὸ Περγολέζῃ καὶ αὐτὸ δὲν ἐκρίθη ὡς ἄψογον ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὸν πατέρη Μαρτίνην ἢ σύνθεσις αὕτη αἶνε πλημμελής ὡς

ἀναπράγουςα πολλαχοῦ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ ὄφος τοῦ κωμικοῦ μελοδράματος, καὶ ἐν πολλοῖς ἀναμνησκουσα τὴν Serva Padrona».

Θὰ ὑπελείπετο ἤδη νὰ ἐρωτήσῃ τις μήπως μόνον τὸ νεωτερικὸν μουσικῆς τινος ἐμποδίζει αὐτὴν τοῦ νὰ εἶνε ἐκκλησιαστικὴ. Γελῶμεν (οἱ Γάλλοι) ἐπὶ τὰς ἀποπειράς τοῦ Ροσίνη πρὸς μεταρρυθμίσειν, ἡ δὲ δραματουργία τοῦ Βέρδη ἐν τῇ λειτουργίᾳ του φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἀπαράδεκτος, καὶ οὐδὲν ἄλλο θέλομεν νὰ ἴδωμεν ἐν αὐτῇ ἢ θεατρικὴν τινὰ παράστασιν τῆς ἐν τῷ Γολγοθᾷ τραγωδίας, ὅπερ δὲν εἶνε εὐτελής ἔπαινος, δεδομένου ὄντος ὅτι ἡ παράστασις εἶνε τι ἀριστούργημα, καὶ ὅτι ἡ τέχνη αὐτῇ καίτοι ἀμφισβητεῖται ὡς ἀντικείμενον πνευματικῆς μορφώσεως, οὐχ ἤττον ἔχει καὶ ὑπὸ τὴν δραματικὴν καὶ παθητικὴν αὐτῆς μορφήν θρησκευτικὴν δύναιμι ἐπὶ τῶν ἀκροατῶν. Γινώσκομεν πρὸς τούτοις ὅποια τις θὰ εἶνε ἡ περὶ τοῦ πράγματος τούτου γνώμη τῶν ἀπογόνων ἡμῶν, οἵτινες δὲν θὰ ἔχωσι τὴν εὐκκριάν ν' ἀντιπαρβάλλωσι καθ' ἑκάστην, ὡς ἡμεῖς, τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τοῦ Ροσίνη καὶ τοῦ Βέρδη πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν μουσικὴν αὐτῶν τούτων, τὴν μουσικὴν τοῦ θεάτρου; ἴσως ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα ν' ἀντιπαρβάλλωμεν ἀδιαλείπτως τὰ δύο ἀντίθετα μέρη, ἴσως τοῦτο καὶ μόνον εἶνε ἀκριβῶς ἡ αἰτία τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος, ὅπερ κατέχει ἡμᾶς ἀκρωμένους τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς τοῦ Χαϊνδελ καὶ τοῦ Βάχ· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Μόζαρτ ἐπειδὴ ὀλιγώτερον ἀπέχει ἀφ' ἡμῶν, ὀλιγώτερον εὐκρεστεῖ ἡμᾶς· τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀποστάσεως καὶ τῆς περιβολῆς. Ἀμφότεροι δὲ ὁ τε Χαϊνδελ καὶ ὁ Βάχ μεταχειρίζονται θεατρικὰς μελωδίας, οἱ δὲ λαρυγγισμοὶ αὐτῶν οὐδένα σκανδαλίζουσι, κηθισρωθέντες ἕνεκα τοῦ ἀπηρχαιωμένου αὐτῶν χαρακτῆρος. Ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν φερόμεν οἱ ἄνθρωποι σέβονται· ἰδέτε τὴν Ἀγγλίαν καὶ τοὺς δικαστὰς αὐτῆς! Πᾶν τὸ νεώτερον οὐδένα ἐμποιεῖ σεβασμὸν, οἱ πάντες φέρονται πρὸς αὐτὸ μετὰ πολλῆς οικειότητος. Ὁ δὲ λόγος δι' ὃν ὁ ππτήρ Μαρτίνης ἔλεγεν ὅτι τὸ Stabat τοῦ Περγολέζῃ εἶνε μουσικὴ κωμικοῦ μελοδράματος, αὐτὸς οὗτος ὁ λόγος κωλύει ἡμᾶς τοῦ νὰ ἐκτιμήσωμεν κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῶν θαυμάσια τινὰ μέρη τῆς λειτουργίας τοῦ Βέρδη, ὅλον τὸ Resurrexit (τὸ καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τοῦ Πιστεῦ), καὶ ν' ἀνοίξωμεν καὶ τὰ δύο φύλλα τῆς θύρας τῆς ἱερᾶς βιβλιοθήκης ἵνα εἰσέλθῃ τὸ Requiem τοῦ Βέρδη.

Ἐνταῦθα ἀκριβῶς καίτοι ἴσως ἡ ἀληθὴς ἀφετηρία μεταρρυθμίσεως τῆς Ἰταλικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἄς ἐγκωμιάζωσιν ὅσον θέλουσι τοὺς ἔχοντας τάσιν πρὸς ἴδρυσιν καὶ θεμελίωσιν, ἐγὼ κατ' ἀρχὴν προτιμῶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ δημιουργὸν πνεῦμα. Καὶ τὰ ἀρίστα τῶν προγραμμάτων εἶνε γράμμα νεκρὸν ἂν μὴ ἐνεφύσησεν αὐτὰ ἡ μεγαλοφυΐα ἀνδρός τινος μεγάλου. Ἐν Μεδιολάνοις ἰδρῦθη Σύλλογος πρὸς ἀνάρθρωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς· τί καλλίτερον τούτου; Ἀλλὰ ἀποφασίζουσι νὰ

ἐγκαινίσωσι τὸ ἔργον διὰ πανηγυρικῆς δοξολογίας ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ, ἀκρίτως δὲ φερόμενοι ἐκλέγουσιν ὡς μέλοποιόν τὸν συνήθη ἀρχιψάλτην τοῦ ναοῦ. Κακὴ βεβαίως ἦτο ἡ τοιαύτη ἀρχὴ τῶν ἐργασιῶν Συλλόγου ἰδρυθέντος πρὸς μεταρρυθμισιν, ἀνταξίικ λοιπὸν ὑπῆρξε καὶ ἡ δοξολογία· συντεθεῖσα κατὰ τὸ παλαιὸν ὕφος περιεῖχε τὴν fuga obligata a quattro parti in istilo severo καὶ πρὸς μετρίασιν τοῦ «σοβαροῦ ὕφους» ἐνοσμεῖτο διὰ συναρμοολογήσεως μελωδιῶν μελοδραματιῶν. . . . Πᾶς φιλόκαλος καὶ φιλόμουσος παρατηρῶν τὴν ἀπρηχαιωμένην ταύτην συνήθειαν καὶ διατρέχων διὰ τοῦ βλέμματος τὰς ἀτραποὺς παρελθόντος ἀείποτε ἐτόιμου πρὸς ἀνθισιν, θὰ κατανοήσῃ ἀληθῶς τὴν δύναμιν, ἣν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐπὶ τῆς μουσικῆς τῆς πατρίδος των ἄνδρες οἱ οἱ Ὁ Ροσίνης καὶ Ὁ Βέρδης.

Καὶ οἱ μὲν Παρίσιοι καὶ αἱ Βρυξέλλαι ἔχουσι τὸ μέγα αὐτῶν βραβεῖον τῆς Ῥώμης, τὸ δὲ Βερολίνον ἔχει τὸ καθίδρυμα τὸ λεγόμενον τοῦ Μάγερβερ, οὗ ὁ σκοπὸς εἶνε ὁ αὐτός. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ἔργα ὠφέλιμα καὶ ἴσως ἀναγκαῖα κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἡ Ἰταλίκα ἐκυβέρνα ἔτι τὰ ἄλλα ἔθνη, τὴν σήμερον οὐδεμίαν ἔχουσι σημασίαν. Διότι τί ἔχει ἡ σημερινὴ Ἰταλίκα νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς νέους μελοποιούς πρὸς εἰδικὰς μελέτας; Ἡ ἀπόκρισις θὰ ἦτο σφόδρα δύσκολος, ἐκτὸς πλέον ἐὰν χαρακτηρίσωμεν τὴν εἰς Ῥώμην ἀποστολὴν ὡς ἀπλοῦν τι ταξείδιον, δι' οὗ εὐκρεστεῖται ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις νὰ φιλοδώρῃ τοὺς ἀριστεύοντας μαθητάς. Παραδεχόμεθα ὅτι τὸ πρᾶγμα διαφέρει ὡς πρὸς τοὺς ζωγράφους, τοὺς γλύπτας, τοὺς ἀρχιτέκτονας, εἰς οὓς καὶ ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Φλωρεντία καὶ ἡ Νεάπολις καὶ ἡ Ἑνετία παρέχουσι θησαυροὺς διδασκαλίας, πρότυπα πάσης ἐποχῆς μόνον αὐτὰ δυνάμενα νὰ συμβουλεύσωσι νὰ ἐξευγενίσωσι καὶ νὰ τελειοποιήσωσι μέγαν τινὰ καλλιτέχνην. «Ὀλόκληρος ῥαψωδία τοῦ Ὀμήρου ἀνευρέθη» ἀναφωνεῖ ὁ Γκαῖτε μετ' ἀκρατήτου θαυμασμοῦ θεώμενος τὴν «Hran τὴν λεγομένην Ludovisi. Ποῦ δὲ νὰ εὕρῃ τοιαύτας «Hρας ὁ μουσικός; Ποῦ εἶνε τὰ ἀρχεῖα καὶ τὰ μουσεῖα; Ἐχει, θὰ εἶπητε, τὰ ἔργα τοῦ Παλεστρίνα. Ἀλλ' ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἔπαυσε νὰ ἔχη τὸ μονοπώλιον αὐτῶν, καὶ οὐδεὶς εἶνε πλέον ἠναγκασμένος νὰ μεταβαίνει ἀδραξ δαπάνη πρὸς ἀντιγραφὴν τῶν χειρογράφων τοῦ Σιξτίνου παρεκκλησίου· τοσοῦτον εἶνε τὴν σήμερον διαδεδομένα ὡς καὶ τὰ τῶν σχολῶν τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Ἑνετίας, ὥστε πᾶς τις δύναται νὰ προμηθευθῇ αὐτὰ δι' ἐκδόσεων εὐθηνῶν. Καὶ παρατηρήσατε τὴν ἀστείαν ἀντίθεσιν· ἐν ᾧ μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης ἡμᾶς τοὺς Γάλλους, ἐπιμονῆς δαπανῶμεν εἰς συντήρησιν τοῦ πολυτελοῦς βραβείου τῆς Ῥώμης, γυνή τις ἐκ Μεδιολάνων, Ἰωάννα Λούκα ὀνομαζομένη, ἴδρυσ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν βραβεῖον, δι' οὗ θὰ ἀποστέλλωνται νεαροὶ Ἰταλοὶ εἰς Γερμανίαν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν μουσικῶν αὐτῶν σπουδῶν.

Καὶ νῦν εἶνε καιρὸς νὰ συμπεράνωμεν. Τί σημαίνει ἐν συνόψει τὸ φεῖμα

τὸ ἀπὸ δεκαπενταετίας ἤδη παρὰ τοῖς γείτοσιν ἡμῶν ὑπάρχον; Αἱ μετὰ τοσαύτης ὀρυκτῆς ἀναραινόμεναι τάσεις προέρχονται ἀρὰ γε ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἔθνους; Εἶνε ὄντως σὰρξ αὐτοῦ καὶ αἷμα; ἐν συντόμῳ, τί τὸ ἐν αὐταῖς ἐνυπάρχον ἄξιον προσοχῆς; καὶ δὲν εἶνε τάχα φόβος αἰφνιδίας τινὸς ἀντιδράσεως; Ἔως ὅτου τὸ μέλλον ἀναλάβῃ νὰ ἀποκριθῇ εἰς τὰς ἐρωτήσεις ἡμῶν ταύτας, Γερμανὸς τις φιλόπατρις δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ πρᾶξῃ ἄλλως ἢ νὰ ἀποφραθῇ καταφατικῶς. «Πιστεύομεν ἀρχαδάντως ὅτι τὸ Ἰταλικὸν βασιλεῖον, τακτικῶς καὶ βαθμικῶς προβαίνει, θὰ καταβάλλῃ τὰ πεπαλαιωμένα ζώπυρα, ἅτινα ὑφίστανται ὑπὸ τὸ ὑποκριτικὸν χρῶμα τῆς πρὸς τὰ καθεστῶτα ἐμμονῆς, καὶ νέα ἐποχὴ τῆς Ἰταλικῆς μουσικῆς θὰ ἀνυπερβῇ». Οὕτω περαίνει τὸ βιβλίον τοῦ ὁ κ. Μαρτίνος Ροῦδερ. Προλέγει εἰς τὴν μουσικὴν Ἰταλίαν νέαν τινὰ βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῆς ἀγιωτάτης Γερμανίας. Τὴν Γαλλικὴν ἐπίδρασιν τοῦ λοιποῦ φρεῖλει νὰ ἀντικαταστήσῃ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἡ Γερμανικὴ ἐν τε τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ μουσικῇ. Ἰδέτε τοὺς ποιητάς, Καρδούτσην, Γουερριέρην, πάντες γερμανίζουσι, τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ μουσικῇ. Οἱ τῆς παρελθούσης γενεᾶς Ἰταλοὶ ἡγάπων καὶ ἐθαύμαζον τοὺς Γάλλους ποιητάς καὶ ἀνεγίνωσκον τὸν Λαμαρτίνον καὶ τὸν Βίκτωρα Οὐγὼ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐφροσύνης καὶ τοὺς ποιητάς αὐτῶν Λεοπάρδην, Νικολίνην, Γκιουστίνην ἐν ᾧ οἱ καθ' ἡμᾶς νέοι Ἰταλοὶ μεταφράζουσι τὸν Γκαῖτε καὶ τὸν Ἀῖνε, προτιμῶντες αὐτοὺς τοῦ Μυσσέ. Εἶνε χρεῖα νὰ ἐξιχνιάσωμεν τὰς αἰτίας τῆς μεταβολῆς ταύτης τῶν πραγμάτων; τοιοῦτοι λόγοι ὑπάρχουσι φιλοσοφικοὶ τε καὶ πολιτικοί. Δὲν ζῶμεν πλέον κατὰ τὸν δέκατον ὄγδον αἰῶνα, ὅτε τὰ πάντα ἐν τῇ Εὐρώπῃ διεδίδοντο διὰ μόνης τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, τῆς τοσοῦτον σαφοῦς, ἀναλυτικῆς, λογικῆς, ἥς ὁ νεολατινικὸς τόνος τοσοῦτον εὐαρέστως ἔπαλλεν εἰς τὰ ὄρα τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ· δὲν εἴμεθα πλέον ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἡ Αὐστριακὴ κατοχὴ διέσπειρε τὸ ἀδιάλλακτον μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλείου τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Τὰ δὲ ἀτυχήματα ἡμῶν πολὺ συνέτειναν εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς πρὸς ἡμᾶς πίστεως, καὶ οἱ Ἰταλοὶ ὑπέκυψαν πρὸ τοῦ βιαίου γεγονότος, ὥστε ἐκ τοῦ Βορρᾶ νὰ δέχωνται τὸ φῶς σήμερον. Ἀλλὰ μετὰ πόσην δεξιότητος καὶ γλυκύτητος καὶ ὑποκρισίας προέστανται εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ κατηχουμένου των! διὰ ποίων θωπειῶν ἐπὶ πρᾶξιν τὸν περιστέφουσι! «Θάρρει, μικρὰ μου, καὶ μὴ αἰτχύνου γινομένη μαθήτρια ἡμῶν, οἷτινες ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐγενόμεθα μαθηταὶ σου. Δὲν εἶσαι ἡ μάλιστα φιλελευθέρα τῆς φυλῆς σου καὶ ἡ ἥκιστα πιστεύουσα εἰς τὰς προλήψεις; Εἶδες ἄλλοτε τοὺς αἰῶνας τοῦ μεγαλείου σου· ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε ἡμεῖς προσδρέομεν, καὶ σὺ προσερχομένη πρὸς ἡμᾶς, οὐδένα ἐξευτελισμὸν ἔχεις νὰ φοβηθῆς, μὴ πάθῃ τι ἡ δόξα σου· διότι εἶσαι πεπεισμένη, καὶ πρέπει νὰ εἶσαι, ὅτι ἐν τῇ μουσικῇ εἴμεθα ἡμεῖς τὰ δύο ἔθνη τὰ ἀνευ ἀντιπάλου,

καὶ εἶσαι πρόθυμος νὰ ἀποτινάξεις καὶ τὸ ἐλάχιστον ὑπολειπόμενον σοι Παρ-
ρισιακὸν πνεῦμα, οὗ ἕνεκά σε μέμφομαι». Λοιπὸν τὰ πράγματα δὲν ἤλθον
ἀκόμη εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον· τὰ ἔθνη δὲν παραιτοῦνται οὕτω πως τῶν προ-
νομίων των. Ὅτι ἰδιάζων τις μουσικὸς χαρακτήρ ἐπικυσεὺς ὑπάρχων, τούτου
οὐδὲν ἀληθέστερον, εἶπατε μᾶλλον ὅτι ὑπάρχει ἀνάπτυξις τις, ἀγῶν περὶ
ὑπάρξεως καὶ διακρίσεως, μάλιστα, συμφωνῶ! Ἡ νεωτέρη τέχνη εἶνε
διεθνής, ὁ κοσμοπολιτισμὸς συμπαρασύρει ἡμᾶς, καὶ ἡ Ἰταλία ὡς καὶ
ἡ Γαλλία ὑποχωρεῖ πρὸ τῆς ἀνεμοζάλης. Ἀλλὰ τὸ νὰ πιστεῦγῃ τις ὅτι οἱ
ἐκ Βορρᾶ ἄνεμοι μέλλουσι νὰ κατακαλύψωσι δι' ἄμμου διὰ παντὸς τὸ εὐ-
δακμον ἔδαφος ἐφ' οὗ ἀνθεῖ ἡ πορτοκαλλέα καὶ ἡ μελωδία, ὅποιον θλιβερὸν
ἄνειρον χειμερινῆς νυκτός! Ἡ λειτουργία τοῦ Βέρδη καὶ ἡ Αἶδα παρέχουσι
ἡμῖν τὸ μέτρον τοῦ μετασχηματισμοῦ τούτου, οὗ αἱ συνέπειαι οὐδένα δύ-
νανται νὰ φοβίσωσι. Τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ καθὰ ἐργασία ἀρομιώσεως
καὶ συμμίξεως ὅπου τὸ πατροπαράδοτον ἰδεῶδες, ἡ εὐμορφὸς μελωδικὴ
φράσις ἀντὶ νὰ καταπέσῃ, θὰ ἀντλήσῃ ἐκ τῆς ἐπιστήμης τῆς ὑποκρούσεως
(accompagnement) στοιχεῖα ζωῆς νέας. Θὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ παλαιὸν ἔσμα,
ἀλλὰ τὸ προσιμῖον αὐτοῦ καὶ τὸ τέλος (ritornello) θὰ εἶνε πολὺ καλλι-
τερα, θὰ εἰσαχθῇ ἡ μουσικὴ εἰς τὴν προσήκουσαν ὁδόν, ἰδοὺ τὸ πᾶν.

[Ἐκ τῆς Revue des Deux Mondes τῆς 15 Αὐγούστου 1883 ὑπὸ Henri Blaze de Bury]

Μετάφρασις

Θεοδώρου Ἰ. Φέρπου.

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ὑπὸ Κ. Σ. ΚΟΝΤΟΥ

§ I. Βέσβιος ἢ Βέσβιον, οὐχὶ Βέβιος.

Ἐν τῇ ὑπὸ Προκοπίου τοῦ Καισαρέως συγγραφείσῃ Ἱστορίᾳ τοῦ Γοτθι-
κοῦ Πολέμου ἀνγινώσκεται σελ. 162, 11 Δινδ. «τότε καὶ τὸ ὄρος ὁ Βέ-
βιος ἐμυκήσατο μὲν, οὐ μέντοι ἠρεύξατο» καὶ σελ. 162, 17 «ἐν τῇ τοῦ
Βεβίου ὑπερβολῇ σπῆλαιον κατὰ μέσον μάλιστα βαθὺ φάνεται» καὶ σελ.
163, 15 «ἐπειδὴν τῷ Βεβίῳ ταύτην ἐρεύξασθαι τὴν κόνιν ζυμβαίη» καὶ
σελ. 163, 19 «τὰ μὲν οὖν ἀμφὶ Βεβίῳ ταύτη πη ἔχει» καὶ σελ. 636, 15
«ἔστι δὲ τι ὄρος ἐπὶ Καμπανίας ὁ Βέβιος» καὶ σελ. 637, 6 «καὶ πέτρας
ἀποτεμνομένη ἀπὸ τῶν τοῦ Βεβίου ἐσχάτων ἡ φλόξ ὑπὲρ τὴν κορυφὴν
τοῦ ὄρους τούτου μετεωρίζει» καὶ σελ. 637, 18 «κατὰ τούτου δὴ τοῦ
Βεβίου τὸν πρόποδα ὕδατος πηγὰι ποτίμου εἰσί».

Ἡ τοιαύτη ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὄρους, ὅπερ λατινιστὶ καλεῖται
Vesuvius, φαίνεται ἡμῖν παράδοξος· διότι οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ εὑρεθῇ

τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ τύπῳ ἑλλείψεως τοῦ Σ, ἥκιστα δὲ πιθανὸν εἶνε ὅτι
χάριν εὐφωνίας ἐξηρέθη τὸ στοιχεῖον τοῦτο. Ὁ Γαληνὸς γράφει ἐν τῷ Ε'
βιβλίῳ τῆς Θεραπευτικῆς Μεθόδου (Τόμ. I', σελ. 364) «Συνάπτει δ' αὐ-
τῷ κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου λόφος ἔτερος οὐ μικρός, ὃν ἐν τε τοῖς
συγγράμμασιν οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι καὶ τῶν νῦν οἱ ἀκριβέστεροι Βεσοῦβιον
ὀνομάζουσι· τὸ δ' ἐνδοξόν τε καὶ νέον ὄνομα τοῦ λόφου Βέσβιον ἀπασιν
ἀνθρώποις γινώσκον διὰ τὸ κάτωθεν ἀναφερόμενον ἐκ τῆς γῆς ἐν αὐτῷ
πῦρ». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς Δίωκος τοῦ Καστίου ΕΤ', κα', 1 «τὸ γὰρ ὄρος
τὸ Βέσβιον ἔστι μὲν πρὸς τῇ θηλάσῃ κατὰ Νέαν πόλιν» καὶ κβ', 1
«τοιοῦτον μὲν τὸ Βέσβιον ἔστι» καὶ ΟΓ', β', 1 «ἐν δὲ τῷ Βεσβίῳ τῷ ὄρει
πῦρ τε πλεῖστον ἐξέλαμψε καὶ μυκήματα μέγιστα ἐγένετο» καὶ μετ' ὀλί-
γα ἀεδοῖται οὖν ἐκ τῶν περὶ τὸ Βέσβιον γεγονότων νεοχμὸν τι ἔσσεσθαι.
Καὶ παρ' ἄλλοις δ' ἀπαντᾷ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος τύπος.

Ὁ πολὺς Κρόβητος διατείνεται ἐν τῇ Μνημοσύνη (1877, σελ. 198)
ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ λεγόμενον νέον ὄνομα εἶνε ἀρχαιότατον, ἐκφε-
ρόμενον πάλαι μὲν *FesFios*, εἶτα δὲ *Βέσβιος* καὶ *Οὐέσβιος*· τέλος δέ, λέ-
γει, οἱ Ῥωμαῖοι ἐμβαλόντες τὸ u ἐσχημάτισαν τὸν τύπον *Vesuvius-Bes-*
souβιος.

Φέρεται δ' ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς βιβλίοις οὐ μόνον *Βεσοῦβιος* ἀλλὰ καὶ
Οὐεσοῦβιος ἢ *Οὐεσονοῦβιος*. Πρὸς *Βάλης-Οὐάλης*, *Βαλέριος-Οὐαλέριος*, *Βα-*
λεντινός-Οὐαλεντινός, κτλ. Ὁ αἰοιδίμος Κοραῆς γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν
Παραλλήλων Βίων τοῦ Πλουτάρχου Τόμ. Α', σελ. 368 «Βήλαυρον: Ση-
μειοῦ κἀνταῦθα κἀν τοῖς ἐξῆς τὴν σύγχυσιν τῆς τοῦ Β καὶ τοῦ Υ προφο-
ρᾶς· ὄφειλε γὰρ εἶναι Οὐήλαυρον, παρὰ τὸ τῶν Ῥωμαίων *Velabrum* καὶ
σελ. 370 «Οὐάρρωνα. Δ. Γ. Βάρρωνα. Ἀλλοτε γὰρ ἄλλως ἐκφέρει Πλού-
ταρχος τὸ τῶν Λατίνων V, καὶ πολὺ τὸ ἄστατον τῆς γραφῆς παρ' αὐτῷ·
οὕτω γὰρ ἐν τοῖς ἐξῆς καὶ Ἀουεντίνον καὶ Ἀβεντίνον (Γρ.-*inon*) τὸ παρὰ
Ῥωμαίοις *Aventinum* γράφει· ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ ἐκείνων Β διὰ τοῦ Ἑλλη-
κοῦ Υ φράζει, οἷον Φευρουάριος (*Februarius*). Ἐξ ὧν δὴλον, ὅτι ἐπὶ Πλου-
τάρχου ἢ τοῦ Ἑλληνικοῦ Β προφορὰ οὐδὲν ἐξήλλακτο τῆς νῦν ἐπιχωρια-
ζούσης παρ' ἡμῖν προφορᾶς» καὶ Τόμ. Ε', σελ. 417 «Βατίνιος: Σημειοῦ
τὸ ἄστατον τῆς γραφῆς ἐπὶ τῶν ξενικῶν ὀνομάτων· ὃν γὰρ ἀνωτέρω *Οὐα-*
τινιός (*Vatinius*) ὠνόμασε, *Βατίνιος* ἐνθάδε καλεῖ, ὡσπερ καὶ τὸν *Οὐα-*
κταοῦιον, *Ὀκτάβιον*» (Πρὸς καὶ Τόμ. Γ', σελ. 452).

Σκοποῦντες νὰ διαλάβωμεν ἄλλοτ' ἀκριβέστατα περὶ τοῦ πράγματος
συμβουλευόμενοι νῦν τοῖς νεωτέροις νὰ μὴ καταφρονῶσι καὶ ὀλιγωρῶσι τῆς
περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολίας, ἂν ἐπιθυμῶσι νὰ μὴ περιπίπτωσι γελοίοις
σφάλμασιν. Ἀνὴρ ἐλλογίμος ἐπὶ παιδείᾳ, Εὐθυβούλης καλούμενος, ἔγρα-
ψεν ἐν τῷ Ὀρμιστῇ Φαρμακίδῃ σελ. 455 «Ὁ δὲ Φαρμακίδης ἐκτὸς τοῦ
προκειμένου παρενεῖρει καὶ τινα δῆθεν ἱστορικὴν παρατήρησιν — ὑπονοῶν

μήπως Βικτωρ και Ούκτωρ εστιν εις και ο αυτος—Και δια τι λοιπον και προς τι παρενειρει, μλλον δε μηχαναται και ουκ ουσαν την αποριαν τυυτην, πλαττωμενος τον ανητον, εν φ και 'ΩΣ 'ΕΚ ΤΗΣ ΤΩΝ 'ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΓΡΑΦΗΣ και ως εκ του καιρου και άλλων μάλιστα περιστατικων διακρινονται σαφως τα δύο ταυτα πρόσωπα; "Ινα παρατηρηση ο δόλιος τον θεον Κύριλλον άστατόν τινα και παλίμβουλον (Γρ. *palimboldor*) κτέ.». 'Εκ τής των ονομάτων γραφής ουδεμία διάκρισις γίνεται· ώφειλε δ' ο Εύθυβούλης λίαν τιμών και σεβόμενος τον Οικονόμον να γινώσκη τα υπ' αυτου γεγραμμένα εν τοις περι των Ο' 'Ερμηνευτων Βιβλίοις (Τόμ. Β', σελ. 651) «Και πόσους λοιπον εβρηκε Πλουτάρχους, γραφοντας εν τω αυτω βιβλίω (Ρωμύλ.), Φεβρουάριος και Φεβρουάριος (Februarius), Ούάρων και Βάρων (Vago), 'Αουεντίνον και 'Αβεντίνον (Aventinum), 'Οούκν και 'Οβαν (Ovatio), και δσων άλλων τοιούτων την γραφήν ο αυτος Πλούταρχος άλλως άλλαχου πολλάκις εξελληνίζει; Πόσους δε πάλιν Στράβωνας γραφοντας το Vesunius Ουεσουτίον και Βεσουβιον (σελ. 26, 247);»

"Ομοίον τι τω Εύθυβούλη επαθεν ο Πανυσανίας, οδ καθήψατο ο Κόβητος εν τω Λογιω 'Ερμη (Τόμ. Α', σελ. 503) δια τωνδε· «Ως θαυμάζων γράφει ο Πανυσανίας Γ. 2, 3: *Λεωβώτην δε οι τίθεται το όνομα* (ο 'Ηρόδοτος) *άλλ' ου Λαβώταν*. 'Αλλ', ο μελε, ουτος μεν εστι Δωρικος ο τυπος, εκεινος δε 'Ιωνικος, ως *γαμέτρας και γεωμέτρης*, και άλλκ πολλάυ.

§ 2. 'Εγκαύτης και έγκαύστης, ουχι έγκαυτής και έγκαυστής.

'Εν ταϊς Γλωσσικαϊς Παρατηρήσεσιν εγράφαμεν (σελ. 433): 'Αντι του εγκαυτής ωφειλεν ο Σκαρλάτος να γράψη *εγκαύστης*, ως γράφει *καύστης και καύτης*. Πρβ. και *καμνοκαύστης και νεκροκαύστης και κατακαύτης* ετι δε *πυραύστης και εικονοθραύστης και κοκκοθραύστης*. Πλημμελως ειπε παρ' τω 'Ησυχίω γεγραμμένον «*Καταυστής : κατκαυστής*» αντι του «*Καταύστης : καταδύστης*».

Την αυτην γνώμην αποφαίνεται και ο ελλόγιμος καθηγητης Κουμανούδης εν τή άρτίως εκδοθειτή *Συναγωγή Λέξεων* (σελ. 92) λέγων: *εγκαυτής*, ο. 'Επιγρ. 'Αθηνων, ClA I, 234· ουτως εκει πλεονάκις, ουχι δε *εγκαυστής*, ως παρ' Πλουτάρχω και εΐπου άλλαχου. "Ιδε τα χωρία εν τω ΘΣ εν λ. *εγκαυτής*, όπου όμως και η γραφή *εγκαυτής* μνημονεύεται εκ του Μεγ. 'Ετυμ. 'Εγώ τονίζω *εγκαυτής*, κατ' τα: *εκδότης, προδότης, συγγνώστης, και τα εν τή Συναγωγή ταυτη άσεβοκαύστης, εικονοκαύσαι, κοινοκαύστης και το δημῶδες ημῶν· «Μάρτης θάφτης και παλουκοκαυτής».*

'Ημεϊς ηκούσαμεν το δημῶδες τουτο ὡδε εκφερόμενον· «*Μάρτης (Μάρτης) γδάρτης, κακός παλουκοκαυτής (παλουκοκάφτης)*». Κατ' το *εγκαυστής*, κτλ. λέγεται και *υποκαύστης* (Κουμαν. Συναγ. σελ. 359) και *αρθρα-*

καυόστης (και σταφυλοκαυόστης). Πρβ. και Μεινέκιον *Καλλιμ.* σελ. 190. Φέρονται δ' εν τή Συναγωγή του Κουμανούδου και τάδε τα ὀνόματα.

λαμπαδικαν άπτης,
 συναντ-άρτης,
 ανθρακο-βάτης, στερεοβάτης, ύψιβάτης (Πρβ. και σελ. 175, 34),
 ουρανο-βλέπτης,
 χιονο-βλήτης,
 μυννο-βρύτις, πλουτοβρύτης,
 καρδιο-δαίτις,
 δνειρο-δείκτης, πιθοδείκτης,
 ψευδο-δέκτης,
 εκ-δέτης (εκδέται),
 κεντρο-δήκτης, λυτσοδάκτης,
 άγαθουργο-δότης, άμβροσιοδότης, άξιοδότης, βραβειοδότης, γραμμικο-
 δότης, ειρηνοδότης, θυμιοδότης, λογαδότης, όμοφοδότης, παντοδότης, παν-
 τοδωροδότης, παραδότης, σοφιοδότης, υγειοδότης,
 νεκροτυμβοκλεπτολωποεκ-δύτης,
 καθ-έκτης,
 ταυραφ-έτης (Πρβ. και εισαφέται),
 διγαμο-ζεύκτης,
 επι-θέτης, χειροθέτης,
 τριχυμιο-θραύστης,
 όστρακο-θρύπτης,
 ειδωλο-θύτης, καθημεροθύτης,
 'Ιουδο-κλέπτης,
 γεο-κτείτης (γεοκτεΐται),
 εικονο-κτίστης, κατεργοκτίστης,
 αίσχο-λέκτης, μυστολέκτης, ὀρθολέκτης,
 δνειρο-λύτης,
 προ-μύστης,
 ανδρειο-νύκτης,
 κοπρο-ξύστης,
 επαν-οίκτης,
 προδι-όπτης,
 χριστεμ-παίκτης,
 κεντο-πήκτης,
 συμ-πλάστης,
 θαλασσο-πλήκτης, ιεροπλήκτης,
 εντεροχορδο-πλύτης (Πρβ. και σελ. 14, 12),
 δρακοντο-πνίκτης,

παλιμ-πότης, τοιουτοπότης,
 φαυλο-πράκτης,
 έσθητο-πράτης, έλοσηρικοπράτης, έπωροπράτης, παθοπράτης (Πρβ.
 και σελ. 203, 1 και σελ. 216, 7 και σελ. 242, 32),
 έυ-ρ(ρ)έκτης,
 συν-στάτης (= συστάτης), ύστεροστάτης,
 έρωτο-σύρτης,
 βροτο-σώστης, κοσμοσώστης,
 τάκτης (τάκται), ύβοτάκτης,
 σκυτο-τρώκτης,
 ψυχο-φλέκτης
 κητο-φόντης (Πρβ. 'Εφημ. Φιλολομ. Έτ. ΚΓ'. σελ. 177),
 φύρτης,
 αίματο-χύτης.

Κεῖται δ' ὁμοῦς ἐν τῇ Συναγωγῇ ταύτῃ καὶ τὸ ὑπομνηστὴς, ᾧ ὅμοιον
 τὸ ἐμπρηστὴς. Πλημμελῶς ἔχει τὸ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἠσυχίου ἀ' ἱμπρό-
 λης: ληπτὴς» οὐδὲν δ' αὐτοῦ κρείττονα εἶνε τὰ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Πασ-
 σοβίου ὄξυτονοῦμενα βοτῆς καὶ ἀπομακτῆς καὶ βοοδημητῆς καὶ διασωστῆς.
 Καὶ ἐν τῷ Θεσαυρῷ τοῦ Στεφάνου εὐρίσκεται γεγραμμένον συγκρουστῆς
 καὶ ἐκκλητῆς. Περὶ πάντων τούτων καὶ τῶν τοιούτων θὰ διαλάβωμεν
 ἀκριβῶς ἐν ἰδίᾳ πρᾶγματεῖχ ποιούμενοι λόγον καὶ περὶ τοῦ ἐντευκτης καὶ
 κατεντευκτης καὶ περὶ τοῦ ὠμηστῆς καὶ δερμηστῆς καὶ περὶ τοῦ δημῶδους
 διαλεχτῆς, ὡς καὶ περὶ τοῦ συνήθους τοῦ; νέοις Ἑλλησι καταστάντος κα-
 τακτητῆς.

Λαβόντες εἰς χεῖρας τὰς Γλωσσικὰς Παρατηρήσεις πρὸς παράθεσιν τῶν
 περὶ τοῦ ἐγκαυστῆς, κτλ. γεγραμμένων ἀνεμνήσθημεν δύο ῥήσεων, αἱ πρὸ
 πολλοῦ ἐν αὐταῖς εἶδομεν ἐλλιπῶς ἐχούσας. Καλὸν δὲ νομίζομεν νὰ κατα-
 στήσωμεν αὐτάς ἀρτίως ἐνθάδε δηλοῦντες τὰ παρελειφθέντα. Ἐν σελ.
 268, 23 δὲν ἐλέχθη ὅτι ὁ Κόβητος ἐξήλειψε τὸ Ἀθηναίων ὡς παρεμβε-
 βλημένον, ἐν δὲ σελ. 505, 27 δὲν προσετέθη τὸ καὶ τοῦ ἱμαντελιγμός,
 κυνυλαγμός, ὀπλοκαθαρμός, κτλ.».